

Raymond Radiguet

A test ördöge

**Fordította:
Zigány Miklós**

**A mű eredeti címe:
*Le diable au corps***

Számítok rá, hogy sok szemrehányásban lesz részem. De tehetek én róla? Vajon az én hibám, hogy tizenkét éves és néhány hónapos voltam a háború kitörésekor? Kétségtelen, hogy ebben a rendkívüli időszakban olyan természetű zavarokba bonyolódtam, amilyenek nem fordulnak elő az én életkoromban; minthogy azonban semmi sem elég erős ahhoz, hogy idősebbé tegyen bennünket, mint amilyenek vagyunk, gyermek fejfel kellett kiutat találnom egy olyan kalandból, amelyben egy felnőtt ember is elvéthette volna az irányt. Nem én vagyok az egyetlen. Ebből a korszakból pajtásaim is őriznek olyan emlékeket, amelyek különböznek a náluk öregebbek emlékeitől. Azok, akik máris neheztelnek rám, gondolják csak meg, mit jelentett a háború sok-sok igen fiatal fiúnak: négyévnapi vakációt.

F...-ben laktunk, a Marne partján.

Szüleim nem nézték jó szemmel a fiúk-lányok barátkozását. De a velünk született érzékiséget, amely ebben a korban még vakon nyilvánul meg, a tilalom csak növelte, ahelyett hogy csökkentette volna.

Sohasem voltam álmodozó. Ami mások, hiszékenyebbek szemében álomnak tűnik, azt én éppolyan valóságosnak vettem, mint a macska az üvegbura takarta sajtot. Pedig a bura létezik.

Törjön csak össze a bura: a macska kihasználja az alkalmat akkor is, ha a gazdáit törlik össze, s közben még a kezüket is megvágják.

Tizenkét éves koromig, úgy emlékszem, csak egyszer voltam szerelmes, egy kislánykába, bizonyos Carmenbe, akinek egy magamnál fiatalabb gyerkőccel levelet küldtem, és ebben megvallottam iránta érzett szerelmemet. Úgy véltem, szerelmem feljogosít rá, hogy találkát kérjek tőle. Reggel kapta meg leveletem, mielőtt az iskola kapuján belépett. Kiválasztottam az egyetlen leánykát, aki hasonlított hozzám: tiszta és rendes volt, akárcsak én, és őt is hűgocskája kísérte az iskolába, mint engem az öcsém. A két tanú hallgatását azzal véltem biztosítani, hogy valamiképp összeboronálom őket. Levelemhez tehát egy másikat is csatoltam öcsém nevében, aki nem tudott írni Fauvette kisasszony részére. Elmagyaráztam öcsémnek, mit tettem az érdekében, s hogy milyen szerencsések vagyunk, amiért épp két, korunkbeli nővérré akadtunk, akiknek ilyen kivételes keresztnevük van. Hogy nem tévedtem Carmen jólneveltségét illetően, szomorúan kellett látnom, amikor ebéd után, melyet soha nem gáncsoskodó és engem mindenkor kényeztető szüleim társaságában költöttem el, visszamentem az iskolába.

Alig ültek társaim padjukba, én osztályelsőim minőségemben egy faliszekrény elé kuporodva a fennhangon olvasandó könyveket szedtem elő, amikor belépett az igazgató. A tanulók felálltak. Az igazgató egy levelet tartott a kezében. Lábam megbicsaklott, a könyveket leejtettem, úgy-hogy a földről kellett őket összeszednem; közben az igazgató a tanárral tárgyalt. Az első padokban ülők már felém forgolódtak, mert az én nevemet vették ki a suttogásból. Rákvörösen húzódtam meg az osztály végében. Azután az igazgató kiszólított, és finom büntetésként megdicsért, hogy tizenkét soros levelemben egyetlen hibát sem ejtettem, s közben meg volt róla győződve, hogy a növendékek semmi rosszra nem gondolnak. Megkérdezte, valóban magam írtam-e, aztán felszólított, kísérjem az irodájába. Nem oda mentünk. Az udvaron kaptam meg az alapos fejmosást. Erkölcsi fogalmaimat azonban meglehetősen összekuszálta azzal, hogy egyformán súlyosnak ítélte a leány jó hírnevén ejtett csorbát (az ő szülei juttatták az igazgató kezébe vallomását) és azt, hogy elcsentem egy levélpapírt. Megfenyegetett, hogy elküldi hozzánk ezt a levelet. Könyörögtem, hogy semmiképp se tegye meg. Engedett

kérésemnek, de kijelentette, hogy megőrzi a levelet, ám az első visszaesés után nem tarthatja titokban rossz magaviseletemet.

Az arcátlanságnak és a félénkségnek ez a keveréke mindig félrevezette hozzátartozóimat, éppúgy, mint ahogy az iskolában szorgalmas tanulónak tartottak könnyű felfogásom miatt, pedig tulajdonképpen lusta voltam.

Visszamentem az osztályba. A tanár gúnyosan Don Juannak nevezett, ami végtelenül hízelgett nekem, főként azért, mert olyan irodalmi mű címét említette, amelyet én ismertem, pajtásaim azonban nem. Az ő „Jó napot, Don Juan”-ja és az én cinkos mosolyom megváltoztatta az osztályt irányomban. Talán már tudtak róla, hogy egy alsóssal levelet küldtem egy „nőcinek”, ahogyan a nyers diáknyelv mondja. A gyereket Messenger-nek¹ hívták; noha nem a neve miatt választottam, ez a név bizalmat ébresztett bennem.

Egy órákor még azért könyörögtem az igazgatónak, hogy semmit el ne mondjon apámnak; négykor viszont már égtem a vágytól, hogy magam mindent elmondjak neki. Semmi sem kényszerített erre. Tudtam, hogy apám nem fog haragudni, és a végén még el is voltam ragadtatva a gondolattól, hogy tudomást szerez bátorságomról.

Bevallottam hát az esetet, nagy büszkén hozzátéve, hogy az igazgató teljes titoktartást ígért nekem, mint valami felnőtt személynek. Apám szeretne volna tudni, vajon nem én koholtam-e ezt az egész szerelmi regényt. Elment az igazgatóhoz. Látogatása során mellékesen szóba hozta, amit csak tréfának tartott. - Hogyan? - kérdezte az igazgató meglepődve és igen bosszúsán. - Elmondta önnek? Nekem könyörgött, hogy hallgassak, különben, azt mondta, ön agyonverné.

Az igazgató tisztázta magát ezzel a hazugsággal, ám az én mámorító férfionérzetem csak még magasabbra szökött tőle. Egy füst alatt elnyertem pajtásaim megbecsülését és tanárunk szemhunyorításait. Az igazgató titkolta bosszúságát. Nem sejtette a boldogtalan, amit én már tudtam: apám annyira megütődött viselkedésén, hogy elhatározta, a tanévet még befejezem, de aztán kivesz az iskolából. Június elején jártunk ekkoriban. Anyám nem akarta, hogy kimaradásom befolyással legyen év végi jutalmaimra és kitüntetéseimre, s elhatározta, hogy csak a záróünnepély után közli az igazgatóval. Mikor aztán eljött az évzáró napja, az igazgató igazságtalansága folytán, úgy látszik, valamiképp félt hazugságának következményeitől, az osztályban egyedül én kaptam aranyérmet, holott egy kitűnő előmenetelű társamat is megillette volna. Az igazgató rosszul számított: az iskola így két legjobb tanulóját veszítette el, mert kitűnő társamat is kivette az apja.

Pedig a magunkfajta diákok sok tanulót vonzottak az iskolába.

Anyám túl fiatalnak tartott ahhoz, hogy a IV. Henrik gimnáziumba járjak, vagyis ahhoz, hogy vonatozzam. Két éven át otthon, magam tanultam.

Határtalan örömökre készültem fel, mert napomnak több mint fele szabad volt, hiszen négy óra alatt végeztem annyi feladattal, amennyit volt osztálytársaim két nap alatt sem gyűrtek le. Szabadon csatangoltam magamban a Marne partján, mely annyira a folyónk volt, hogy nővéreim beszélgetés közben a Szajnat is csak „afféle Marne”-nak nevezték. Apám ladikjába is beleültem, tilalma ellenére; de nem eveztem; magamnak sem vallottam be, hogy nem azért, mert nem mertem megszegni tilalmát, hanem mert egyszerűen féltem. A ladikba hasalva olvastam. 1913-ban és 1914-ben kétszáz könyv fordult meg ott a kezemben. Semmiképp sem az a fajta, amit rossz könyvnek neveznek, sőt inkább a legjobbak, ha nem is színvonaluk,

¹ Hírnök. (francia)

legalább tartalmuk szerint. Így aztán jóval később, olyan korban, amikor a fiatalok már megvetik a Rózsaszín Regényeket, kezdtem élvezni gyermekded bájukat, ebben az időben azonban a világ minden kincséért sem olvastam volna efféjét.

A munkával váltakozó sok szabadságnak hátránya is volt: az egész esztendőt amolyan álszün-idővé változtatta számomra. Mindennapi munkám nem volt sok, de minthogy én kevesebbet dolgoztam, mint a többiek, maradt leckém az ő szünidejükre is, és így a kevés munka olybá tűnt, mint egy parafa dugó, amelyet egy macska egész életében a farka végére kötve cipel, pedig kétségtelenül szívesebben venné, ha helyette inkább serpenyőt kötnének a farkára egy hónapig.

Közeledett az igazi szünidő, amivel vajmi keveset törődtem, mert az én napirendem nem változott. A macska egyre leste az üveg alatt a sajtot. De jött a háború. És összetörte a burát. A gazdáknak más macskákat kellett elnászpángolniuk, s a macska vígan volt.

Az igazat megvallva, mindenki vígan volt Franciaországban. A gyermekek iskolai jutalom-könyvvvel a hónap alatt tolongtak a falragaszok előtt. A rossz tanulók kihasználták a családi zűrzavart.

Estebéd után mindennap a j...-i állomásra mentünk, tőlünk két kilométerre, és néztük az áthaladó katonavonásokat. Harangvirágot vittünk, és odadobáltuk a katonáknak. Ingblúzba öltözött hölgyek vörös bort töltögettek a bádogkulacsokba, és literszám öntözték el a virággal behintett peronon. Az egészről olyanféle emlékem maradt, mint valami tűzijátékról. Soha annyi pocsékba ment bor, soha annyi hervadt virág! Házunk ablakait is fel kellett lobogózni.

Nem sokáig jártunk J...-be. Öcsém és húgaim kezdtek haragudni a háborúra, hosszúnak találták. Elzárta őket a tengerparttól. Eddig hozzászoktak, hogy későn keljenek: most reggel hatkor már újságért kellett menniük. Szegényes szórakozás! De augusztus 20-a felé megint reménykedni kezdtek ezek a kis szörnyetegek. Ahelyett hogy felálltak volna az asztaltól, ahol a felnőttek még elbeszélgettek, maguk is ott maradtak, hallgatták, mit mond apám az elutazásról. Közlekedési eszköz már nem lesz, ez kétségtelen. Hosszú utat kell megtenni kerékpáron. Öcsém kishúgommal kötődtek. Az ő biciklije kerekének átmérője alig negyven centiméter. „Ott hagyunk egyedül az országúton!” Húgom zokog. De micsoda lendülettel tisztogatják a gépeket! Nyoma sincs bennük a lustaságnak. Ajánlkoznak, hogy az enyémet is rendbe szedik. Hajnalban kelnek, hogy megtudják a legújabb híreket. Miközben mindenki csodálkozik, én végül leleplezem hazafiúi buzgalmuk indítékait: utazás kerékpárral a tengerig! mégpedig a szokottnál távolabbi és szebb tengerig. Lángba borították volna Párizst, hogy hamarabb indulhassanak. Ami borzalommal töltötte el egész Európát, az volt egyetlen reményük.

Vajon a gyermekek önzése annyira különbözik a mienktől? Fürdőhelyen, nyaralás közben átkozzuk az esőt. A gazdák pedig könnyörögnek érte.

Ritkaság, hogy egy világpusztulás előjelek nélkül következzen be. Az ausztriai merénylet, a Caillaux-per² vihara fojtó légkört teremtett, és az egész kedvezett a szertelen kalandnak. Az én igazi háborús emlékem is megelőzte a háborút.

Elmondom, hogyan.

² Joseph Caillaux (1863-1944) francia politikus, többször miniszter. Calmette, a *Figaro* főszerkesztője, a németekkel kötött Marokkó-Kongó-egyezmény után sajtóhadjáratot indított ellene. Caillaux felesége ezért lelőtte Calmette-et.

Testvéreim és én sokat csúfoltuk egyik szomszédunkat, egy különös, kese szakállú, csuklyás törpét, bizonyos Maréchaud nevű községi tanácsost. Mindenki csak Maréchaud bácsinak hívta. Habár szomszédok voltunk, nem voltunk hajlandók köszönni neki. Ez annyira felmérgezte, hogy egy napon már nem bírta magát türtőztetni, elfogott bennünket az úton: „Micsoda dolog! Nem szokás köszönni a községi tanácsosoknak?” Mi kereket oldottunk. Akkori szemtelen viselkedésünk vezette be a nyílt ellenségeskedést. De mit árthatott nekünk egy községi tanácsos? Öcséim az iskolából hazafelé jövet becsöngettek hozzá, és annál bátrabban, mert körülbelül velem egyidős kutyájától nem kellett tartani.

Az 1914. július 14-ét megelőző délután öcséim elé indultam; de mekkora volt meglepetésem, látva, hogy csődület van Maréchaud-ék kerítése előtt. A kert mélyén meghúzódó ház alig takarta el néhány erősen meggyesett hársfa. Fiatal cseléd lányuk délután két órakor megbolondult, a tetőre menekült, és nem volt hajlandó lejönni onnan. Maréchaud-ék a botránytól megrémülve becsukták zsaluikat: a tetőn mászkáló bolond helyzetének tragikumát még fokozta, hogy a ház a teljes elhagyottság képét mutatta. Az emberek kiabáltak, méltatlankodtak, hogy a gazdái semmit sem tesznek a szerencsétlen megmentésére. A leány imbolygott a cserepeken, de különben látszott rajta, hogy nem részeg. Szerettem volna mindvégig ott maradni, de anyánk értünk küldte a cselédünket azzal, hogy vár a lecke. Ha nem megyek, nem vehetek részt az ünnepségen. Szívemben halálos szomorúsággal indultam, és azért imádkoztam az Istenhez, hogy a szolgáló még a tetőn legyen, amikor apám elé megyek a vasútállomásra.

Valóban ott volt még, de az a néhány utas, aki Párizsból érkezett, sietett haza vacsorázni, nehogy elkéssen a mulatságról. Csak egy-két szórakozott pillantásra érdemesítették.

Egyébként a cseléd lány mindaddig csak többé-kevésbé nyilvános próbát tartott. Tulajdonképpen felléptére este került sor, mikor a szokás szerint meggyújtott lámpások valósággal rivaldalámpásként szolgáltak. Egy sor volt az úton, egy sor pedig a kertben, mert Maréchaud-ék, tették ugyan, mintha nem volnának otthon, de tekintélyes polgárok lévén, a kivilágítást azért nem merték elhagyni. A bűnügyet sejtető ház fantasztikumához - a tetőn kibontott hajjal sétált egy nő, mint valami fellobogózott hajó parancsnoki hídján - sokban hozzájárult a leány hangja: nem emberi torokból feltörő hang, amelynek szelídségétől libabőrös lett a hátunk.

Mivel a kis községek tűzoltói „önkéntesek”, egész nap mással vannak elfoglalva. A tejcsarnokos, a pék, a kovács munkája után megy tüzet oltani, ha ugyan addig magától ki nem alszik a tűz. Azonkívül a mozgósítás óta tűzoltóink még valamiféle titokzatos nemzetőrséget is alakítottak, mely őrszemeket állított, gyakorlatozott, és éjszaka őrzőjáratokat indított. A derék emberek végre megérkeztek, és keresztülvágtak a tömegen.

Egy asszony lépett eléjük, egy másik községi tanácsosnak, Maréchaud ellenlábasának a felesége, aki már néhány perce nagy hangon szánakozott a szegény bolondon. Mindenféle tanáccsal látta el a parancsnokot. „Próbáljanak jószággal hatni rá: hiszen az hiányzik neki legjobban ebben a házban, ahol ütök-verik. Ha pedig szegény attól fél, hogy felmondanak neki, és állás nélkül marad, mondják meg, hogy én magamhoz veszem. Nálam kétszer annyi bért kap.”

Ez a zajosan nyilvánuló felebaráti szeretet igen mérsékelt hatást gyakorolt a tömegre. A hölgy untatta a közönséget: mindenki azt leste, hogyan tudják a leányt kézre keríteni. A tűzoltók, szám szerint hatan, áthágtak a kerítésen, körülfogták a házat, s minden oldalról másztak felfelé. De alig ért fel az első a tetőre, a nézők, akár a gyerekek a bábszínházban, hangos kiáltozással figyelmeztették az áldozatot.

- Hallgassanak már! - kiabálta a hölgy, mire a közönség csak még jobban kiabált: „Ott is van egy! Ott is van egy!” Erre a bolond cserepekkel fegyverkezett fel, és egyet a tetőre felkapaszkodó tűzoltók egyikének sisakjához vágott. A többi öt azonnal visszamászott.

Miközben a céllövő bódék, körhinták, mutatványos sátrak tulajdonosai a községháza előtti téren azon siráinkoztak, hogy milyen kevés a vendégük egy ilyen éjszakán, amikor pedig bőséges bevételt kellene aratniuk, a legvállalkozóbb csibészek átmásztak a falon, és a gyepen tolongtak, hogy onnan figyeljék a vadászatot. Elfeledtem már, mi mindent mondott a bolond leány; mélységes, lemondó mélabú volt a hangjában, mint azoknak, akik tudják, hogy igazuk van, és mindenki más téved. A csibészeknek ugyan jobban tetszett ez a látványosság, mint az ünnepi sokadalom, de mégis szerették volna halmozni az élvezeteket. Reszketve ugyan, hogy a bolond leányzót azalatt fogják el, amíg ők távol vannak, időnként elszaladtak gyorsan egy körhintamenetre. Mások, a megfontoltabbak, a hársfák ágain helyezkedtek el, akárcsak a vincennes-i katonai díszszemlén, és beérték annyival, hogy bengáli tüzeket gyújtottak, és petárdákat eregettek.

Elképzeltető a bezárkózott Maréchaud házaspár félelme, ennyi zaj és fellobbanó fény közepette.

A felebaráti szeretettől buzgó hölgy férje, a községi tanácsos, a kerítés kőlabazatára mászva kis beszédet rögtönzött a házigazda gyávaságáról. Megtapsolták.

A bolond szolgáló azt gondolta, őt tapsolják: mindkét kezében egy-egy csomó cserepet tartva meghajolt. De mihelyt egy tűzoltósisak megcsillant, odahajított egyet. Emberinek nem nevezhető hangján megköszönte, hogy végre megértették. Nekem a leányból lett kalózkapitány jutott eszembe, aki egyedül maradt süllyedő hajóján.

A tömeg kissé fáradtan oszladozott. Én apámmal szerettem volna maradni, anyám azonban gyermekeit a körhintától a hullámvasúthoz terelte, hogy elcsitítsa azt a szédületvágyat, amely a gyermekekben él. Bennem kétségtelenül erősebb volt ez a különös vágy, mint testvéreimben. Szerettem, ha szívem gyorsan és szabálytalanul kalimpál. De a mostani látvány mélységes költészetével jobban lebilincsel. - Milyen sápadt vagy - jegyezte meg anyám. A bengáli tűz fényére fogtam. - Attól vagyok ilyen zöld - feleltem.

- Attól félek mégis, hogy a dolog túlságosan nagy hatással van rá - mondta anyám apámnak.

- Ó - felelte apám -, nincs érzéketlenebb, mint ez a gyerek. Végignéz akármit, csak azt nem, ha a nyulat nyúzzák.

Apám azért beszélt így, hogy maradhassak. Holott nagyon jól tudta, hogy a látvány felizgat. Éreztem, hogy őt is felkavarta. Megkértem, vegyen a vállára, hogy jobban lássak. Valójában közel voltam az ájuláshoz, és alig álltam a lábamon.

Ekkor már csak körülbelül húszan voltunk. Kürtszót hallottunk. A fáklyás takaródó közeledett.

Száz fáklya világította meg hirtelen a bolond leányt, mint amikor a rivalda szelíd fénye után felvillan a magnézium, hogy lefényképezzék az új csillagot. Ekkor a leány kezével búcsút intve, és talán a világvégre gondolva, vagy egyszerűen csak arra, hogy hamarosan elfogják, levetette magát a tetőről. Estében borzalmas csörömpöléssel keresztültörte a bejárat fölött levő üveg-tetőt, aztán elterült a kőlépcsőkön. Idáig igyekeztem mindent elviselni, habár zúgott a fülem, és szívem kihagyott. De amikor hallottam az emberek kiáltásait: „Még él!”, eszméletlenül fordultam le apám válláról.

Mihelyt magamhoz tértem, a Marne partjára vitt. Sokáig maradtunk ott szótlánul a fűben elnyúlva.

Visszafelé jövet egy mozgó, fehér árnyékot láttunk a rácskerítés mögött. Azt hittem, a cseléd-lány szelleme! Maréchaud bácsi volt, gyapot hálósipkában. A kárt vizsgálta, az üveg-tetőt, a cserepeket, a gyepet, a bokrokat, a véres lépcsőfokokat, elpusztult tekintélyét.

Csak azért időztem ilyen sokat ennél az epizódnál, mert bármi másnál jobban megérteti, milyen különös időszak volt a háború, és hogy a külső látványosságánál mennyivel mélyebb benyomást tett rám a dolgok költészete.

Hallottuk az ágyúszót. Meaux környékén folyt a harc. Sőt, azt beszéltek, hogy Lagny mellett, tőlünk tizenöt kilométerre, ulánusokat fogtak el. Nagynéném egy barátnőjét emlegette, aki már az első napokban elmenekült, miután kertjében ingaórákat és szardíniás dobozokat ást el. Én arra kértem apám, hogy ha van rá mód, régi könyveinket vigyük magunkkal; ezeknek a pusztulását fájlaltam volna leginkább.

Végül, abban a pillanatban, amikor már épp el akartunk menekülni, megtudtuk az újságokból, hogy nincs rá szükség.

Húgaim ekkor J...-be járogattak: körtét vittek kosárszámra a sebesült katonáknak. Összeomlott szép terveikért abban találtak, valójában igen szerény, kárpótlást, hogy amikor J...-be értek, kosaraik csaknem kiürültek!

Be kellett volna iratkoznom a IV. Henrik gimnáziumba; de apám úgy gondolta, okosabb, ha még egy évig vidéken tart. Ezen a mogorva télen az volt egyetlen szórakozásom, hogy elszaladtam újságárusunkhoz; feltétlenül meg akartam szerezni a *Le Mot* minden számát, mert szerettem ezt az újságot. Szombaton jelent meg: aznap sohasem keltem későn.

De megjött a tavasz, s napjait felvidították első csínyeim. Akkor tavasszal jótékonysági gyűjtés ürügyén vasárnapiasan kiöltözve, többször is sétálgattam jobbomon egy fiatal lánnyal. Én vittem a perselyt, ő a kis kosárkát a jelvényekkel. A második gyűjtőnapon már megtanultam társaimtól, hogyan kell kihasználni ezeket a szabad napokat, amelyeken egy kislány karjaiba löktek. Ettől kezdve nagyon iparkodtunk, hogy már délelőtt összeszedjünk minden pénzt, amit csak lehet, aratásunkat délben átadtuk védnöknőknak, és a napot elcsavarogtuk Chennevières dombjain. Életemben először barátira tettem szert. Szerettem a nővérével gyűjteni. Először kerültem jó egyetértésbe egy éppoly koraérett fiúval, amilyen magam is voltam, sőt szépségéért, vakmerőségéért is csodáltam. Még közelebb hozott bennünket egymáshoz a korosztályunk iránt érzett közös megvetésünk. Úgy véltük, csak mi vagyunk képesek megérteni a dolgokat; és végül, egyedül önmagunkat tartottuk méltóknak a nőkhöz. Férfinak hittük magunkat. Szerencsére, nem kellett elválnunk egymástól. René már a IV. Henrik gimnáziumban tanult, és én is az ő osztályába, a harmadikba fogok járni. Neki nem kellett volna görögöt tanulnia; de értem meghozta azt a roppant áldozatot, hogy rávette szüleit, engedjék meg, hogy ő is járhasson görögre. Így majd mindig együtt lehetünk. Minthogy az első év anyagát nem tudta, különórákra kellett járnia. René szülei az egészből semmit sem értettek, hiszen előző évben könyörgött, hogy ne kelljen görögöt tanulnia. Az én jó hatásomat látták ebben: többi pajtását épp csak megtűrték, én lettem fiuk egyetlen barátja, akit szívesen láttak.

Ebben az esztendőben éreztem először, hogy a szünidő egyetlen napja sem nyomasztó. Rájöttem, hogy senki sem menekülhet tulajdon életkorától. Az én veszedelmes embergyűlöletem mint a hó olvadt el abban a pillanatban, amikor valaki hajlandó volt olyan módon törődni velem, ahogy nekem megfelelt. Igyekeztünk kölcsönösen közeledni egymáshoz, s ez felére rövidítette az utat, amelyet mindkettőnk büszkeségének meg kellett tennie.

Az évnyitó napján René igen értékes vezetőmnek bizonyult.

Vele együtt minden élvezetessé vált számomra, és én, aki egyedül egy lépést sem tudtam tenni, örömmel róttam gyalog napjában kétszer az utat a IV. Henriktől a Bastille pályaudvarig: onnan indult a vonatunk.

Három esztendő telt el így; nem volt más barátom, mint ő, és más mulatságom, mint a csütörtöki huncutkodások, azokkal a kislányokkal, akiket barátom szülei ártatlanul szállítottak nekünk, meghíván közös uzsonnára fiuk barátait és leányuk barátnőit, apró gyönyörűségek, amelyeket mi tőlük loptunk, s ők tőlünk, a zálogosdi örven.

Amikor beköszöntött a szép idő, apám szívesen vitt nagy sétákra bennünket, öcséimet és engem. Egyik kedvenc úti célunk Ormesson volt, és gyakran követtük a Morbras, a méternyi széles folyócska futását; közben mezőkre értünk, melyeken olyan virágok hajtottak, mint sehol másutt. A nevüket már elfeledtem. Bokrosan növény vízitorma és szagosmenta rejti a vaktában lépő láb elől a meder szélét. Tavasszal a víz millió fehér és rózsaszín szirmot visz: galagonyavirágot.

1917 áprilisának egyik vasárnapján, mint már annyiszor, vonattal indultunk La Varenne-be, s onnan szándékoztunk gyalog átmenni Ormessonba. La Varenne-ben, úgy mondta apám, igen kellemes emberekkel találkozunk, Grangier-ékkel. Valamit már tudtam róluk, mert láttam lányuknak, Marthe-nak a nevét egy festőkiállítás katalógusában. Egy nap megütötte a fületem, hogy szüleim egy bizonyos Grangier úr látogatásáról beszéltek. El is jött egy teli mappával: tizennyolc éves leányának a képeit hozta. Marthe éppen beteg volt. Az apja meglepetést akart szerezni leányának: hadd szerepeljenek vízfestményei egy jótékony célú kiállításon, amelynek anyám volt az elnöknője. Nem volt ezekben az akvarellekben semmi eredetiség; a rajztanfolyam mintanövendéke érzett rajtuk, aki kidugja nyelvét, meg-megnyalja az ecsetet.

La Varenne pályaudvarán várt ránk a Grangier házaspár. Az asszony és a férje körülbelül egykorúak lehettek, úgy ötven felé jártak. De Grangier-né idősebbnek látszott a férjénél; lomposága, rövid dereka már az első pillanattól fogva nem tetszett nekem.

Séta közben észre kellettennem, hogy gyakran összehúzza szemöldökét, s ettől homlokán ráncok támadnak, melyek csak jó egy perc múlva simulnak ki ismét. Szerettem volna, ha beszédmodora kissé közönséges: így minden okom meglett volna, hogy ellenszenvesnek találjam, s nem vádolhatom magam igazságtalansággal. De ebben csalódást okozott.

Az apa derék embernek látszott, amolyan kiszolgált őrmesternek, akit annak idején imádtak a katonái. De hol van Marthe? Még a gondolatától is reszkettem, hogy csak a szülők társaságában kell sétálnunk. Marthe-nak a következő vonattal kellett érkeznie, „egy negyedóra múlva - magyarázta Grangier-né -, mert nem lett kész idejében. Az öccse is vele jön.”

Amikor a vonat befutott az állomásra, Marthe a kocsilépcsőjén állt. „Várd meg, míg a vonat egészen megáll!” - kiáltott rá anyja... A leány szeleburdisága elbájolt.

Nagyon egyszerű ruhája, kalapja arról tanúskodott, hogy keveset ad az ismeretlenek véleményére. Kis, tizenegy éves forma fiúcska kezét fogta. Az öccse volt: sápadt, szalmaszín hajú gyerek; minden mozdulatán meglátszott, hogy beteg.

Marthe és én haladtunk a menet élén. Apám mögöttünk jött, a Grangier házaspár között. Öcséim az új, satnya kis pajtással unatkoztak, akinek tilos volt szaladnia.

Amikor gratuláltam Marthe-nak akvarelljeihez, szerényen azt válaszolta, hogy azok csak tanulmányok. Semmi jelentőséget nem tulajdonít nekik. Mutathat nekem érdekesebbet is: „stilizált” virágokat. Helyesebbnek véltem, ha első alkalommal nem árulom el, milyen nevetségesnek tartom az efféle virágokat.

Kalapja miatt nem láthatott jól engem. Én annál inkább figyeltem őt.

- Nem nagyon hasonlít édesanyjához - mondtam.

Ezt bóknak szántam.

- Mondják ezt nekem néha; de ha eljön hozzánk, majd mutatok fényképet mama fiatal korából. Nagyon hasonlítok hozzá.

Válasza elszomorított, s Istenhez fohászkodtam, hogy ne lássam Marthe-ot, amikor olyan idős lesz, mint most az anyja.

Szerettem volna eloszlatni a kínos válasz kellemetlen hatását, arra nem is gondoltam, hogy legfeljebb számomra kínos, mert Marthe szerencsére nem az én szememmel nézi anyját, s beszélni kezdtem:

- Nem jól teszi, hogy így hordja a haját. A sima haj sokkal jobban állna magának.

Megrémültem; eddig nőnek soha ilyesmit nem mondtam. Arra gondoltam, hogy hát én, én hogy hordom a hajam.

- Megkérdezheti a mamától (mintha ugyan szüksége lenne igazolásra!), általában nem ilyen rossz a frizurám, de már nagyon késő volt, és félttem, hogy a második vonatról is lekésem. Különbösen sem akartam levenni a kalapomat.

„Micsoda lány ez - gondoltam -, aki megengedi, hogy egy kamasz vitatkozzék vele a hajtincseiről?”

Igyekeztem kipuhatolni, milyen az irodalmi ízlése; örültem, hogy ismeri Baudelaire-t és Verlaine-t. Bájosnak találtam, hogy mit szeret Baudelaire-ben, noha egyáltalán nem azt, amit én. Láttam, itt valami lázadás lappang. Szülei végül beletörődtek ízlésébe. Marthe-ot bosszantotta, hogy csak szeretetből hagytak rá mindent. Vőlegénye leveleiben számolt be saját olvasmányairól, és bizonyos könyveket ajánlott neki, másoktól pedig eltiltotta. Tilos volt például Baudelaire-től *A Romlás virágai*. Kellemetlenül lepett meg, hogy menyasszony, de örömet szerzett az a tudat, hogy nem engedelmeskedik egy katonának, aki olyan korlátolt, hogy visszaretten Baudelaire-től. Örültem, mert éreztem, hogy gyakran nem értenek egyet. Az első kellemetlen meglepetés után örömmel vettem tudomásul a vőlegény korlátoltságát, annál is inkább, mert ha ő is kedvelné *A Romlás virágai*-t, tartanom kellett volna tőle, hogy jövőendő lakásuk majd *A szeretők halálá*-ra emlékeztet. Aztán eszembe jutott, hogy tulajdonképpen mi közöm az egészhez.

Vőlegénye a rajziskolától is eltiltotta. Bár magam sem jártam rajziskolába, felajánlottam, hogy bevezetem oda, megjegyezvén, hogy gyakran dolgozgatok ott. De rögtön meg is ijedtem, hogy hazugságom kiderül, ezért megkértem, hogy apám előtt ne említse a dolgot. Apám ugyanis nem tudja, mondtam, hogy én a tornaórákról megszököm, és a Grande-Chaumiere-be járok. Nem szerettem volna, ha azt képzelem: azért tagadom le a rajziskolát szüleim előtt, mert megtiltották, hogy meztelen nőket lássak. Örültem, hogy közös titkunk született, és én, aki oly félénk voltam, vele szemben máris zsarnoknak éreztem magam.

Arra is büszke voltam, hogy inkább velem törődött, mint a vidékkel, mert eddig szó sem esett a tájékról, amerre sétánk vitt. Néha szülei figyelmeztették: „Nézd, Marthe, jobbra milyen szépek a chenuevières-i dombok!” Máskor öccse jött oda, és egy leszakított virág nevét kérdezte. Kissé szórakozottan éppen csak annyi figyelemre méltatta őket, hogy meg ne sértődjenek.

Az ormessoni réteken leültünk. Tapasztalatlanságomban sajnáltam, hogy olyan messze mentünk, és annyira siettettem a dolgokat. „Egy kevésbé szentimentális, természetesebb hangú beszélgetés után, gondoltam, most elkápráztathatnám Marthe-ot, és kiérdemelhetném szülei jóindulatú érdeklődését azzal, hogy elmesélem a falu történetét.” De lemondtam a dologról. Úgy véltem, súlyos okaim vannak rá, és azt gondoltam, egy ilyen, közös nyugtalanságainktól ennyire távol eső beszélgetés csak megtörhetné a varázst. Azt hittem, komoly dolgok történtek köztünk. Ami egyébként igaz volt, egyszerűen azért, mert, mint később megtudtam, Marthe ugyanúgy meghamisította beszélgetésünket, mint én. De én, noha nem tudtam volna megmondani, miért, úgy képzeltem, hogy jelentőségteljes szavakat intézek hozzá. Akkor azt hittem, egy érzéketlen személynek vallottam szerelmet. Elfeledtem, hogy Grangier úr és neje semmi kivetnivalót nem találhatott volna, ha végighallgatják mindazt, amit leányuknak mondtam; de vajon én el tudtam volna-e mondani az ő fülük hallatára?

„Marthe-tól nem félek - ismételtettem magamban. - Tehát csak szülei és apám akadályoznak meg, hogy ráhajoljak a nyakára, és megcsókoljam.”

Viszont valahol lelkem mélyén egy másik gyermek örült az ünneprontóknak. Így gondolkodott:

„Milyen szerencse, hogy nem vagyok egyedül vele! Mert akkor sem merném megcsókolni, és akkor nem lenne mentségem.”

Így csal a félénk ember.

Sucy állomásán szálltunk újra vonatra. Az indulásig jó fél óránk volt. Leültünk egy kávéház teraszán. Kénytelen voltam elviselni Grangier-né bókjait. Mélységesen megaláztak. Eszébe juttatták leányának, hogy középiskolás vagyok, aki csak egy év múlva érettségizik. Marthe málnaszörpöt kért; én is azt rendeltem. Reggel még szégyenletesnek találtam volna, hogy málnaszörpöt igyam. Apám nem értette a dolgot. Eddig mindig szeszes italt rendelt nekem. Reszkettem, hogy a végén még tréfát űz józanságomból. Meg is tette, de burkolt szavakkal, s így Marthe nem jött rá, hogy csak azért iszom málnát, mert azt akarom csinálni, amit ő.

Amikor megérkeztünk F...-be, elbúcsúztunk Grangier-éktől. Megígértem Marthe-nak, hogy a jövő csütörtökön elviszem neki a *Le Mot* egy évfolyamát és Rimbaud *Egy évad a pokolban*-ját.

- Ez is olyan cím, ami tetszenék a vőlegényemnek!

És nevetett.

- Marthe, kérlek! - vonta össze az anya a szemöldökét, mert az efféle rakoncátlankodások mindig megbotránkoztatták.

Apámat és testvéreimet untatta a kirándulás, de mit törődtem velük! A boldogság önző.

Másnap az iskolában nem éreztem szükségét, hogy vasárnapomat elmeséljem Renének, pedig neki mindent el szoktam mondani. De most nem voltam olyan hangulatban, hogy elviseljem csúfolódását, amiért nem csókoltam meg lopva Marthe-ot. Sőt legnagyobb csodálkozásomra aznap úgy találtam, hogy René nem is különbözik olyan nagyon osztálytársaimtól.

Most, hogy szerelmes voltam Marthe-ba, csökkent szeretetem René, szüleim, testvéreim iránt.

Hogy akaratom próbára tegyem, erősen megfogadtam, nem megyek el hozzá megbeszélte találkozó napja előtt. Kedd este azonban már nem tudtam tovább várni; gyengeségemre jó mentséget találtam hát, ami lehetővé tette, hogy vacsora után elvigyem a könyvet és az újságokat. Marthe, így okoskodtam, kitalálja türelmetlenségemből, hogy szerelmes vagyok belé, és ha nem hajlandó észrevenni, majd megtalálom a módját, hogy rákényszerítsem.

Negyedórát futottam bolond módjára, míg a házukhoz értem. Akkor aztán, attól tartva, hogy vacsora közben zavarom, tíz percig ácsorogtam verejtékesen a kerítés előtt. Reméltem, közben szívdobogásom is szűnik. De épp ellenkezőleg, csak erősödött. Már azon a ponton voltam, hogy hazamegyek, de észrevettem, hogy néhány perce az egyik szomszédos ablakból egy nő les kíváncsian; nyilván tudni szeretne volna, mit keresek ott, az ajtóhoz lapulva. Ezzel elhatározásra bírt. Becsöngettem. Beléptem a házba. A cselédlánytól megkérdeztem, itthon van-e a nagyságos asszony. A kis szobában, ahová bevezettek, szinte azonnal megjelent Grangier-né. Felpattantam; úgy éreztem, a cselédnek meg kellett volna értenie, hogy én a „nagyságos asszonyt” kerestem illendőségből, de a „kisasszonyt” jöttem meglátogatni. Pirulva kértem bocsánatot Grangier-nétől, hogy ilyen lehetetlen időben zavarom, mintha legalábbis hajnali egy óra lett volna, de mivel csütörtökön nem tudok eljönni, most hoztam el leányának az ígért könyvet és újságokat.

- Nagyon okosan tette - válaszolta Grangier-né -, mert Marthe akkor amúgy sem tudná fogadni. Vőlegénye két héttel korábban kapta meg szabadságát, mint gondolta. Tegnap este érkezett meg, és Marthe ma este is jövődő apósánál-anyósánál vacsorázik.

Elmentem hát, és minthogy nem remélhettem, hogy valaha is viszontlátom Marthe-ot, így hittem, igyekeztem nem gondolni rá többé, de éppen ezért örökké csak rá gondoltam.

Egy hónappal később azonban, mikor egy reggel épp leugrottam a vasúti kocsiról a Bastille pályaudvaron, megláttam őt, amint egy másik kocsiból kiszállt. Sok mindent kellett vásárolnia, mert közeledett az esküvője. Megkértem, kísérjen el a IV. Henrikig.

- No - mondta -, jövőre, a következő osztályban az apósom lesz a földrajztanára.

Bosszantott, hogy iskolai dolgokról beszél, mintha más téma nem illenék koromhoz. Csípősen válaszoltam, hogy az elég furcsa lesz.

Összevonta szemöldökét. Anyjára gondoltam.

Közben az iskola elé értünk, és mert nem akartam, hogy ezekkel a - véleményem szerint sértő - szavakkal váljunk el egymástól, elhatároztam, hogy egy órával később, a rajzóra után megyek csak be. Boldog voltam, hogy ebben a helyzetben Marthe nem aggályoskodott, nem tett szemrehányásokat, sőt, mintha örömmel fogadta volna az áldozatot, amely valójában nem volt áldozat. Én hálás voltam neki, mert nem azzal viszonzta, hogy megkért, kísérjem el vásárló körútjára, hanem szintén nekem ajándékozta idejét, amint én is neki ajándékoztam az enyémet.

A Luxembourg kertben voltunk: a Szenátus palotájának órája kilencet ütött. Fűtültem a gimnáziumra. Csodálatos módon több pénz volt nálam, mint amennyi rendes körülmények között két év alatt megfordul egy diák zsebében, mert előző délután eladtam legritkább bélyegeimet a Champs-Élysées bábszínháza mögötti bélyegtőzsdén.

Beszélgetés közben megtudtam, hogy Marthe a vőlegénye szüleinél ebédel. Elhatároztam, ráveszem, hogy maradjon velem. Fél tízet ütött az óra. Marthe felugrott, mert még nem szokta meg, hogy valaki miatta elhanyagolja kötelességét, még ha csak iskolai kötelességekről van is szó. De én ülve maradtam. Ezt látva benne sem volt elég bátorság, hogy figyelmeztessen: az iskola padjában volna a helyem.

Úgy maradtunk mozdulatlanul. Ilyen lehet a boldogság. A vízmedencéből egy kutya ugrott ki, és megrázta magát. Marthe úgy kelt fel, ahogy az ember pihenés után az alvástól még fátyolos szemmel lerázza magáról álmait. Nyújtózkodott, amiből én vajmi kevés jót olvastam ki együttlétünket illetően.

- Nagyon kemények ezek a székek - mondta, mintha csak mentegetőzne, amiért felállt.

Könnyű selyemruha volt rajta, mely már meggyűrődött az üléstől. Akarva-akaratlan elképzelttem az ábrákat, amelyeket a szék nádazása nyom a bőrre.

- Jöjjön, kísérjen el vásárolni, ha már nem akar iskolába menni - szólalt meg Marthe; először tett célzást rá, hogy miatta mulasztok.

Elkísértem különböző fehérnemű üzletekbe, és lebeszéltem, hogy olyasmit rendeljen, ami neki tetszett, de nekem nem; például mellőztük a rózsaszínt, amit én ki nem állhatok, viszont az ő kedvenc színe volt.

Az első sikerek után most el kellett érnem Marthe-nál, hogy ne ebédeljen vőlegénye szüleinél. Képtelenség lett volna, hogy pusztán azért hazudjon nekik, mert szívesen marad a társaságomban; tehát olyan ürügyet kerestem, ami rábírhatná, hogy kövesse példám az iskolakerülésben. Régen vágyott már rá, hogy egy amerikai bárt lásson. De sohasem merte megkérni a vőlegényét, hogy elvigye valamelyikbe. Egyébként a vőlegénye sem járt bárba. Megvolt hát az ürügyem. Visszautasítása tele volt őszinte sajnálkozással: azt gondoltam tehát, mégis eljön. Fél óra múlva azonban, amikor már mindennel megpróbálkoztam, hogy meggyőzzem, felhagytam a könyörgéssel; elkísértem vőlegénye szüleihez. Úgy éreztem magam, mint a halálraítélt, aki az utolsó pillanatig reménykedik, hogy segítség érkezik a bitóhoz vezető úton. Láttam, hogy az utca egyre közeledik, és semmi sem történik. Aztán Marthe hirtelen megkopogtatta az ablakot, megállította a taxit egy postahivatal előtt.

- Várjon egy pillanatig - fordult hozzám. - Telefonálok az anyósomnak, hogy nagyon messze vagyok, nem tudok idejében megérkezni. - Néhány perc múlva nem bírtam fékezni türelmetlenségemet. Megláttam egy virágárust, s szálanként válogattam egy csokorra való vörös rózsát. Nem is annyira Marthe örömeire gondoltam, mint inkább arra, hogy este kénytelen lesz ismét hazudni, amikor megmagyarázza szüleinek a rózsza eredetét. Még az első találkozásunkon született meg az a tervünk, hogy együtt megyünk el egy rajziskolába; a telefonon elmondott hazugság, amelyet ma este szüleinek is megismétel, meg a másik hazugság, a rózsza eredetének meséje: sokkal édesebb gyönyört jelentett számomra, mint egy csók. Sokszor csókoltam meg már kislányok száját, de minden különösebb élvezet nélkül. Természetes, hisz nem szerettem őket, amit azonban most nem vettem számításba, s nem nagyon vágytam Marthe csókjára. De az effajta bűnrészesség öröme mindaddig a napig ismeretlen volt számomra.

Marthe ragyogva lépett ki a postahivatalból az első hazugság után. A sofőrnek egy Daunou utcai bár címét adtam meg.

Mint egy kis zárdanővendék, úgy el volt ragadtatva a barman fehér pincérkabátjától, attól a kecses mozdulattól, amellyel az ezüst keverőpalackot rázta, az italok furcsa vagy költői neveitől. Időnként beleszagolt vörös rózsáiba, amelyeket le akart festeni, hogy majd a képet

nekem ajándékozza a mai nap emlékére. Megkértem, mutassa meg vőlegénye fényképét. Szépnek találtam. Élveztem már, milyen nagy jelentőséget tulajdonít véleményemnek. Ezért odáig mentem a képmutatásban, hogy azt mondtam neki, vőlegénye nagyon szép, persze igen kevés meggyőződést eláruló ábrázattal, s így felkeltettem gyanúját, mintha csupán udvarias-ságból mondanám, amit mondok. Úgy gondoltam, hogy ez megzavarja Marthe lelkét, és ráadásul kivívom elismerését is.

Délután azonban gondolnunk kellett utazása céljára. Vőlegénye, akinek ízlését jól ismerte, teljesen reá bízta bútoraik kiválasztását. Anyja mindenáron el akarta kísérni. Marthe végül megígérte, hogy nem követ el semmi bolondságot, s így sikerült mégis egyedül eljönnie. Aznap a hálósoba néhány bútorának kiválasztása volt soron. Jóllehet megfogadtam magamban, hogy nem árulok el sem végtelen örömet, sem bánatot, bármit mondjon is Marthe, most ugyancsak össze kellett szednem erőmet, hogy nyugodt léptekkel haladhassak tovább a sugárúton, mert lépteim sehogyan sem egyeztek szívverésem ritmusával.

Baljós jelnek éreztem, hogy most kell kísérnem Marthe-ot. Hiszen abban segédkeztem, hogy hálósobát válasszon magának és egy másik férfinak! Aztán felvillant bennem az ötlet, mi lenne, ha Marthe-nak és nekem választanánk hálósobát.

Olyan hamar megfeledkeztem a vőlegényről, hogy negyedórai séta után ugyancsak meg-lepődtem volna, ha valaki figyelmeztet, hogy ebben a szobában más fog mellette aludni.

Vőlegénye a XV. Lajos korabeli stílust kedvelte.

Marthe másféleképpen volt rossz ízlésű: ő inkább a japán stílushoz vonzódott. Mindkettővel harcolnom kellett tehát. Nyilván az lesz a győztes, aki hamarabb támad. Marthe legelső szavából kitaláltam, mihez húz a szíve, s most már csak arra volt szükség, hogy épp az ellenkezőjét ajánljam, amely éppúgy nem tetszett nekem. Így a látszat szerint behódoltam a szeszélyének, valahányszor lemondtam egy bútordarabról egy másik kedvéért, amelyik kevésbé bántotta a szemét.

- Ha elgondolom, hogy rózsaszín hálót szeretett volna... - mondta Marthe halkan. A maga ízléséről már nem mert vallani, inkább úgy állította hát be a dolgot, mintha a vőlegényéről lenne szó. Előre tudtam, hogy néhány nap múlva együtt gúnyolódunk a fiú ízlésén.

De nem nagyon értettem Marthe-nak ezt az engedékenységet. „Ha nem szeret engem, mi kényszeríti, hogy engedjen, hogy feláldozza a maga és vőlegénye ízlését a kedvemért?” Nem tudtam magyarázatát adni. A legszerényebb még akkor lettem volna, ha feltételezem, hogy Marthe szerelmes belém. Ezzel szemben meg voltam győződve az ellenkezőjéről.

Marthe megszólalt: „Hagyjuk meg neki legalább a rózsaszín kárpitot.” „Hagyjuk meg neki!” Ahogy ezt mondta, szinte hajlandó voltam már feladni a további harcot. De ha „meghagyjuk neki a rózsaszín kárpitot”, annyit jelent, mintha mindent feladnék. Megmagyaráztam Marthe-nak, mennyire elrontanák ezek a rózsaszín falak azokat az egyszerű bútorokat, amelyeket „mi választottunk”, és a botrányt elkerülendő, azt ajánlottam neki, hogy meszeltesse a hálósobáját.

Ez volt a kegyelemdőfés. Marthe egész nap annyi csipkelődést állt ki, hogy lázadás nélkül fogadta. Beérte a kurta válasszal: „Valóban, igaza van.”

A kimerítő nap végén szerencsét kívántam magamnak az előrehaladáshoz, amit tettem. Sikerült bútordarabról bútordarabra átváltoztatni ezt a készülő szerelmi vagy talán inkább szerelmes-kedő házasságot érdekházassággá, és méghozzá milyenné! mert hiszen az érdek semmiképpen sem jutott szóhoz náluk, ugyanis mindegyikük csupán olyasmit remélhetett a másiktól, amit a szerelmi házasság nyújt.

Amikor este elbúcsúzott, helyett hogy menekült volna további tanácsaimtól, Marthe megkért, legyek segítségére a következő napokon is, többi bútorának kiválasztásában. Megígértem, de csak azzal a feltétellel, ha megesküszik, hogy sohasem mondja meg a vőlegényének. Hiszen az egyetlen indok, amely Jacques-kal lassanként megkedvelteti ezeket a bútorokat, csak az lehet, ha szereti Marthe-ot és azt gondolja, mindezt Marthe választotta, a saját örömeire: csak így osztozhat örömeiben a vőlegénye is.

Hazaérkezésemkor apám pillantásából azt véltem kiolvasni, hogy ő már tud csavargásomról. Természetesen semmit sem tudott; hogyan is tudhatott volna?

„Ej! Majd megszokja Jacques ezt a szobát” - mondta volt Marthe. Miközben lefeküdtem, egyre az járt az eszemben, hogy ha Marthe ma este elalvás előtt a házasságára gondol, egészen biztosan másként kell mindent látnia, mint az előző napokban. Úgy éreztem, bármi legyen is idillünk vége, a magam részéről máris bosszút álltam a Jacques-ján: elképzeltem nászéjszakájukat ebben a rideg szobában, az „én” hálósobámban!

Másnap reggel meglestem a levélhordót, aki az iskola értesítőjét hozta hiányzásomról. Átadta a postánkat, zsebre vágtam az értesítést, a többit bedobtam a kapun levő levelesládánkba. Kézenfekvő megoldás! Miért ne folyamodjam ehhez a jövőben is!

Az iskolakerülést arra magyaráztam, hogy szerelmes vagyok Marthe-ba. Tévedtem. Marthe csak ürügy volt: mi sem bizonyította jobban, mint hogy, miután az ő társaságában belekóstoltam a szabadság gyönyörébe, egymagam is tovább akartam élvezni, hogy később másokkal is növeljem hívei számát. A szabadság hamarosan kábítószerré vált számomra.

Az iskolaév vége felé közeledett, és én rémülettel láttam, hogy lustaságom büntetlen marad, pedig én valami drámait kívántam; az iskolából való kizárásomat, valamit, ami lezárja ezt az időszakot.

Ha az ember állandóan egy bizonyos gondolat körben él, mindig ugyanazzal a dologgal foglalkozik, heves vágyakozásában végül már nem veszi észre, milyen bűnösök a vágyai. Igaz, semmi esetre sem akartam apámnak bánatot okozni; és mégis olyasmit kívántam, ami a legnagyobb szomorúságba dönthette. A tanítási órák mindig kínszenvedést jelentettek számomra; amióta pedig Marthe-tal megkóstoltam a szabadságot, egyenesen elviselhetetlenné váltak. Megvilágosodott előttem, hogy mostanában bizonyára azért kedvelem kevésbé Renét, mert valamiképp az iskolára emlékeztet. Szenvedtem, és a szorongás valósággal testileg is beteggé tett, ha arra gondoltam, hogy a következő esztendő is osztálytársaim sületlen társaságában kell eltöltenem.

Szerencsétlenségére Renét is magammal rántottam a bűnbe. Ám őt, mivel kevésbé volt ügyes, mint én, kizárták az iskolából. Amikor közölte velem, azt hittem, engem is kicsaptak. Ajánlatos volt mindent bevallani apámnak, mert bizonyára jó pontnak veszi, ha én magam mondom meg, mielőtt megérkezik a hivatalos levél. Mert azt a levelet mégsem lehet majd elsüllyeszteni.

Éppen szerda volt. Másnap, a csütörtöki iskolai szünnapon, megvártam, míg apám Párizsba ment, aztán beszéltem anyámmal. A hírnél jobban idegesítette, hogy esetleg pár napig fel lesz dűlve a család békéje. Majd kimentem a Marne partjára: Marthe mondta, hogy esetleg ő is kijön. Szerencsére nem jött. Mert a találkozás szerelmemnek gonosz erőt adhatott volna, és akkor talán szembeszállok apámmal; így azonban, hogy a vihar egy üres, szomorú nap után volt esedékes, lehajtott fővel tértem haza, amint illett. Tudtam, mikor szokott apám megérkezni: én valamivel később mentem haza. Így hát ő már „tudta”. A kertben sétálva vártam, mikor hívat apám. Húgaim csendesen játszottak. Sejtettek valamit. Egyik öcsém szólt nekem, szemlátomást izgatottan a vihartól, hogy menjek apám szobájába.

A díványon feküdt. Hangos szavak, fenyegetések ellen lázadhattam volna. De rosszabb történt. Apám hallgatott; azután minden harag nélkül, talán még a szokottnál is szelídebb hangon megkérdezte:

- És most tulajdonképpen mit akarsz csinálni?

A könnyek nem tudtak szememből kibuggyanni, hanem méhraj gyanánt a fejemben zúgtak. Ha akarattal találkozom, szembeszögezhettem volna a magamét, ha nem is hatékonyan. De szelídsége előtt nem volt más választásom, mint a megadás.

- Azt csinálom, amit te akarsz.

- Nem, ne hazudj még most is. Mindig megengedtem, hogy azt tedd, amit akarsz; ezután is így lesz. Bizonyára azt szeretnéd, hogy megbánjam az engedékenységet.

Az ember kora ifjúságában hajlamos rá, hogy mint a nők, azt higgye: a könnyek mindent elintéznek. De apám még könnyeket sem kívánt tőlem. Nagylelkűsége láttán egyformán szégyenkeztem a jelen és a jövő miatt. Mert éreztem, bármit is mondok neki, hazugság lesz. „Csak legalább hazugságom megvigasztalna - gondoltam -, legalább addig, míg új szenvedések forrásává nem válik.” De csúfosabb, hogy még mindig hazudni akarok önmagamnak is. Amihez legjobban fült a fogam, valami olyan munka volt, mely alig fárasztóbb, mint a séta, és mellette, akárcsak séta közben, szabad legyek, hogy egy percre se kelljen lélekben elszakadnom Marthe-től. Kitaláltam, hogy festeni szeretnék, de eddig nem mertem bevallani. Apám ezúttal sem ellenkezett, csak az volt a kikötése, hogy otthon magánúton végezzem a gimnáziumot, amellet festhetek is.

Ha az egymáshoz fűző szálak még nem elég erősek, elég ha egy találkát elmulasztunk, s már szem elől veszítettünk valakit. Annyit gondoltam Marthe-ra, hogy végül egyre kevesebbet gondoltam rá. Agyam úgy működött, ahogy szemünk viselkedik szobánk falmintájával. Annyit látjuk, hogy már nem látjuk.

Hihetetlen dolog! Még a munkához is kedvet kaptam. Félelmem alaptalan volt: nem hazudtam apámnak.

Ha valami kívülről jövő indíték arra készítetett, hogy némileg élénkebben foglalkozzam Marthe-tal, szerelem nélkül gondoltam rá, azzal a mélabúval, amit olyankor érzünk, ha eltűnődünk, hogy a dolgok másképp is fordulhattak volna. „Bolondság! - mondtam magamban - túlságosan szép lett volna. Nem lehet kiválasztani az ágyat, meg még bele is feküdni.”

Egy dolog meglepte apámat: az iskola értesítése nem érkezett meg. Első ízben fordult elő, hogy heves szemrehányásokat tett nekem, mert azt hitte, elcsentem a levelet, s aztán úgy tettem, mintha a magam jószántából mondanám el a dolgot, így akarva megnyerni jóindulatát. Valójában azonban ez a kizárólevél nem létezett. Azt hittem, kicsaptak az iskolából, de tévedtem. Így aztán apám végképp nem értette a dolgot, amikor a szünidő elején az igazgatótól levelet kaptunk.

Az iránt érdeklődött, beteg vagyok-e, s vajon beiratkozom-e a következő évre.

Az öröm, hogy végre apám meg lehet velem elégedve, valamennyire kitöltötte az érzelmi űrt, amelyben ekkoriban éltem. Mert ha hittem is, hogy Marthe-ot már nem szeretem, mégis őt tartottam az egyetlen lénynek, aki méltó lett volna szerelmemre. Vagyis: még mindig szerettem.

Így festettek érzelmeim, mikor, november végén, egy hónappal azután, hogy megkaptam esküvői értesítőkártyáját, otthon Marthe levele várt, amely így kezdődött: „Nem tudom, mire magyarázzam hallgatását. Miért nem látogat meg? Talán elfeledte, hogy maga választotta ki a bútoraimat?”

Marthe J...-ben lakott; utcája levezetett a Marne partjára. A járda mentén, kétoldalt legfeljebb ha egy-egy tucat ház állt. Meglepett, hogy az övé milyen nagy. Marthe tulajdonképpen csak az emeletet lakta, a földszinten a tulajdonosék és egy öreg házaspár osztoztak.

Amikor uzsonnatájt megérkeztem, már sötét volt. Kihaltnak látszott a ház, csak egy ablakból világított tűzfény. Amikor ezt az egyenetlen, hullámozó lángokkal megvilágított ablakot megláttam, azt hittem, talán tűzvész van kitörőben. A kert vaskapuja is félig nyitva állt. Ez a hanyagság meglepett. Kerestem a csengőt: nem találtam sehol. Végül felmentem a bejáró három lépcsőfokán, s rászántam magam, hogy bekopogok a földszinten, a jobb oldali ablakon, mert onnan hangokat hallottam. Egy öregasszony nyitott ajtót: megkérdeztem, hol lakik Lacombe-né (ez volt Marthe asszonyneve): „Az emeleten.” Sötétben mentem fel a lépcsőn, botladozva, fálnak ütődtem, és gyötört a félelem, hogy valami szerencsétlenség történt. Kopogtam. Marthe nyitott ajtót. Kicsi híja, hogy nem ugrottam a nyakába, ami távoli ismerősökkel is megesik, ha hajótörésből szabadultak. Ő persze semmit sem értett volna a dologból. Valószínűleg kissé zavarodottnak is találhatott, mert első kérdésem így hangzott: „Miért van tűz?”

- Hát amíg vártam magára, a kandallóban olajfával tüzet raktam, s a fényénél olvastam.

Belépve Marthe kis szalonjába, amelyben egy kicsit sok volt a bútor, és amelyet a kárpitok, az állati bundához hasonló, puha, nagy szőnyegek úgy összeszűkítettek, hogy szinte olyan volt, mint egy doboz, boldog és boldogtalan is voltam egyidejűleg, mint a drámaíró, aki darabja előadását nézi, és elkésve, hibákat talál benne.

Marthe ismét elnyúlt a kandalló előtt, a paraszat piszkálta, és vigyázott, hogy el nem égett fadarabok ne keveredjenek a hamu közé.

- Talán nem szereti az olajfa illatát? Apósoméknak délen van birtokuk: onnan küldték az olajfát.

Míntha mentegetőzött volna, hogy ő is hozzájárult valamivel a szoba képéhez, amely az én művem volt. Talán ez a valami elronthatta az összhangot, amelyet ő nem fogott fel.

Épp ellenkezőleg. A tűz megigézett, annál is inkább, mert láttam, hogy hozzám hasonlóan, Marthe is megvárja, míg az egyik oldala csaknem meggyullad, s csak akkor fordul meg. Nyugodt, komoly arcát sohasem láttam szebbnek, mint ebben a vad fényben. És a fény megőrizte egész erejét, mert nem áradt szét a szobában. Egyet lépett az ember, és már sötétben járt, s a bútorokba ütközött.

Marthe nem tudta, mi a szeleburdiság. Jókedvében is komoly maradt.

Gondolataim lassanként elzsibbadtak mellette, úgy találtam, megváltozott. Hiszen éppen most, hogy bizonyos voltam benne, hogy már nem szeretem, most kezdtem belészeretni. Képtelennek tartottam magam mindenféle számításra, mesterkedésre, mindarra, amiről addig és még abban a pillanatban is azt hittem, hogy a szerelem nem lehet meg nélküle. Egyszerre jobbnak éreztem magam. Az ilyen hirtelen változás bárkinek felnyitotta volna a szemét: én azonban nem láttam, hogy szerelmes vagyok Marthe-ba. Épp ellenkezőleg, mindenből arra következtettem, hogy

szerelmem meghalt, s a helyébe egy szép barátság lépett. A barátságnak ez a mély távlata hirtelenében világossá tette előttem, mennyire bűnös lett volna minden olyan érzés, amely megsérthet egy embert, aki Marthe-ot szereti, akihez Marthe-nak tartoznia kell, s aki Marthe-ot most nem láthatja.

Pedig még másvalamiből is felismerhettem volna érzelmeim igazi mivoltát. Néhány hónappal azelőtt, ha Marthe-tal találkoztam, állítólagos szerelmem nem gátolt, hogy bírálgassam, sőt csúfnak találjam a legtöbb dolgot, amit ő szépnak tartott, és hogy gyerekesnek minősítsek szinte mindent, amit mond. Most, ha nem voltam vele egy véleményen, magamat hibáztattam. Első vágyakozásaim nyersesége után mostani, sokkal mélyebb érzelmem szelídsége tévesztett meg. Képtelennek éreztem magam, hogy úgy viselkedjem, ahogy jó előre megfogadtam. Kezdtem tisztelni Marthe-ot, mert kezdtem megszeretni.

Minden este ellátogattam hozzá; eszembe se jutott olyasmit kérni, hogy mutassa meg hálósobáját, s még kevésbé kérdeztem, hogy fogadta Jacques a bútorainkat. Semmi másra nem áhítoztam többé, csak erre az örök jegyességre, ahogyan a kandalló előtt fektünkben testünk összeér, s én a rettegéstől moccanni sem merek, nehogy egyetlen mozdulatom messze űzze a boldogságot.

Marthe pedig, akit ugyanez a varázs bűvölt el, szintén azt hitte, hogy csak egymaga élvezi. Boldog tunyaságomat közömbösségre magyarázta. Úgy vélte, nem szeretem, és azt képzelte, hogy hamarosan ráunok a néma szalonra, hacsak nem tesz valamit, amivel magához láncol.

Hallgattunk. Számomra ez is a boldogság bizonyítéka volt.

Oly közel éreztem magam Marthe-hoz, s oly biztosra vettem, hogy mindketten egy időben egyazon dolgokra gondolunk, hogy minden kimondott szó képtelenségnek tetszett, mintha olyankor beszélne az ember, amikor egymaga van. De szegény kicsikére ránehezedett a csend. Okosabban tettem volna, ha a gondolatközlés olyan durva eszközeihez folyamodom, mint a szó vagy a mozdulat, s közben sajnálkozom, hogy finomabb mód nem áll rendelkezésemre.

Miközben napról napra egyre jobban elmerültem ebben a gyönyörűséget adó hallgatásban, Marthe úgy képzelte, napról napra jobban unatkozom. Mindenre hajlandó lett volna, csak hogy elszórakoztasson.

Szeretett kibontott hajjal aludni a tűz mellett. Én legalábbis azt hittem, hogy alszik. De az álom csak ürügy volt, hogy karját nyakam köré fonja, és amikor felébred, nedvesen csillogó szemmel arról panaszkodik, milyen szomorút álmodott. Hogy mit, sohasem akarta elmesélni. Én kihasználtam színlelt alvását, hogy beszívjam haja, nyaka, tűzforró arca illatát, alig érintve, nehogy felébredjen; az effajta dédelgetés nem az aprópénze a szerelemnek, ahogy hiszik, hanem éppen ellenkezőleg, mindennél ritkább, és csak a mély szenvedély jut el idáig. Én úgy véltem, a barátság is elbírja. Közben hovatovább komolyan kétségbeestem, miért csupán a szerelem ad nekünk jogot egy nőhöz. „Könnyen lemondanék a szerelemtől - gondoltam -, de elviselhetetlen volna, hogy Marthe-hoz semmi jogom ne legyen.” És hogy jogom biztosítsam, elszántam magam a szerelemre, bár közben elég sajnálatosnak éreztem a dolgot. Kívántam Marthe-ot, és nem értettem, miért.

Miközben fejét karomon nyugtatva aludt, fölébe hajoltam, és néztem a lángok táncoló fényét arcán. Játék volt a tűzzel. Egy nap, amikor nagyon közel hajoltam hozzá, de azért arcom nem ért az arcához, úgy jártam, mint a tű, amely egy milliméterrel túlhalad a tilos övezet határán, s azután már a mágnes hatalmában van. Vajon a mágnesben vagy a tűben van a hiba? Egyszer csak ajkam az ajkán éreztem. Szemét még csukva tartotta, de nyilvánvaló volt, hogy nem alszik. Átöleltem, elkábulva saját bátorságomtól, pedig valójában ő volt, aki fejemet szájához

vonta, amikor arcához hajoltam. Két kezével nyakamba kapaszkodott; hajótörött sem kapaszkodhatna görcsösebben. És én nem értettem, mit akar: azt-e, hogy megmentsem, vagy hogy együtt merüljek vele a mélybe.

Majd felült, fejemet ölébe vette, a hajam simogatta, és nagyon halkán, lágyan ismételte: „El kell menned, és többé sohasem szabad visszajönnöd.” Nem mertem visszategezni; mikor a hallgatást nem bírtam tovább, hosszasan keresgéltem a szavakat, s úgy fogalmaztam mondataimat, mintha nem egyenesen neki szólnának, mert ha tegezni nem is tudtam, jól éreztem, hogy magáznom még lehetetlenebb. Könnyeim égették a szemem. Valahányszor egy csepp Marthe kezére hullott, vártam, hogy felkiált. Magamat vádoltam, amiért megtört a varázs. „Valóban örülség volt megcsókolni” - mondtam magamban, és elfelejtettem, hogy ő vonta számat szájához. „El kell menned, soha többé nem szabad visszajönnöd!” A düh könnyei elvegyültek a fájdalom könnyeivel. A törbe esett farkas legalább annyit szenved dühétől, mint a csapdától. Ha megszólalok, Marthe-ot kellene vádolnom. Hallgatásom nyugtalanította; bele-törődésem jelének vette. „Ha már egyszer mindennek vége, legalább szenvedjen” - ilyesmit gondolhatott, úgy képzeltem igazságtalanságomban, vagy talán nagyon is pontosan olvasva gondolataiban. Dideregtem, fogam vacogott a tűz mellett. A valóságos szenvedéshez, amely gyerekkoromból kiemelt, gyermekes érzések társultak. Néző voltam, aki nem akar elmenni, mert a darab megoldása nincs kedvére. „Nem megyek - mondtam neki. - Csak játszott velem. De nem is akarom többé látni.”

Mert ha nem is szándékoztam hazamenni a szülői házba, Marthe-ot sem akartam többé látni. Legszívesebben kikergettem volna saját otthonából!

Zokogott: - Gyerek vagy. Nem érted? Ha arra kérlek, hogy menj, azért teszem, mert szeretlek.

Gúnyosan azt feleltem neki, hogy értem: kötelességei vannak, s a férje a háborúban van.

Megrázta fejét: - Mielőtt veled találkoztam, boldog voltam, s azt hittem, szeretem a vőlegényemet. Megbocsátottam, hogy nem értett meg teljesen. Tőled tanultam meg, hogy nem szeretem. Nem az a kötelességem, amire te gondolsz. Nem neki tilos hazudnom, hanem neked. Menj szépen, s ne tarts gonosznak; hamarosan el fogsz feledni. De én nem akarom elrontani az életedet. Azért sírok, mert öreg vagyok hozzád!

Ezt a szerelmi vallomást gyerekessége tette annyira magasztossá. És bármilyen szenvedély ragadjon magával jövőendő életemben, soha többé nem lesz részem abban az áhítatos megindultságban, melyet egy tizenkilenc éves lány sírása ébreszt, mert öregnek tartja magát.

Az első csók zamata csalódást keltett bennem, akár egy gyümölcsé, amelyet először ízlel az ember. Nem az újdonság, hanem a megszokás nyújtja legnagyobb gyönyöreinket. Néhány perc múlva azonban nemcsak megszoktam Marthe száját, hanem meg sem tudtam lenni nélküle. Ő meg arról beszélt, hogy örökre le kell mondanom róla.

Ezen az estén Marthe egészen hazáig kísért. Hogy közelebb érezzem magamhoz, köpenye alá bújtam, és átöleltem derekát. Szó sem volt már arról, hogy nem szabad többé látnunk egymást: épp ellenkezőleg, elszomorította a gondolat, hogy néhány perc múlva búcsúzunk. Ezer örülségre esketett meg.

Szüleim háza elé érve nem engedtem, hogy Marthe egyedül menjen haza, és visszakísértem egész a lakásáig. Ennek a gyerekes játéknak sehogy sem akart vége szakadni, mert ő megint erősködött, hogy hazakísér. Beleegyeztem, de csak azzal a feltétellel, hogy félúton elbúcsúzunk.

Félórás késéssel érkeztem a vacsorához. Most első ízben. A vonatra fogtam a késést. Apám úgy tett, mintha elhinné.

Semminek sem éreztem a súlyát. Az utcán éppolyan könnyedén jártam, mint álmaimban.

Eddig mindent, amit gyermek fejjel megkívántam, meg kellett gyászolnom. Ha meg is kaptam valamilyen játékot, kedvemet szegte, hogy meg kellett köszönni. Micsoda varázsa lenne az olyan játékszernek, amely csak úgy az ölébe hull a gyermeknek! Részeg voltam a szenvedélytől. Marthe az enyém. Ezt nem én mondtam, hanem ő. Megsimogathattam az arcát, megcsókolhattam a szemét, karját, öltöztethettem, elpusztíthattam, ha kedvem tartotta. Örültségemben harapdáltam, ahol meztelen volt a bőre, hadd gyanítsa meg anyja, hogy szeretőt tart. Szerettem volna belémarni névbetűimet. Gyerekes vadságomban felfedeztem a tetoválás ősi értelmét. - Jó, harapj csak - mondta Marthe -, bélyegezz meg, szeretném, ha az egész világ tudná!

Áhítoztam, hogy megcsókolhassam a mellét. Nem mertem kérni; azt gondoltam, majd felajánlja magától, mint az ajkát. Alig néhány napja, hogy megszoktam ajkát, és még nem törtem a fejem más élvezeten.

Közösen olvasgattunk a tűz fényénél. Gyakran dobott rá egyet-egyét a levelekből, amelyeket a férje nap nap után a frontról küldözgetett. A levelek nyugtalan hangja sejtette, hogy Marthe egyre ritkábban és egyre fogyó gyengédséggel válaszol. Engem valami rossz érzés fogott el, mikor a papírukba kapott a láng. Egy pillanatra fellobbantották a tüzet, én pedig tulajdonképpen féltem attól, hogy tisztábban lássak.

Marthe mostanában gyakran megkérdezte, igaz-e, hogy én már első találkozásunkkor belé-szerettem; s azután szemrehányást tett, miért nem vallottam ezt meg házassága előtt. Erősítette, hogy akkor nem ment volna férjhez, mert ha jegyességük kezdetén érzett is valami szerelemfélét Jacques iránt, a háború miatt hosszú nyúló mátkaság lassanként kioltotta szívéből. Amikor megesküdtek, már nem szerette Jacques-ot. Reménykedett, hogy az a két hét szabadság, amit Jacques akkor kapott, megváltoztatja érzelmeit.

Jacques ügyetlen volt. A szerelmes mindig idegesíti azt, aki nem szerelmes belé. És Jacques egyre jobban szerette feleségét. Leveleiből látszott, hogy szenved, de sokkal többre tartja Marthe-ot, hogysem csalásra képesnek gondolná. Nem is vádolt mást, csak önmagát, s feleségét csupán arra kérte, árulja el, mivel bántotta meg: „Oly durvának érzem magamat melletted, érzem, hogy minden szavam sért.” Marthe csak annyit válaszolt: téved, semmi sincs, amit ő Jacques szemére vethetne.

Március elején jártunk ekkor. Korán köszöntött be a tavasz. Azokon a napokon, amikor Marthe nem kísért el Párizsba, fészülködőköntöse alatt meztelenül várta, hogy megjöjjek a rajzóráról; a kandalló előtt hevert, amelyben egyre égett apósáék olajfája. Újabb szállítmányt kért és kapott is tőlük. Nem tudom, milyen félénkség tartott vissza; talán a soha nem próbált, ismeretlen dolgok félelme. Daphnisra gondoltam. A mi esetünkben Chloé kapott néhány leckét, és Daphnis nem merte megkérni, hogy őt is tanítsa meg. Valójában úgy tekintettem Marthe-ra, mint egy szűzre, akit házassága első két hetében kiszolgáltattak egy idegennek, s az többször erőszakkal magáévá tette.

Esténként, egyedül az ágyamban, Marthe-ot szölongattam, s haragudtam önmagamra, magamra, akit férfinak képzeltem, de mégsem voltam az, vagyis nem eléggé az, hogy végre kedvesemmé tegyem. Minden nap, mikor hozzá mentem, megfogadtam, nem jövök el úgy, hogy enyém ne legyen.

Tizenhatodik születésnapomon, 1918 márciusában, sűrű bocsánatkérések közepette, egy háziköntőssel ajándékozott meg, a sajátjának szakasztott másával, hogy azt viseljem, ha nála vagyok. Boldog voltam. Úgy éreztem, vágyaimat eddig a félelem verte béklyóba, hogy nevetségessé válhatok: én fel vagyok öltözve, ő pedig nem. Először arra gondoltam, még aznap felöltöm a köntöst. Azután elpirultam, megértve, mennyi szemrehányás lappangott ajándékában.

Marthe még szerelmünk kezdetén kulcsot adott lakásához, hogy ne kelljen a kertben várakoznom, ha esetleg olyankor jövök, amikor nincs otthon. Természetesen kevésbé ártatlan módon is felhasználhattam ezt a kulcsot. Szombat volt. Azzal váltam el Marthe-tól, hogy másnap nála ebédelek. De el voltam szánva, hogy még az éjszaka visszatérek, mihamarabb lehetőség.

Vacsoránál bejelentettem szüleimnek, hogy másnap kirándulunk Renével a sénart-i erdőbe. Ezért már reggel ötkor indulnom kell. Minthogy akkor még az egész ház alszik, senki sem tudhatja biztosan, mikor mentem el hazulról, sőt azt sem, hogy lefeküdtem-e egyáltalán.

Alig közöltem tervemet anyámmal, máris nekilátott saját kezűleg, hogy elemőzsiás kosarat készítsen az útra. Megdöbbsenem: a kosár tönkretette vállalkozásom minden regényességét, egész nagyszerűségét. Én, aki előre élveztem Marthe rémületét, amikor a szobába toppanok, most arra gondoltam, mekkorát kacag majd a mesebeli királyfin, amint karján bevásárlókosárral megjelenik. Hiába erősködtem, hogy René mindenről gondoskodott, anyám nem értett szót. Ha tovább tiltakozom, még gyanút keltek.

Ami az egyik embert elkeseríti, a másikat boldoggá tehetné. Miközben anyám telerakta a kosarat, amely már előre tönkresilányította első szerelmes éjszakámat, látnom kellett testvéreim sóvár szemeit. Arra gondoltam, hogy titokban nekik adom, de elárultak volna, mihamarabb az elemőzsiát elköltötték, még a verést is kockáztatva, csak hogy vesztemen mulassanak.

El kellett hát vinnem magammal, mert egyetlen rejtékhely sem látszott elég biztosnak.

Esküvel fogadtam, hogy éjfél előtt nem indulok: addigra szüleim biztosan elalszanak. Megpróbáltam olvasni. De mikor a községháza tornya elütötte a tízet, s szüleim is már egy ideje nyugovóra tértek, nem tudtam tovább várni. Szüleim szobája az emeleten volt, én a földszinten laktam. Nem húztam cipőt, hogy a lehető legzajtalanabban mászhassak át a falon. Egyik kezemben cipőmmel, a másikban a törékeny palackokkal teli kosárral, óvatosan kinyitottam az egyik mellékajtót. Esett az eső. Annál jobb! Az eső elveri a zajt is. Észrevettem, hogy szüleim szobájában még világosság van, és azon a ponton voltam, hogy visszafordulok. De már nekivágtam az útnak. Hiába akartam óvatos lenni; az eső miatt fel kellett húznom a cipőmet. Aztán át kellett másznom a kert falán, nehogy a rácsos kapu harangocskája megcsendüljön. A falhoz surrantam, amely mellé még vacsora után nagy gondosan odakészítettem egy széket, hogy megkönnyítsem szökésemet. A fal tetejét cserép fődte, és most az esőtől síkossá vált. Mikor felkapaszkodtam, az egyik leesett. Szorongásom a csörömpölést megtízszerezte. Ki kellett ugranom az utcára. Fogam közt tartottam a kosarat; egy tócsába estem. Egy hosszú percig mozdulatlan álltam, szüleim kivilágított ablakát fürkészve, nem látok-e mozgást mögöttem. Vajon hallottak-e valamit? Senki sem jelent meg az ablakban. Biztonságban voltam!

A Marne partján haladtam, egészen Marthe lakásáig. Úgy terveztem, hogy kosaramat eldugom egy bokorban, s másnap majd megkeresem. A háború azonban kockázatosabbá tette vállalkozásomat, mert az egyetlen, bokrokkal benőtt helyen, ahol kosaram elrejtettem volna, őr állt, a j...-i hídra vigyázott. Sokáig haboztam; ha dinamitpatront akartam volna elhelyezni, akkor sem lehettem volna sápadtabb. Végül mégis eltüntettem élelmiszerkészletemet.

Marthe-éknál a kertajtó zárva volt. Kivettem a kulcsot a levélszekrényből, állandó helyéről. Lábujjhegyen siettem át a kis kerten, azután felmentem a külső feljáró lépcsőjén. Mielőtt a lépcsőháznak nekivágtam, ismét levettem a cipőmet.

Marthe olyan ideges természetű! Talán elájul, ha meglát szobájában. Reszkettem; nem találtam a záron a kulcslyukat. Végre lassan megforgattam a kulcsot, halkán, hogy senkit fel ne ébresszek. Az előszobában nekimentem az esernyőtartónak. Féltem, hogy a villanykapcsoló helyett a csengőt nyomom meg. Tapogatózva mentem a hálószobáig. Megálltam, s megint csak legszívesebben kerekelt oldottam volna. Marthe talán sohasem bocsát meg nekem. Vagy ha most hirtelen rajtakapnám, hogy megcsal! s egy férfival találom!

Benyitottam.

- Marthe? - suttogtam.

- Ahelyett hogy így megijesztesz, okosabban tetted volna, ha csak holnap reggel jössz. Egy héttel előbb kaptad meg a szabadságot? - felelte Marthe.

Jacques-nak gondolt engem!

Nos, ha egyrészt láttam is, hogyan fogadta volna Jacques-ot, egyszersmind azt is meg kellett tudnom, hogy valamit már előttem is eltitkolt. Jacques tehát egy hét múlva érkezik!

Felgyújtottam a villanyt. Úgy maradt, a fal felé fordulva. Milyen egyszerű lett volna kimondani: „Én vagyok itt”, mégsem mondtam. Megcsókoltam a nyakát.

- Egészen vizes az arcod. Törülközz meg.

Ekkor megfordult és felsikoltott.

Viselkedése egy pillanat alatt megváltozott; még azon sem törte a fejét, hogy kerültem így hozzá éjszaka.

- Ó, szegény kicsikém, még meghúlsz! Hamar vetközz le!

Szaladt, és felélesztette a tüzet a szalonban. Amikor visszajött, s engem még mindig ott talált, ahol voltam, megkérdezte:

- Segítsek? Akarod?

Én, aki mindennél jobban rettegettem a perctől, amikor majd le kell vetköznöm, és féltem, hogy nevetséges leszek, áldottam az esőt, mert annak köszönhettem, hogy vetköztetésem valamelyest anyáskodó színt nyert. Marthe egyre jött-ment a konyhába és vissza. Leste, forr-e már a víz a grogomhoz. Végül meztelenül talált az ágyon, félig a dunna alá bújva. Összeszidott: örültség így meztelenkedni; végig kellett dörzsölnöm a testemet kölnivízzel.

Aztán kinyitott egy szekrényt, és egy hálóköntöst dobott oda. „Körülbelül a te nagyságod!” Jacques hálóruhája! Most eszembe jutott, könnyen lehet, hogy ez a katona betoppan, hiszen Marthe már azt hitte...

Az ágyban voltam. Marthe mellém bújt. Megkértem, oltsuk el a lámpát, mert még a karjai között is féltem a félnélségemtől. A sötétség majd bátorságot ad. Marthe szelíden válaszolt.

- Nem. Látni akarom, hogy alszol el.

Kedvességgel teli szavai is némileg feszélyeztek. Egy asszony megható gyengédségéről tanúskodtak, aki mindent kockára tett, hogy kedvesem lehessen, és mivel sejtelve sem lehetett beteges félénkségemről, elképzelte, hogy alszom el mellette. Négy hónap óta fogadkoztam,

hogy szeretem, de nem szolgáltatam olyan bizonyítékot, melyet különben bőkezűen osztogatnak a férfiak, s amely gyakran pótolja is náluk a szerelmet. Erőszakkal eloltottam a lámpát.

Ugyanolyan zavarban voltam, mint kevéssel előbb, hogy Marthe-hoz beléptem. De miként az ajtó előtti várakozás, a szerelem előtti várakozás sem tarthatott soká. Egyébként képzeletem annyira kiszínezte a rám váró gyönyörűségeket, hogy a valónak nem sikerült nyomukba érnie. Most első ízben féltem tőle, hogy a férjhez fogok hasonlítani, és első szerelmes perceinkről rossz emléket hagyok Marthe-ban.

Így aztán ő boldogabb volt, mint én. De a perc, amikor egymás karjaiból kibontakoztunk, és csodálatos szeme bőségesen kárpótolt rossz érzéseimért.

Arca átszellemült. Szinte csodálkoztam, hogy nem tapinthatom a dicsfényt, amely valóban ott ragyogott arca körül, mint a szentképeken.

Eddigi félelmeimtől megszabadultam, de újak támadtak bennem.

Most értettem meg, milyen hatalmuk van azoknak a műveleteknek, melyektől félénkségem mindeddig visszaretent, s egyszerre remegni kezdtem, hogy Marthe sokkal inkább férjéhez tartozik, mint amennyire hajlandó bevallani.

Mínthogy nem tudom kellőképpen felfogni azt, amit első alkalommal ízelek, a szerelem játékos gyönyörűségeit napról napra kellett egyre jobban megismernem.

Addig is - a nem igazi gyönyör igazi férfibánatot hozott: a féltékenységet.

Haragudtam Marthe-ra, mert leolvastam hálás arcáról, mit érnek a testi kötelékek. Átkoztam a férfit, aki előttem felébresztette a testét. Beláttam, milyen ostoba voltam, amikor Marthe-ban szüzet láttam. Más időkben gyermekes agyrémszámba ment volna kívánni a férj halálát, most azonban ez a vágy csaknem olyan bűnös volt, mintha gyilkos lennék. A háborúnak köszöntem boldogságom születését, tőle vártam a betetőzését is. Reméltem, hogy gyűlöletem szolgálatába áll, mintha egy névtelen ember követné el helyettem a bűnt.

Most együtt sírtunk; a boldogságunknak csorbája van. Marthe a szememre veti, hogy nem akadályoztam meg a házasságát. „De vajon akkor itt lennék-e a magam választotta ágyban? Marthe szüleinél élne; még látni se láthatnánk egymást. Sohasem lett volna Jacques-é, de az enyém se lenne. Ha nem lett volna a felesége, az összehasonlítás híján, talán sajnálná is, mint aki jobbat remél. Nem gyűlölöm Jacques-ot. A tudatot gyűlölöm, hogy mindenért ennek az embernek tartozunk, akit megcsalunk. De jobban szeretem Marthe-ot, hogysem bűnösnek találhatnám boldogságunkat.”

Együtt sírunk, hogy csak gyermekek vagyunk, és jóformán semmi sem áll hatalmunkban. Elrabolni Marthe-ot! Mivel senkihez sem tartozott, egyedül csak hozzám, csak magamtól rabolnám el, hiszen elválasztanának bennünket. A háború is vége felé jár, ami egyben szerelmünk végét jelenti. Ezt jól tudjuk, hiába esküszik Marthe, hogy elhagy mindent, jön velem; én nem vagyok lázadásra hajlamos természet, és ha magamat Marthe helyébe képzelem, el sem tudok képzelni ilyen örült szakítást. Marthe elmagyarázza, miért mondta magát öregnek. Tizenöt év múlva az élet számomra éppen csak elkezdődik, olyan nők szeretnek belém, akik nem idősebbek, mint ő most. „Nekem csak a szenvedés maradna - tette hozzá. - Ha elhagynál, belehalnék. Ha mellettem maradnál, szájalomból tennéd, s szenvednék, mert látnám, hogy feláldozod boldogságodat.”

Méltatlankodva tiltakoztam, de haragudtam magamra, mert nem látszott rajtam eléggé, hogy valóban hiszem, amit mondok. De Marthe egyetlen vágya az volt, hogy meggyőzzem, és leggyengébb érveim is helytálltak szemében. „Igen, erre nem gondoltam. Érzem, nem hazudsz nekem.” Én magam, Marthe aggodalmait látva, kevésbé éreztem meggyőződésem megingathatatlanágát. Vigasztaló szavaim vesztek erejükből. Lerítt rólam, hogy csak udvariasságból igyekszem őt letromfolni. „Dehogy, dehogy! Ne beszélj örültségeket!” - mondogattam. Sajnos, túlságosan fogékony voltam a fiatalság iránt, hogy el ne tudjam képzelni, mint hagyom el Marthe-ot azon a napon, amikor az ő fiatalsága elhervad, az enyém pedig virágjába borul.

Azt hittem, szerelmem most már elnyerte végleges formáját, pedig még csak a felvázolás állapotában volt. A legkisebb akadály is gyengítette.

Így aztán ezen az éjszakán testünk örültségénél jobban kimerítettek bennünket azok az örültségek, amelyeket lelkünk követett el. Azt hittük, ha az egyikben nem, majd a másikban megtaláljuk a pihenést; valójában halálosan elfáradtunk. A kakasok, sok-sok kakas, kukorékolnak. Egész éjjel kukorékolnak. Rájöttem, csupán költői hazugság, hogy a kakasok napkeltekor kukorékolnak. Ebben nem volt semmi különös: az én korom nem ismeri az álmatlanságot. De Marthe-nak is feltűnt, és annyira meglepődött, hogy nyilván ő is most vette észre első ízben. Nem értette, miért szorítom magamhoz olyan erősen: azért, mert meglepődése bizonyosságul szolgált, hogy Jacques-kal nem virrasztott át éjszakát.

Elragadtatott önkívületemben azt képzeltem, hogy szerelmünk kivételes szerelem. Azt hittük, kizárólagos tulajdonunk a nyugalanság, amit érzünk, és nem tudtuk, hogy a szerelemben is úgy van, mint a költészetben: minden szerelmespár, még a legmindennapibb is, felfedezőnek képzelet magát. Amikor csak azért, hogy lássa, mennyire osztozom aggodalmaiban, azt mondtam Marthe-nak (habár magam sem hittem): „El fogsz hagyni engem, majd más férfiak tetszenek neked”, ő megnyugtatóan, hogy biztos maga felől. Ami engem illet, lassan-lassan meggyőztem magam, hogy kitartok mellette, még akkor is, ha nem lesz ilyen fiatal. Lustaságom végül teljesen az ő akaraterejétől tette függővé örök boldogságunkat.

Az álom meztelenül lepott meg bennünket. Amikor felébredtem, és kitakart testére pillantottam, féltem, hogy megfázik. Megérintettem bőrét: forró volt. Páratlan gyönyörrel töltött el, hogy alva látom. Tíz perc múlva ez a kép elviselhetetlenné vált. Megcsókoltam a vállát. Nem ébredt fel. Egy második, kevésbé ártatlan csók olyan riasztó hatással volt rá, mint egy ébresztőóra. Felugrott, és szemét dörzsölve összeviessza csókolt, ahogy a szeretett lényt csókokkal halmozzuk el, ha magunk mellett találjuk az ágyban, és előbb azt álmodtuk róla, hogy meghalt. Ő, épp ellenkezőleg, azt hitte, hogy az igazság csak álom, s ébredéskor valóban megtalált engem.

Tizenegy óra volt már. Csokoládénkat ittuk, amikor meghallottuk a csengőt. Első gondolatom Jacques volt. „Az sem baj, hogy fegyver van nála!” Én, aki annyira féltem a haláltól, most nem remegtem. Ellenkezőleg, belenyugodtam volna, hogy Jacques csenget, feltéve, ha megöl bennünket. Minden egyéb megoldást nevetségesnek tartottam. Nyugodtan szembenézni a halállal csak akkor nehéz, ha egyedül kell vele szembenéznünk. Két ember közös halála már nem halál, még a hitetleneknél sem. Mert nem az élettől fáj megválni, hanem attól, ami vagy aki értelmet ad az életnek. Ha a szerelem tölti be éltünket, mi a különbség aközött, hogy együtt élünk vagy együtt halunk meg?

Nem volt időm rá, hogy hősi pózomba beleéljem magam, mert arra gondolva, hogy mi lesz, ha Jacques csak Marthe-ot öli meg vagy csak engem, csak a tulajdon önzésemet méricskéltem. Magam se tudtam, hogy melyik rosszabb a két dráma közül.

Minthogy Marthe nem mozdult, azt hittem, tévedtem, és talán a háziúréknál csengettek. De újra megszólalt a csengő.

- Maradj csendben, ne mozogj! - suttogta. - Biztosan az édesanyám. Teljesen kiment a fejemből; azt ígérte, hogy mise után felnéz hozzám.

Boldoggá tett, hogy tanúja lehettem ennek az áldozathozatalnak. Én, ha szerelmem vagy barátom késik a találkozóról, máris halálukról képzelgek. Most Marthe anyját ruháztam fel hasonló aggodalmakkal, és élveztem félelmét, melyet énmiattam kellett elszenvednie.

Hallottuk, hogy rövid tanácskozás után becsukódik a kert rácsajtaja (nyilván Grangier-né megkérdezte a földszintiektől, látták-e ma leányát). Marthe a redőny mögül leste. - Persze hogy ő volt! - fordul felém. Nem tudtam megállni, hogy élvezettel ne nézzem, mint távozik Grangier-né, imakönyvét kezében szorongatva, leánya érthetetlen távolléte miatt nyugtalan-kodva. Még egyszer visszapillantott a leeresztett redőnyökre.

Most, amikor már nem volt mire vágyódnom, azon kaptam magam, hogy igazságtalan kezdek lenni. Szívemre vettem, hogy Marthe lelkiismeret-furdalás nélkül tud hazudni az anyjának, s rosszhiszeműségemben szemére hánytam hazugságát. Pedig a szerelem, ami nem egyéb, mint önzés kettesben, mindent fölálldoz önmagáért, és hazugságokból él. Ugyanez a rossz szellem ösztökélt, mikor szemére vettem, hogy titkolta előttem férje érkezését. Eddig féken tartottam zsarnoki hajlamaimat, mert nem éreztem jogot arra, hogy Marthe-on uralkodjam. Vadságom időnként megcsillapodott. Panaszosan siránkoztam: „Hamarosan irtózni fogsz tőlem. Éppen olyan vagyok, mint a férjed, olyan kíméletlen.” „Jacques nem kíméletlen” - felelte. Aztán kezdtem előlről, még ádázabban: „Tehát mindkettőnket megcsalsz. Megmondhatod nekem, hogy őt szereted. Légy nyugodt; egy hét múlva megcsalhatsz vele.”

Ajkát harapdálta, sírt:

- Mit tettem, hogy ilyen gonosz vagy hozzám? Könyörgök, ne tedd tönkre első boldog napunkat.

- Nagyon kevéssé szerethetsz, ha a mai nap az első boldog napod!

Az effajta vágások azt sebzik, aki adja. Egy szót sem hittem abból, amit mondtam, mégis valami kényszerített, hogy mondjam. Képtelen voltam megmagyarázni Marthe-nak, hogy szerelmem növekszik. Kétségtelenül, most serdült kamasszá, és a kaján gúnyolódás csupán a szenvedéllyé érő szerelem serdülőkori hangváltozása. Szenvedtem. Könyörögtem Marthe-nak, feledje el támadásaimat.

A háztulajdonosék cselédje leveleket csúsztatott be az ajtó alatt. Marthe értük ment. Kettő Jacques-tól jött. Mintegy kétségeimre válaszolva mondta: - Csinálj velük, amit akarsz. - Elszégyelltem magam. Csak olvassa el, kértem, de nekem ne beszéljen róluk. Marthe, akiben a szilaj dac önkéntelenül az ellenkező végletbe csapott, kettészakította az egyik levelet. Nehezen boldogult vele, a levél hosszú lehetett. A levél eltépéséért ismét szemrehányásokkal illetem. Utáltam a dacot, a lelkiismeret-furdalást, amit tettéért majd elkerülhetetlenül érezni fog. Mégis erőt vettem magamon, és mert nem akartam, hogy a második levelet is eltépje, lenyeltem véleményemet: de a jelenet után nem tehettem mást: gonosznak láttam Marthe-ot. Kérésemre elolvasta a levelet.

Lehet, az elsőt önkéntelen mozdulattal tépte el, de mindenesetre szándékosan mondta, mikor átfutotta a másodikat:

- Az ég megjutalmazott minket, mert nem téptük el ezt a levelet. Jacques azt írja benne, hogy csapattestüknél minden szabadságolást felfüggesztettek: nem jöhet egy hónapon belül.

Az ilyen ízléstelenségeket csupán a szerelem menti.

A férj kezdett terhemre lenni, sokkal inkább, mintha itt lett volna, és óvakodni kellett volna tőle. A levél hirtelenében olyan jelentőségteljes lett, mint egy kísértet. Későn ebédeltünk. Öt óra felé elmentünk sétálni a folyó partjára. Marthe döbbenetn nézte, ahogy egy fücsomóból, az ő szeme láttára, előhúztam a kosaram. A kosár történetén jót mulatott. Immár nem féltem a nevetségességtől. Egymáshoz simulva mentünk, s eszünkbe se jutott, hogy viselkedésünk illetlen. Ujjainkat összefontuk. Az első napsütéses vasárnap kicsalta a szalmakalapos sétálókat, akárcsak az eső a gombákat. Az emberek, akik ismerték, nem merték Marthe-ot üdvözölni; ő azonban gyanútlan jóhiszeműséggel rájuk köszönt. Nyilván kihívásnak vették. Megkérdezte, hogyan szöktem el hazulról. Nevetett, aztán elkomolyodott az arca; teljes erejéből megszorította ujjaimat, és megköszönte, hogy ennyi kockázatot vállaltam. Visszamentünk otthonába, és letettük a kosarat. Az igazat megvallva, a kaland méltó végét úgy képzeltem el, hogy elküldöm a kosarat, mint „katonáknak szánt küldeményt”. De ez a befejezés olyan visszatetsző volt, hogy szándékomat magamba zártam.

Egészen La Varenne-ig elmentünk a Marne partján, Marthe-nak ehhez volt kedve. Az Ile d'Amourral³ szemben megvacsoráztunk. Megígértem, hogy megmutatom neki a Francia Címer Múzeumát, az első múzeumot, amelyet még kisgyerek koromban láttam, s annak idején elbűvölt. Marthe-nak úgy beszéltem róla, mint valami nagy érdekességről. S még akkor sem akartam beismerni, mennyire becsapódtam, amikor megállapítottuk, hogy a múzeum tiszta csalás, csupa gipsz és másolat. Úgy fordítottam a dolgot, mintha csak ártatlan tréfát űznék Marthe-tal. Nem tudta mire vélni, mert nem volt szokásom a tréfálgatás. Őszintén szólva, ez a kis zavaró mozzanat elkedvetlenített. Eltűnődtem: „Lehet, hogy én, aki ma oly erősen hiszek Marthe szerelmében, egy nap éppoly vásári szemfényvesztésnek fogom látni, mint a Francia Címer Múzeumát!”

Mert gyakran kételkedtem szerelmében. Néha feltettem magamban a kérdést: vajon nem csupán időtöltés vagyok számára, szeszély, melyet egyik napról a másikra leráz, ha a béke visszaszólítja kötelességeihez. Másrészt, folytattam magamban, vannak pillanatok, amikor a száj, a szem nem hazudhat. Ehhez nem fér kétség. Viszont ha részegek, a legkevésbé adakozó emberek is megharagszanak, ha valaki nem fogadja el az órájukat, pénztárcájukat. És illuminált állapotukban éppoly őszinték, mint józanul. Az ember éppen azokban a pillanatokban nem tud hazudni, amikor a leginkább hazudik, s elsősorban önmagának. Hinni egy nőnek „abban a percben, amikor nem tud hazudni”, pontosan annyi, mint egy fősvény hamis nagylelkűségében hinni.

Tisztánlátásom csak naivságom veszedelmesebb formája volt. Kevésbé naivnak képzeltem magam, s más formában voltam az, mert semelyik életkor sem ment a naivságtól. Az öregkor naivsága nem a legkisebb. Önhitt tisztánlátásom árnyékba borított körülöttem mindent, és kétséget ébresztett bennem Marthe iránt. Vagy inkább önmagamban kételkedtem, mert úgy éreztem, nem vagyok méltó hozzá. Ha ezerannyi bizonyítékát adja szerelmének, akkor sem lettem volna kevésbé boldogtalan.

³ A Szerelmek szigete. (francia)

Túlságosan jól tudtam, milyen drága mindaz, amit az ember sohasem mond el szerelmesének, attól félve, hogy gyerekesnek tűnik. Épp ezért féltem Marthe fájdalmas szemérmességétől, és szenvedtem, hogy nem láthatok a lelkébe.

Este fél tízkor értem haza. Szüleim érdeklődtek, merre jártam. Lelkesen beszéltem a sénart-i erdőről, a nálam kétszerte nagyobb páfrányokról. Brunoy-t is említettem, a bájos kis falut, ahol ebédeltünk. Egyszer csak anyám kissé gúnyosan félbeszakított:

- Igaz, most jut eszembe, délután négykor itt járt René, és nagyon csodálkozott, mikor megtudta, hogy veled ment kirándulni.

Elvörösödtem a bosszúságtól. Ebből a kalandból és még sok másból megtanultam, hogy bizonyos adottságok ellenére sem kenyerem a hazugság. Engem mindig rajtakapnak. Szüleim a dologhoz nem fűztek több megjegyzést. Beérték ilyen szerény diadallal.

Apám egyébként tudtán kívül cinkosom volt első szerelmemben. Bármilyen formában mutatkozott koraérettségem, apám el volt ragadtatva, s szerelmemben is inkább bátorított. Állandóan aggódott, hogy valami gonosz nő keze közé kerülök. Igen megnyugtatta, hogy egy rendes lány szeret. Csak akkor dühödött meg, amikor tudomást szerzett arról, hogy Marthe válni akar.

Anyám már nem nézte jó szemmel a viszonyunkat. Féltékeny volt. A vetélytársnő szemével látta Marthe-ot. Ellenszenvesnek találta, de arra nem gondolt, hogy minden nőre ilyen szemmel nézne, pusztán azért, mert én szerelmes vagyok belé. Ezenkívül a szóbeszédre is többet adott, mint apám. Csodálkozott, hogy Marthe egy magam korabeli tacsóval hozza hírbe magát. Azonkívül anyám F...-ben nőtt fel. Ezekben a kis peremvárosokban, amelyek nagyon különböznek a munkások külvárosaitól, ugyanazok a szenvedélyek dühöngenek, ugyanaz a pletykálkodási vágy dúl, mint a vidéki városokban. Ráadásul Párizs közelsége még élénkebbé teszi a pletykákat, a gyanúsításokat. Mindenkinek rangjához mértén kell viselkednie. Így aztán tapasztalnom kellett, hogy szüleik parancsára pajtásaim apránként elmaradoznak mellőlem, mert olyan szeretőm van, akinek a férje katona. Szigorú rangsor szerint tűntek el: először a közjegyző fia, végül a saját kertészünk gyermeke. Anyámat sértették ezek a rendszabályok, nekem viszont hízelegtek. Úgy látta, egy bolond nő vesztetet okozza. Apámnak is bizonyára hibául rőtt fel, hogy ő ismertetett össze bennünket, és később szemet hunyt a dolog felett. Véleménye szerint éppen ezért most apámon a sor, hogy cselekedjék. Mivel pedig apám hallgatott, ő is szótlánul várt.

Minden éjszakámat Marthe-nál töltöttem. Fél tizenegykor érkeztem, és reggel ötkor vagy hatkor mentem el. Már nem kellett a falon átugranom: a magam kulcsával nyitottam a kaput, ami bizonyos elővigyázatosságot követelt. Esténként vattával tekertem be a harangocska nyelvét, nehogy jelezzen. Reggel, hazajövet, kivettem a vattát.

Nálunk senki sem sejtette kimaradásaimat; J...-ben azonban kissé más volt a helyzet. Egy idő óta a háztulajdonosék s az öreg házaspár görbén néztek rám; alig fogadták a köszönésemet.

Reggel öt órakor, hogy minél kevesebb zajt üssek, mezítláb mentem le a lépcsőn. Csak lent húztam cipőt. Egy reggel lefelé menet a tejkihordó fiúba botlottam. Ő a tejesüvegeit tartotta a kezében, én a cipőmet. Kaján mosollyal köszöntötte rám a jó reggelt. Marthe-nak vége volt. Egész J...-ben el fogja mondani. Engem legjobban az kínzott, hogy nevetségessé váltam. Megvásárolhattam volna a fiú hallgatását, de nem tettem: nem tudtam, hogyan kezdjek hozzá.

Délután egy szót sem mertem szólni Marthe-nak a dologról. Egyébként sem volt szükség erre az epizódra, hogy Marthe hírbe kerüljön. Rég megtörtént már. A pletyka szerint jóval előbb a szeretőm volt, mint valójában. Mi minderről semmit sem tudtunk, de hamarosan tisztába jöttünk a helyzettel. Egy nap Marthe teljesen letörve fogadott. A háztulajdonos kevéssel előbb közölte vele, hogy négy napja megleste hajnali távozásomat. Eleinte nem akart hinni a pletykának, de most már lehetetlen kételkednie. Az öreg házaspár, amelynek a hálósobája Marthe hálója alatt volt, panaszkodott, hogy éjjel-nappal zajt csapunk. Marthe egészen össze volt törve, el akart utazni. Az szóba sem került, hogy óvatosabban intézzük találkáinkat. Ilyesmire képtelennek éreztük magunkat: a megszokottól nem tágitottunk. Marthe csak most kezdett megérteni sok mindent, amin eddig csodálkozott. Egyetlen barátnője, akit igazán szeretett, egy svéd lány, nem felelt leveleire. Megtudtam, hogy a leánynak valamelyik ismerőse adta a tanácsot, hogy ne találkozzék többé Marthe-tal, mert egyszer a vonatban egymáshoz bújva látott minket.

Marthe-tól ígéretet csikartam ki, hogy nem hagyja magát, akárhol tör ki a botrány: akár a szüleinél, akár a férjével. A háztulajdonos fenyegetései meg a kószáló hírek alapján alapos okom volt a félelemre, s egyben a reményre is, hogy Marthe és Jacques közt szóváltásra kerül sor ez ügyben.

Marthe könyörgött, látogassak el hozzájuk minél gyakrabban Jacques szabadsága alatt; különben már beszélt rólam neki. Én tiltakoztam, mert félttem, hogy rosszul játszánám a szerepemet, s nem tudnám nézni, hogy Marthe körül egy másik férfi buzgólkodik. A szabadság tizenegy napra szólt, amihez talán sikerül két napot még hozzácsalni. Megesketttem Marthe-ot, hogy mindennap ír nekem. Háromnapos várakozás után mentem el csak a postahivatalba, hogy biztosan legyen levelem. Már négy volt. De egyiket sem kaphattam meg, nem volt nálam a szükséges személyazonossági irat. Rossz érzésemet fokozta, hogy meg kellett hamisítanom születési adataimat, mivel csak tizenhét éveseknek adtak ki postán maradó leveleket. Nem tágitottam az ablaktól; legszívesebben borsot szórtam volna a postáskisasszony szemébe, hogy elragadjam a leveleket, amelyeket kezében tartott, de ki nem adott. Végre, mivel a postán ismertek, jobb híján elértem annyit, hogy másnap a leveleket kiküldték lakásunkra.

Valóban sok tapasztalatra kellett még szert tennem, hogy férfivá érjek. Marthe első levelének felbontása közben eltűnődtem: vajon hogyan képes megoldani a roppant nehéz feladatot, vajon milyen szerelmes levelet tud írni. Elfeledtem, hogy minden levélfajta között ez a legkönnyebb: csak szerelmesnek kell lenni hozzá. Marthe levelei csodálatra készítettek; méltóak voltak a legszebbekhez, amelyeket valaha olvastam. Pedig Marthe igen hétköznapi dolgokról írt, s arról, milyen kinszenvedés tőlem távol élni.

Meglepett, hogy féltékenységem nem mardosott jobban. Kezdtém Jacques-ra úgy tekinteni, mint a „férjre”. Lassanként elmosódott, hogy fiatal; öreg medvét láttam benne.

Én nem írtam Marthe-nak; az mégiscsak túl nagy kockázattal járt volna. Alapjában véve akadályoztatásomnak inkább örültem, mert, mint minden új fordulat előtt, most is valami bizonytalan félelem bujkált bennem: talán nem tudnék rendes levelet írni, leveleim esetleg megbántanák Marthe-ot, vagy naivul hatnának.

Hanyagságom rovására írandó, hogy Marthe egyik levele, miután két napig hányódott az asztalomon, eltűnt; másnap ismét visszakerült az asztalomra. A levél felfedezése keresztülhúzta terveimet: én ugyanis hasznomra fordítva a tényt, hogy Jacques szabadsága miatt hosszú órákat töltök otthon, el szerettem volna hitetni szüleimmel, hogy szakítottam Marthe-tal. Mert ha eleinte nagy hetykén nem bántam, hadd tudják meg a szüleim, hogy szeretőm van, most

kíváncsiabbnak látszott, hogy minél kevesebb bizonyíték legyen a kezükben. Lám, a levélből apám megtudta jó magaviseletem valódi okát.

Igyekeztem kihasználni a néhány szabadnapot, és elmentem a rajziskolába, mert már hosszú ideje Marthe-ról készítettem aktvázlataimat. Nem tudom, apám átlátott-e a szitán, mindenestre rosszmájúan csodálkozott, és olyan hangon, amitől elpirultam, azt mondta, hogy nagyon egyformák a modellek. Megjelentem hát a rajziskolában; sokat dolgoztam, hogy az év hátralevő idejére kellő mennyiségű tanulmányt tartalékoljak. A férj következő látogatása alkalmával majd ismét felújítom tanulmánykészletemet.

Viszontláttam Renét is, akit kizártak a IV. Henrikből. Most a Nagy Lajos gimnáziumba járt. Odamentem érte minden este a rajziskolából. Titokban találkoztunk, mert amióta kicsapták a IV. Henrikből, főként pedig Marthe óta, szülei, akik nemrég még követendő példaként emlegettek, megtiltották, hogy velem barátkozzék.

René, aki a szerelmet a szerelemben csak alkalmatlan batyunak tartotta, gúnyt űzött Marthe iránti szenvedélyemből. Nem tudtam elviselni csipkelődéseit, s gyáván erősítgettem, hogy nem is vagyok igazán szerelmes. Csodálata, mely irányomban az utóbbi időben kissé alábbszállt, egyszeriben megnövekedett.

Kezdtém belefásulni Marthe iránt érzett szerelmembe. Legjobban az érzéseimre kényszerített koplalás kínozott. Oly ideges voltam, mint zongora híján a zongorista, cigaretta nélkül a dohányos.

René, miközben érzelmességemet csúfolta, szintén bele volt bolondulva egy nőbe, de azt állította, hogy szerelem nélkül szereti. Kecses állat volt, egy szőke spanyol nő, olyan hajlékony, hogy egész biztosan valamelyik cirkuszból került ki. René megjátszotta a közömböst, de valójában roppant féltékeny volt. Félig nevetve, félig sápadozva könyörgött, tegyek neki egy különös szívességet. Aki jártas a középiskolák világában, a kérdésben felismeri a diák észjárását. René szerette volna tudni, vajon megcsalja-e a nő. Rám hárult a feladat, hogy megpróbálkozzam a nőnél, s akkor majd kiderül.

A kérdés zavarba hozott. Felülkerekedett félénkségem. De a világ minden kincséért sem szerettem volna félénk színben feltűnni; egyébként pedig a hölgy kisegített zavaromból. Ő tette meg az első lépéseket, még hozzá olyan gyorsan, hogy éppen félénkségem, amely bizonyos dolgokat megakadályoz, másokat viszont elkerülhetetlenné tesz, állta útját, hogy tekintettel legyek Renére és Marthe-ra. Reméltem, legalább az élvezet kárpótol, de olyan voltam, mint a dohányos, aki megszokott egyfajta cigarettát. Tehát csak a lelkiismeret-furdalás jutott nekem, mert megcsaltam Renét, akinek egyébként megesküdtem, hogy a nője minden közeledést visszautasított.

Marthe-tal szemben nem éreztem semmi lelkiismeret-furdalást. Igyekeztem, erőltettem. Hiába erősködtem magamban, hogy én sohasem bocsátanám meg, ha ő csalna meg engem, mit sem segített. „Az nem ugyanaz” - mentegettem magam a jellegzetes hitványsággal, amelyet az önzés diktál. Hasonlóképpen természetesnek találtam, hogy nem írok Marthe-nak, viszont ha ő nem írt volna, arra veszem, hogy nem szeret. Végeredményben azonban ez a jelentéktelen hűtlenség fokozta szerelmemet.

Jacques egyáltalán nem értette felesége viselkedését. Marthe, aki különben beszédes volt, soha nem szólt hozzá. Ha megkérdezte: „Mi bajod?”, csak annyit felelt: „Semmi.”

Grangier-né válogatott jeleneteket rendezett szegény Jacques-nak. Azzal vádolta, hogy nem tud a leányával bánni, sajnálta, hogy hozzá adta gyermekét. Jacques ügyetlenségének tulaj-

donította leánya természetének hirtelen változását. Haza akarta vinni Marthe-ot, Jacques beleegyezett. Néhány nappal megérkezése után ő kíserte feleségét anyósához, aki leánya legkisebb szeszélyének is hódolva, anélkül, hogy a dologról fogalma lett volna, táplálta Marthe irántam érzett szerelmét. Marthe ebben a lakásban született. Minden tárgy, mondta Jacques-nak, azt a boldog időt juttatja eszébe, amikor még a maga ura volt. Elhatározták, hogy Marthe régi leányszobájában fog aludni. Jacques könyörgött, legalább egy ágyat állítsanak be számára. A felelet egy idegroham volt. Marthe nem egyezett bele a szüzi szoba beszenyezésébe.

Grangier nevetségesnek találta, hogy valaki ennyire szemérmes legyen. Grangier-né kapott az alkalmon: kioktatta férjét és vejét, hogy fogalmuk sincs a női lélek finomságáról. Hízelt neki, hogy leánya lelke ily kevéssé Jacques-é. Mert mindazt, amit Marthe megvont férjétől, Grangier-né a magáénak tekintette, és fennköltnek találta lánya bogarait. Fennköltnek voltak valóban, de nekem szóltak.

Marthe azokon a napokon, mikor súlyos rosszulletekről panaszkodott, sétálni kívánt. Jacques jól tudta, hogy nem kér a kíséretéből. Marthe nem bízhatta senkire a nekem szóló leveleket, tehát személyesen ment a postára.

Most még inkább örültem, hogy nem írhatok neki, mert ha válaszolok leveleire, amelyekben leírja, hogy gyötri Jacques-ot, az áldozat mellett emelem fel szavam. Olykor elborzadtam a bajtól, amelynek forrása voltam; máskor arra gondoltam, hogy Marthe soha nem büntetheti meg eléggé Jacques-ot, amiért szüzen vette el tőlem. De minthogy semmi sem öli meg a részvétet annyira, mint a szenvedély, mindent számításba véve ujjongtam, hogy nem írhatok, s így Marthe még mélyebb kétségbeesésbe taszítja Jacques-ot.

Szegény, elcsüggedve utazott vissza.

A válságot minden hozzátartozója az idegörlő magányosság terhére írta, amelyben Marthe élt. Mert szülei és férje voltak az egyedüliek, akik nem tudtak viszonyunkról, a háztulajdonosék ugyanis az egyenruha iránti tiszteletből nem mertek semmit elárulni Jacques-nak. Grangier-né boldog volt, hogy leányát visszakapta, és gyermeke úgy él majd, mint házassága előtt. Persze Grangier-ék nem tudtak magukhoz térni a meglepetéstől, amikor Marthe Jacques elutazásának másnapján kijelentette, hogy visszamegy J...-be.

Még aznap találkoztam vele. Először tessék-lássék szidtam, hogy milyen gonosz. De mikor elolvastam Jacques első levelét, páni rémület fogott el. Azt írta, ha Marthe már nem szereti, nem nagy fáradtságába kerül, hogy megölesse magát.

Nem vettem észre a „zsarolást”. Felelősséget éreztem haláláért, megfélelkezve róla, hogy eddig magam kívántam. Viselkedésem még érthetlenebbé és még igazságtalanabbá vált. Bármerre fordultunk, mindenütt felszakadt egy seb. Hiába hajtogatta Marthe, hogy kevésbé embertelen dolog, ha nem élesztgetjük Jacques reménységét, én követeltem, hogy kedves hangon válaszoljon. Én voltam, aki a feleségnek tollba mondtam azt a néhány gyengéd levelet, amit a férj valaha kapott. Lázadozva, zokogva írt, de én fenyegetőztem, hogy soha többé nem jövök el, ha nem engedelmeskedik. Enyhítette lelkiismeret-furdalásomat, hogy Jacques nekem köszönheti minden örömét.

Abból a reménykedésből, amely csak úgy áradt leveleiből, amelyeket a *mieinkre* írt válaszul, láttam, milyen felületes volt öngyilkossági szándéka.

Csodáltam magamat, hogy ilyen nagylelkű vagyok szegény Jacques-kal, pedig csak önzésből cselekedtem így, félelmemben, hogy gyilkosság terhelheti a lelkiismeretemet.

Boldog időszak következett a dráma után. Sajnos, az átmeneti állapot érzése fennmaradt, mintegy életkoromból és tétova természetemből származó méregként. Hiányzott belőlem az akaraterő, akár arról volt szó, hogy Marthe-ot elhagyjam, aki talán elfeledne engem, és visszatérne hitvesi kötelességéhez, akár arról, hogy Jacques-ot a halálba kergessük. Kapcsolatunk tehát a békekötéstől, a csapatok végleges hazatérésétől függött. Ha Jacques elkergeti feleségét, enyém marad. Ha ragaszkodik hozzám, én képtelen vagyok erőszakkal elvenni tőle. Boldogságunk homokvár volt a tenger partján. De mivel a dagálynak itt nem volt meghatározott ideje: reméltem, hogy a lehető legkésőbb kezd emelkedni.

Most Jacques volt az, aki immár elbűvölve, védte Marthe-ot anyjával szemben: Grangier-né zúgolódott lánya J...-be való visszatérése miatt. Ez a visszatérés és a miatta érzett bosszúság bizonyos gyanút ébresztett benne. Gyanúját egyéb is élesztgette. Marthe családja és még inkább apósáék nagy megbotrátkozására nem akart cselédet tartani. De mit érhetek el szülők és após-anyós Jacques-kal szemben, aki a mi szövetségesünk lett, hála azoknak az érveknek, amelyeket én sugalltam neki Marthe közvetítésével.

Ekkor vette J... tűz alá Marthe-ot.

A háztulajdonosék tüntetőleg nem beszéltek vele. Senki sem köszönt neki. Egyedül a kereskedők ápolták valamennyire, kényszerűségből, hivatásuknál fogva a jó viszonyt. Ezért Marthe, ha néha szükségét érezte, hogy néhány szót váltson valakivel, megállt beszélgetni az üzletekben. Ha ilyenkor nála voltam, és ő elment süteményt és tejet vásárolni, és öt perc múlva nem jött haza, már a villamos alatt képzeltem, és lélekszakadva futottam a tejcsarnokba vagy a pékhöz. Ott találtam beszélgetésbe merülve. Mihelyt kiléptünk az üzletből, dühösen kitörtem, mert bosszantott, hogy ideges aggodásom úrrá lett rajtam. Vádoltam, hogy közönséges szokásai vannak, s örömet leli a boltosokkal folytatott tereferében. Azok pedig, akiknek szavába vágtam, megutáltak.

A királyi udvarok etikettje, mint minden, ami nemes, elég egyszerű. De nincs rejtélyesebb, mint az egyszerű emberek érintkezési szabályainak gyűjteménye. Rangsorolásuk alapja elsősorban a kor. Semmin sem ütköznének meg jobban, mint egy öreg hercegnőn, aki egy fiatal királyi herceg előtt hódol. Elképzelhető, hogy a pék meg a tejesasszony milyen gyűlölettel néztek egy kölyökre, aki félbeszakítja barátságos beszélgetésüket Marthe-tal. Marthe számára ezer melegséget találtak volna, csak hogy beszélgethessenek vele.

A háztulajdonoséknak volt egy huszonkét éves fiuk. Szabadságot kapott. Marthe meghívta teára.

Este hangos szóváltást hallottunk: megtiltották a fiúnak, hogy a lakót meglátogassa. Hozzá voltam szokva, hogy apám egyetlen cselekedetem ellen sem emel vétót; ezért mindennél jobban meglepett, hogy ez a bamba fráter szót fogadott.

Másnap, amikor keresztülmentünk a kerten, éppen ott ásott. Minden bizonnyal büntetésül dolgozni küldték. Kissé mégis kényelmetlenül érezhette magát, mert elfordította a fejét, hogy ne kelljen köszönnie.

Ezek a csetepaték elszomorították Marthe-ot, elég értelmes és elég szerelmes volt, hogy megértse: a boldogság nem a szomszédok megbecsüléséből áll, mégis úgy viselkedett, mint a költők, akik tudják, hogy az igazi költészet „átkozott”, de meggyőződésük ellenére szenvednek, mert nem kapják meg az elismerést, amit tulajdonképpen megvetnek.

A községi tanácsosok állandóan szerephez jutnak kalandjaikban. Marin úr, egy szürke szakállú, előkelő tartású öreg, J... volt községi tanácsosa lakott Marthe alatt. Még a háborút megelőzően nyugalomba vonult, s szívesen szolgált a hazát, ha erre alkalom kínálkozott: egyébként beérte annyival, hogy helytelenítette a községi politikát. Visszavonultan élt feleségével, nem járt látogatóba, s nem fogadott vendégeket, csak újév táján.

Néhány nap óta azonban lent nagy bútortologatás folyt, amit kitűnően hallottunk szobánkból, mert a legkisebb zaj is felhallatszott hozzánk a földszintről. Takarítók jelentek meg. A cseléd a háztulajdonosék cselédjének segítségével az ezüstneműt fényesítette a kertben, s a rézcsillárokról leszedte a zöldrozsdat. A tejszarnokos asszonytól tudtuk meg, hogy valamilyen titokzatos ürüggyel nagy ünnepélyre készülnek Marinéknál. Marinné meghívta a polgármestert is, és kikönyörgött nyolc liter tejet. Vajon kap-e engedélyt a kereskedő arra is, hogy tejszínt készítsen?

A szükséges engedélyeket megkapták, s a nap is elérkezett (péntekre esett), melyen körülbelül tizenöt helyi előkelőség jelent meg a megbeszélt időben feleségestől: valamennyi asszony alapítója s egyben elnöke egy-egy „Anyák, szoptassátok magatok csecsemőiteket!” vagy „Segítsük a sebesülteket!” egyesületnek, a többiek pedig ugyanezen egyesületeknek tagjai. Hogy a módját megadja, a ház úrnője az ajtó előtt fogadta vendégeit. A titokzatos csáberőt felhasználta arra, hogy összejövetelét mint batyubált rendezze meg. A hölgyek valamennyien a takarékossgot prédikálták, és ételrecepteket találtak ki. Így aztán édes süteményeik liszt nélkül, krémjeik vaj nélkül készültek stb. Mindegyik újonnan érkező így szólt Marinnéhoz: - Ó! ez szemre nem nagyon csábító, de azt hiszem, azért ízleni fog.

Marin úr arra használta fel az összejövetelt, hogy beharangozza: újra megkezdji politikai tevékenységét.

A csábító meglepetés azonban Marthe és én voltunk. Az egyik előkelőség fia pajtásom volt: az ő szeretetre méltó árulkodása folytán értesültem a dologról. Képzeliék elképedésemet, amikor megtudtam, hogy Marinék azzal szórakoznak, hogy késő délután szobánk alá ülnek, és arra fülelnek, mit hallanak meg szerelmeskedésünkből.

Kétségkívül jól mulattak, és most közkinccsé akarták tenni élvezetüket. Természetesen Marinék, lévén tiszteltre méltó személyiségek, szemérmertlenségüket az erkölcs palástjába burkolták. Meg akarták osztani felháborodásukat mindazokkal, akik a község gáncsnélküli polgárai voltak.

A vendégek elfoglalták helyüket. Marinné tudta, hogy Marthe-nál vagyok, és a szobája alatt terített. Türelmetlen volt. Szerette volna, ha rendezői pálcájával elindíthatná az előadást. Hála fiatal barátom bizalmának, aki mindent elárult, részben az egykorúak szolidaritásából, részben, hogy családját orránál fogva vezesse: mi teljes csendben maradtunk. Nem mertem elárulni Marthe-nak az összejövetel célját. A vendégek türelmetlenségére és Marinné eltorzult arcára gondoltam, ahogyan az óramutatót kíséri szemével. Végül hét óra tájban a házaspárok csalódottan távoztak, Marinékat egymás közt rágalmazóként emlegették, a szegény hetvenesztendős Marin urat pedig akarnoknak nevezték. Lám, a jövődöbeli tanácsos fűt-fát ígér, de meg se várja, hogy megválasszák, már nem tartja meg ígéreteit. Ami Marinnét illeti, a jelenlevő hölgyek szerint az estély kedvező alkalom volt számára, hogy ellássa magát süteménnyel. A polgármester, mint magas személyiségéhez illt, éppen csak néhány percre jelent meg, ez a néhány perc és a nyolc liter tej viszont elindította a suttogást, hogy a polgármester „rendkívül” jóban van Marinék leányával, a tanítónővel. Marin kisasszony házassága annak idején igen

nagy port vert fel, mert választása nem volt tanítónőhöz méltó: egy városi rendőrhöz ment feleségül.

Odáig mentem a rosszmájúságban, hogy nekik magukban kellett végighallgatni azt, amit másokkal akartak végighallgattatni. Marthe csodálkozott a szokottnál később jelentkező szenvedélyemen. Minthogy nem tudtam már tovább magamban tartani, elárultam, mi volt az ünnepély célja, vállalva a kockázatot, hogy elszomorítom. Akkorát nevettünk, hogy a könnyünk is kicsordult.

Marinné talán türtőzteti magát, ha kezére járok: így azonban sohasem bocsátotta meg kudarcát. Lobogott benne a gyűlölet. De nem tudta lehűteni, mert nem volt rá módja, a névtelen levélíráshoz pedig nem mert folyamodni.

Május havában jártunk. Marthe-tal kevesebbet találkoztam otthonában; csak akkor aludtam nála, ha odahaza kieszeltem valami hazugságot, hogy reggelig maradhassak. Hetenként egy-két alkalommal fordult elő. Hazugságaim állandó sikere meglepett. Valójában apám nem hitt nekem. Esztelen engedékenységeben szemet hunyt, csupán egyetlen feltétele volt, hogy se testvéreim, se cselédeink ne tudjanak meg semmit. Beérte hát azzal, ha annyit mondtam, hogy reggel ötkor indulok, mint annak idején ama bizonyos sénart-i sétának a napján. Anyám azonban nem készített több elemőzsiás kosarat.

Apám elnézett mindent, aztán minden átmenet nélkül dühbe gurult, és szememre vetette lustaságomat. Az ilyen jelenetek hirtelen támadtak, s hirtelen csendesedtek el, akár a hullámok.

Semmi sem köti le jobban az embert a szerelemnél. A szerelmes nem azért lustálkodik, mert lusta. A szerelem homályosan érzi, hogy egyetlen igazi levezetője a munka. Éppen ezért vetélytársának tekinti. Ilyet pedig nem tűr. De a szerelem jótékony lustaság, mint a termékenyítő csendes eső.

A fiatalság azért ostoba, mert lusta. Nevelési rendszerünk rákfenéje, hogy a közepeshez igazodik, mert azok vannak a legtöbben. A fejlődő szellem számára nincs tétlenség. Sohasem tanultam többet, mint azokon a hosszú napokon, amelyek minden megfigyelő szemében üresnek látszottak volna, de én olyankor úgy lestem tapasztalatlan szívemet, mint ahogyan az újjgazdag figyeli kézmozdulatait az asztalnál.

Ha nem aludtam Marthe-nál, vagyis többnyire vacsora után, a Marne partján sétálgattunk egész tizenegy óráig. Eloldottam apám ladikját. Marthe evezett; én fejem térdének támasztva elnyúltam, amivel akadályoztam tevékenységében. Egy hirtelen evezőcsapás fejbe vert, és eszembe juttatta, hogy sétahajókázásunk nem tarthat életünk végéig.

A szerelem meg akarja osztani boldogságát. Kedvesünk egyébként rideg természete gyöngéd lesz, megcsókolja nyakunkat, ezer kacérságot talál ki, mikor éppen levelet írunk. Sohasem sóvárogtam annyira Marthe csókjára, mint akkor, ha valamilyen munka elvonta tőlem; sohasem kívántam annyira a hajához nyúlni, összeborzolni, mint fészülködés közben. A csónakban rávettem magam, csókokkal borítottam, csak azért, hogy engedje el az evezőt, hadd sodródjék a csónak az árral a gaz, a fehér és sárga vízililiomok foglyaként. Ő mindezt a fékezhetetlen szenvedély jelének vette, pedig engem főként mindjobban elhatalmasodó hóbortom hajtott, hogy háborgassam. Azután magas fücsomók közt lehorgonyoztuk a ladikot. A félelem, hogy meglátnak vagy felborulunk, ezerszeresre fokozta gyönyörömet.

Épp ezért nem panaszkodtam a háztulajdonosék ellenséges viselkedése miatt sem, holott alaposan megnehezítette látogatásaimat Marthe-nál.

Úgynevezett rögeszmém, hogy enyém legyen belőle minden, ami Jacques-é sosem volt, hogy ott csókoljam a bőrét, ahol más ajak még nem érintette, és erre meg kellett esküdnie, bizony csak ledérség volt. Bevallottam-e magamnak? Minden szerelemnek megvan a fiatalsága, férfikora, öregsége. Talán szerelmem utolsó szakaszában voltam, amikor maga a szerelem már nem elégíti ki az embert bizonyos fortélyok nélkül? Mert noha gyönyöröm a megszokáson alapult, ezer semmiségtől, a szokottól eltérő apró változtatásoktól éledt újjá. A kábítószer rabja sem az adag növelésével jut az önkívülethez, az hamarosan halálossá válna, hanem azzal, hogy valamilyen új ritmust eszel ki, felforgatva az időrendet, vagy csalafinta mód, szervezetének beidegződéseit.

Annyira szerettem a Marne bal partját, hogy mindig a merőben különböző jellegű túlsó parton haladtam, mert onnan láttam azt, amelyiket szerettem. A jobb part kevésbé lágy: a konyhakerészeké, a földműveseké. Az enyém a henyélőké. Kikötöttük a csónakot egy fához, s lefeküdtünk a búzában. Az esti szellő megborzosolta a táblát. Önzésünk itt rejtékhelyet keresett, és nem törődött a kárral: feláldozta a búzát szerelmünk kényének, ahogy Jacques-ot is feláldoztuk.

Az ideiglenesség illata izgatta érzéseimet. Miután megízleltem azokat a vadabb gyönyöröket, amelyek hasonlítanak mindahhoz, amit szerelem nélkül akármelyik jöttment nőnél megtalálunk: már semmi másban nem találtam élvezetet.

Megtanultam becsülni a tiszta, szabad álmot, a jó érzést, hogy az ember egyedül fekszik a frissen húzott ágyban. Különböző óvatossági szempontokra hivatkoztam, hogy ne kelljen éjszakáimat Marthe-nál töltenem. Csodálta akaraterőmet. Irtóztam attól az idegborzoló dástól is, amit a nők egy bizonyos angyali hangja kelt, ha felébredésükkor született komédiásnők lévén, úgy tesznek, mintha minden reggel a másvilágról térnének meg.

Szégyelltem gáncsoskodásomat, színlelésemet, és napokon keresztül faggattam magamat, vajon jobban vagy kevésbé szeretem-e Marthe-ot, mint azelőtt. Szerelmem szüntelen alakoskodásokba bonyolódott. Kiforgattam Marthe mondatait, s mindegyikben valami mélyebb értelmet kerestem, de még a hallgatásait is magyarázgattam. Vajon mindig tévedtem? Egyfajta lelki sokk, nem tudom közelebbről körülírni, arra figyelmeztetett, hogy közel járok az igazsághoz. Gyönyöreim, aggodalmaim megnövekedtek. Ha mellette feküdtem, egyik pillanatról a másikra elfogott a vágy, bárcsak egyedül feküdnék a szülői házban, s ebből arra következtettem, hogy az állandó együttélés elviselhetetlen volna számomra. Másrészt nem tudtam elképzelni az életemet Marthe nélkül. Kezdttem megtanulni, mi a házasságtörő büntetése.

Haragudtam Marthe-ra, mert még szerelmünk kezdete előtt beleegyezett, hogy az én ízlésem szerint rendezzük be Jacques lakását. Lassan meggyűlöltem ezeket a bútorokat, amelyeket nem a magam gyönyörűségére válogattam, hanem azért, hogy ne tessenek Jacques-nak. Menthetetlenül rájuk untam. Bántam, miért nem hagytam Marthe-ra a válogatást. Ebben az esetben kezdetben valószínűleg nem tetszettek volna, de mekkora öröm később az iránta érzett szerelemből megszokni formájukat! Féltékennyé tett, hogy a megszokás áldása ebben az esetben Jacques-nak jutott.

Marthe nagy, gyerekes szemmel nézett rám, amikor keserűen megjegyeztem: - Remélem, ha majd együtt élünk, kidobáljuk ezeket a bútorokat. - Bármit mondtam, tiszteletben tartotta. Azt hitte, talán elfeledtem, hogy a bútorokat én válogattam, mégsem mert rá emlékeztetni. Magában kárhoztatta csak rossz emlékezőtehetségemet.

Június első napjaiban Marthe levelet kapott Jacques-tól, amelyben másról is szó volt, mint szerelméről. Beteg volt. A bourges-i kórházba fogják szállítani. Nem örültem, hogy beteg, de fellélegeztem, hogy végre valami mondanivalója van. Másnap vagy harmadnap kellett vonatának J...-n áthaladnia. Könnyörgött Marthe-nak, lesse a vonatot az állomáson. Marthe megmutatta nekem a levelet. Parancsokat várta.

A szerelem rabszolga-természetűvé tette. Hogy eleve így alárendelte magát, természetesen feszélyezett benne, hogy akár igent, akár nemet mondjak. Én hallgatásomat beleegyezésnek szántam. Megakadályozhattam-e, hogy néhány pillanatra lássa férjét? Marthe szintén hallgatott. Így aztán, bizonyos hallgatólagos megegyezés értelmében, másnap nem mentem el hozzá.

Harmadnap reggel egy küldönc levelet hozott házukba, melyet csak nekem személyesen adhatott át. Marthe írt. A Marne partján várt rám. Könnyörgött, menjek, ha még szeretem.

Futottam egész a padig, ahol Marthe várt. Üdvözlése semmiképp sem volt összhangban levele stílusával; megdermedtem. Azt hittem, szíve megváltozott irántam.

Pedig csupán az történt, hogy Marthe két nappal azelőtti hallgatásomat ellenséges hallgatásnak könyvelte el. Eszébe sem jutott hallgatólagos megegyezésnek venni. Az aggodás órái után megsértődött azért, hogy életben vagyok, holott szerinte egyedül a halál akadályozhatott volna meg abban, hogy előző nap elmenjek hozzá. Ijedtemben nem tudtam színlelni. Megmagyaráztam tartózkodásom okát: a beteg Jacques iránti kötelességeit tiszteletben tartom. Csak félig hitte. Felbosszantott. Kis híján kifakadtam: „Egyszer fordul elő, hogy igazat mondok...” Sírtunk.

De az efféle zavaros huzavonáknak se vége, se hossza, és ugyancsak kimerítik a szerelmeseket, ha a kettő közül az egyik rendet nem teremt. Végeredményben nekem csak hízelgett Marthe viselkedése Jacques-kal szemben. Megöleltem, csitítottam. - A hallgatás nem jó bolt nekünk - mondtam. Kölesönösen megfogadtuk, hogy legtitkosabb gondolatainkat sem titkoljuk egymás előtt. Közben kissé sajnáltam is Marthe-ot, mert elhitte, hogy ilyesmi lehetséges.

J...-be érve Jacques leste Marthe-ot, és amikor a vonat házuk előtt elhaladt, látta a nyitott ablakot. Levelében könnyörgött bizonyosságért, hogy nem tévedett. Arra is kérte, jöjjön Bourges-ba. - El kell menned - mondtam úgy, hogy ebből a rövid mondatból ne érezze ki a szemrehányást.

- Elmegyek - mondta -, ha elkísérsz.

Ez már igazán a lelketlenség netovábbja volt. De legelképesztőbb szavai, tettei annyi szerelemről tanúskodtak, hogy haragom hamar hálába csapott át. Felháborodtam. Megnyugodtam. Becéztem, annyira megindított naivsága. Úgy bántam vele, mint gyermekkel, aki a holdat kéri.

Elmagyaráztam, mennyire erkölcstelen lenne, ha velem kísértetné magát. Attól, hogy válaszom nem volt olyan indulatos, mint egy megbántott szerelmeztől várni lehetett, csak nőtt a súlya. Most hallotta számból először az „erkölcs” szót. És ez a szó nagyszerűen bevágott, hiszen neki, aki vajmi kevésbé volt rossz, szintén kellett ismernie hozzám hasonlóan a kétség válságos óráit, ha latra vetette szerelmünk erkölcsi értékét. Ha ki nem mondom ezt a szót, erkölcsi érzék nélküli lénynek gondolhatott volna, mert nagyon polgári volt a felfogása, bármennyire is lázadozott a nagyszerű polgári előítéletek ellen. Minthogy azonban most figyelmeztettem első ízben, ebből arra következtethetett, hogy a mai napig, megítélésem szerint nem követtünk el semmi rosszat.

Marthe sajnálta, hogy ez az illetlen nászútféle elmarad. Most már értette, miért lehetetlen.

- Legalább azt engedd meg - szólt -, hogy ne menjek.

A könnyelműen kiejtett „erkölcs” szó Marthe lelkiatyjává avatott. Úgy éltem vele, mint a kényurak, akik megrészegetnek hatalmuk új eszközétől. A hatalom csak akkor érzékelhető, ha igazságtalanul használja az ember. Azt feleltem hát, hogy nem látok benne semmi bűnt, ha nem megy Bourges-ba. Érveket is találtam, hogy meggyőzzék: az utazás fáradságos, Jacques rövidesen lábadozó lesz. Érveim, ha nem Jacques-kal, legalább Jacques szüleivel szemben igazolták.

Miközben Marthe-ot bizonyos nekem megfelelő irányba vezettem, lassan-lassan a magam képére formáltam. Emiatt váddal illetem magam, sőt azért is, hogy tudatosan tönkreteszem boldogságunkat. Boldogító s egyben bosszantó tudat volt, hogy mindinkább hasonlít hozzám, s ez az én művem. Igaz, hogy megalapozta egyetértésünket, de felfedeztem benne az eljövendő bajok csíráját is. Valóban, lassanként beléoltottam határozatlanságomat, amely majd a válságos napon megakadályozza, hogy bárhogyan is döntsön. Éreztem, neki is erőtlén a keze, akárcsak nekem; a többi gyermek igyekszik a parttól minél messzebb építeni a homokvárát, mi pedig abban reménykedünk, hogy a tenger megkíméli a mienket.

Megesik, hogy az erkölcsi hasonlatosság kihat a testre is. Tekintetünk, járásunk alapján idegeink többször néztek testvéreknek. Mert bennünk van a hasonlóság csírája, amit a szerelem kifejlleszt. Egy mozdulat, egy hanglejtés előbb vagy utóbb a legóvatosabb szerelmeseket is leleplezi.

El kell fogadnunk: ha a szív olyan észokokkal él, amelyeket az ész nem ismer, azért van, mert az értelem kevésbé okos, mint a szív. Kétségtelenül valamennyien Narcissusok vagyunk: szeretjük s utáljuk saját képmásunkat, de minden más kép közömbös számunkra. A hasonlóságnak ez az ösztöne vezet végig az életen, ez kiált megálljt egy tájék, egy nő, egy költemény előtt. Más tájékot, nőt, költeményt is megcsodálhatunk, de nem érezzük ezt az ütést. A hasonlóság ösztöne az egyetlen életszabály, amely nem mesterséges. De a társadalomban csupán a közönséges lelkek keltik azt a látszatot, hogy nem vétének az erkölcs ellen, mert hívek maradnak egy típushoz. Így ragaszkodnak egyesek a „szókéhez”, nem tudván, hogy igen gyakran a legmélyebb hasonlatosságok a legtitkosabbak.

Néhány nap óta Marthe szórakozott volt, de nem szomorkodott. Ha nemcsak szórakozott, hanem szomorú is, arra magyaráztam volna aggodalmát, hogy közeledik július 15-e, s ezen a napon kell találkoznia Jacques családjával és a lábadozó Jacques-kal a La Manche-csatorna egyik fürdőhelyén. Marthe hallgatag volt; ha szóltam hozzá, hangomra összerezett. Elviselte az elviselhetetlent: családi látogatásokat, megalázásokat, anyja csípős célzásait, apja együgyű kedélyességét, aki azzal gyanúsította, bár maga sem hitte, hogy szeretőt tart.

Miért tűrt el mindent? Talán oktatásaim gyümölcse érett meg? Hiszen én vettem a szemére, hogy túlságosan nagy fontosságot tulajdonít a dolgoknak, a legkisebb csekélység is elszenved, megharagítja. Boldogabbnak látszott, de boldogsága valahogyan furcsa volt, s ez némiképp feszélyezte, én pedig kissé kellemetlennek éreztem ezt a boldogságot, mert nem osztottam benne. Én, aki gyerekességnek tartottam, mikor szótlanágomban Marthe a közöny bizonyítékát látta, most őt vádoltam azzal, hogy nem szeret már, mert hallgat.

Marthe nem merte megmondani, hogy áldott állapotban van.

Szerettem volna, ha az újság hatására boldognak látszom. De először megdermesztett. Soha nem jutott eszembe, hogy bármiért is felelős lehetek, s most a legsúlyosabb felelősség szakadt rám. Az is bősztett, miért nem vagyok eléggé férfi, hogy egyszerűnek találjam a dolgot. Marthe csak kényszerűségből beszélt. Reszketett, hogy ez a pillanat, amelynek össze kellene forrasztania, elszakít bennünket egymástól. Oly tökéletesen színleltem a boldog vidámságot, hogy aggodalma eltűnt. A polgári erkölcs mélyen belérögződött, és a gyermek az ő számára azt jelentette, hogy Isten megjutalmazza szerelmünket, nem büntet semmi vétékért.

Marthe terhességében találta meg a végső érvet, hogy most már többé soha el nem hagyhatom, engem viszont megdöbbsentett a terhessége. Lehetetlennek, igazságtalannak éreztem, hogy a mi korunkban gyermekünk legyen, és gúzsba kösse a fiatalságunkat. Most először támadtak anyagi természetű gondjaim: családjunk bizonyára magunkra hagy bennünket.

A gyermeket eleve megszerettem, s szeretetből taszítottam el magamtól. Nem akartam vállalni drámai létének felelősségét. Magam sem lettem volna képes végigélni ezt a szerepet.

Az ösztön a kalauzunk, olyan kalauz, aki vesztünkbe vezet bennünket. Tegnap Marthe még attól félt, hogy terhessége elidegeníthet minket egymástól. Ma, mivel úgy érezte, hogy még soha ennyire nem szeretett engem, azt gondolta, az én szerelmem ugyanúgy növekedett, mint az övé. Tegnap még elutasítottam magamtól a gyermeket, ma kezdtem megszeretni, és szeretetemet Marthe-tól vettem el, mint ahogy viszonyunk kezdetén szívem megajándékozta mindazzal, amit a többiektől megvont.

Most, ha Marthe hasára illesztettem ajkam, nem őt csókoltam, hanem a gyermekemet. Sajnos Marthe már nem a szeretőm volt, hanem gyermekem anyja.

Ettől kezdve sohasem viselkedtem úgy, mintha egyedül lennék. Állandó tanú volt mellettünk, akinek számot kellett adnunk cselekedeteinkről. Nehezen bocsátottam meg ezt a nyers változást, amelyért egyedül Marthe-ot tettem felelőssé, noha közben éreztem, hogy még megbocsáthatatlanabbnak tartottam volna, ha hazudik nekem. Voltak pillanatok, amikor azt hittem, hogy Marthe hazudik, mert meg akarja hosszabbítani szerelmünket, de gyermeke nem az én gyermekem.

Mint a nyugalmat kereső beteg, nem tudtam, melyik oldalra forduljak. Éreztem, hogy már nem ugyanazt a Marthe-ot szeretem, és fiam akkor lesz csak boldog, ha Jacques gyermekének hiszi magát. Bizony ez a ravasz kibúvó magamat is megdöbbsentett. Le kell mondanom Marthe-ról. Másrészt hiába hittem magam férfinak, a pillanatnyi helyzet túlságosan súlyos volt, hogysem felfuvalkodottságomban egy ily bolond (akkor úgy gondoltam: egy ily bölcs) életet lehetségesnek képzeljek el.

Mert végül is Jacques visszajön. A rendkívüli korszak elmúlik, s mint annyi más katona, akit felesége megcsalt a kivételes körülmények folytán, ő is hazatér szomorú, engedelmes feleségéhez, akinek hűtlenségét semmi sem fogja elárulni. De a gyermeket csak egy módon lehet megmagyarázni: ha Marthe eltűri férje közeledését nyaralásuk alatt. Gyávaságomban könyörögtem, hogy tegye meg.

Civódásaink közt ez volt talán a legkülönösebb, a legkínosabb. Még csodálkoztam, hogy milyen kevés ellenállásba ütközöm. Később megtudtam az okát. Marthe nem merte nekem bevallani, hogy legutóbbi szabadsága alatt Jacques egyszer győzedelmeskedett rajta, s most arra számított, hogy miközben úgy tesz, mintha engedelmeskednék nekem, valójában mégsem adja oda magát Granville-ban, kifogásul hozván állapotával együtt járó rosszulléteit. Az egész tojástáncot még bonyolultabbá tették a dátumok, melyeknek meg nem egyezése a szüléskor

majd senkiben nem hagy kétséget. „Ej! - mondtam magamban -, addig még van időnk. Marthe szülei meg fognak ijedni a botránytól. Majd valahová vidékre viszik leányukat, és majd később hozzák a hírt nyilvánosságra.”

Közeledett Marthe indulásának napja. Távolléte nekem csak javamra szolgálhat. Jó próba lesz. Remélem, kigyógyulok Marthe-ból. Ha nem sikerülne, és szerelmem túlságosan eleven még, semhogy önként megszakadjon, számíthattam rá, hogy Marthe éppolyan hűséges lesz a viszontlátáskor, mint régen.

Július 12-én utazott el, reggel hétkor. Előző éjjel J...-ben maradtam. Odamentemben megfogadtam, hogy az éjjel le nem hunyom a szemem. A gyengédség olyan tartalékát halmozom fel magamban, hogy soha életemben nem lesz többé szükségem Marthe-ra.

Negyedórával azután, hogy lefeküdtem, aludtam.

Marthe jelenléte általában zavarta álmomat. Első alkalom volt, hogy mellette éppoly jól aludtam, mintha egyedül lettem volna.

Amikor felébredtem, ő már felkelt. Nem mert felébreszteni. Csak egy fél óránk volt a vonat indulásáig. Éktelen dühbe gurultam, hogy alvással vesztegettem el az utolsó órákat, amelyeket együtt tölthettünk. Ő is sírt, mert el kell utaznia. Pedig jobban szerettem volna mással tölteni az utolsó percekét, mint a könnyek szárogatásával.

Marthe nálam hagyta lakása kulcsát, kért, hogy legyek ott gyakran, gondoljak magunkra, és írjak neki az ő asztalánál.

Magamban megesküdtem, hogy nem kísérem Párizsig. De nem tudtam legyőzni vágyamat, annyira szomjaztam csókját, és mivel gyáván azt kívántam, hogy kevésbé szeressem, sóvárgásomat az utazás számlájára írtam, az oly hazug „utoljára” számlájára, mert hiszen jól tudtam, hogy csak akkor lesz utoljára, ha ő akarja.

A Montparnasse pályaudvaron, ahol apósával és anyósával kellett találkoznia, tartózkodás nélkül megcsókoltam. Erre is volt ürügyem: hogy ha apósa-anyósa hirtelenében előbukkanna, végre kitörne a döntő drámai jelenet.

Amikor visszatértem F...-be, valami időtöltést kellett keresnem, mert eddig megszoktam, hogy mindig arra várjak, mikor indulok már Marthe-hoz. Most a kertben ástam, próbáltam olvasni, bújócskát játszottam a nővéreimmel, ami már öt éve nem fordult elő. Este, hogy gyanút ne keltsek, kénytelen voltam sétálni. Máskor fel se vettem az utat a Marne-ig. Aznap este csak úgy vonszoltam magam, a kavicsokon megbicsaklott a lábam, szívem nekilódult. A ladikban hanyatt dőlve, most először kívántam a halált. De egyformán képtelen lévén az életre és a halálra, valami könyörületos gyilkosra számítottam. Sajnáltam, hogy az ember nem hal meg sem az unalomtól, sem a fájdalomtól. Lassanként fejem kiürült, olyanféle zajjal, mint a fürdőkád. Még egy utolsó hosszabb szortyintás, s a fej üres. Elaludtam.

A júliusi hajnal hűvössége ébresztett. Átfázva bandukoltam hazafelé. A ház tárva-nyitva. Apám az előszobában keményen rám förmedt. Anyám az éjjel rosszul lett: értem küldték a szobalányt, hogy keltsen fel és menjek orvosért. Távollétem tehát hivatalos megállapítást nyert.

Elviseltem a jelenetet, és közben csodáltam a jó bírő ösztönös tapintatosságát, aki ezer kárhóztató cselekedet közül kiválasztja az egyetlen ártatlant, hogy módot adjon a bűnösnek a maga igazolására. Én egyébként nem védekeztem: túlságosan nehéz lett volna. Ráhagytam apámra, hogy J...-ből jövek, és amikor megtiltotta, hogy vacsora után távozzam hazulról,

magamban köszönetet mondtam neki, hogy ismét bűntársam lett, és maga kínálja az ürügyet, hogy esténként ne kelljen egyedül csavarognom.

A levélhordót vártam. Ez töltötte be életem. A legcsekélyebb erőfeszítésre is képtelen voltam, hogy feledjek.

Marthe egy papírvágó késsel ajándékozott meg és azt kívánta, hogy csak az ő leveleit bontsam fel vele. Sohasem használtam. Túlságosan siettem. Feltéptem a borítékot. Minden alkalommal szégyenkezve fogadkoztam, hogy legközelebb egy negyedóraig érintetlenül őrzöm a levelet. Reméltem, az új módszerrel lassan ismét visszanyerem önuralmam, és sértetlenül meg tudom őrizni zsebemben a levelet. De az új rendszabály bevezetését mindig másnapra halasztottam.

Gyengeségem annyira türelmetlenné tett, hogy egy napon dührohamomban szétéptem egy levelet, anélkül hogy elolvastam volna. Mihelyt a papírdarabkák elborították a kertet, neki-láttam négykézláb összeszedni. A levélben Marthe-nak egy fényképe volt. Én, aki oly babonás vagyok, hogy a legjelentéktelenebb dolgokat is tragikus módon magyarázom, eltéptem ezt az arcot! Az ég figyelmeztetését láttam a dologban. Roppant izgalmam csak akkor csillapodott, mikor végre négyórai munkával sikerült összeragasztani a levelet és a képet. A lehetetlen munka közben, amelytől megfájdult a szemem, s felborzolódtak az idegeim, a félelem tartotta bennem a lelket, hogy valami szerencsétlenség éri Marthe-ot.

Egy nőgyógyász tengeri fürdőzést javallott Marthe-nak. Bár gonoszsággal vádoltam magam, mégis eltiltottam a fürdőtől, mert nem akartam, hogy rajtam kívül más is lássa a testét.

Egyébként, minthogy Marthe-nak egy hónapot mindenképp Granville-ban kellett töltenie, örültem, hogy Jacques vele van. Emlékezetembe idéztem régi fényképét, a fehér ruhását, amelyet Marthe a bútorvásárlás napján mutatott. Semmitől sem féltem jobban, mint a tengerparti fürdők fiatalembereitől. Láthatatlanban bizonyosra vettem, hogy szebbek, erősebbek, jobb megjelenésűek nálam.

Férje majd megvédi tőlük.

Ellágyulásaim egyik-másik pillanatában, akárcsak a részeg, aki mindenkit meg akar csókolni, arra gondoltam, írok Jacques-nak, bevallom, hogy Marthe szeretője vagyok, ami elég jogcím, hogy oltalmába ajánljam. Néha irigyeltem Marthe-ot, mert Jacques is, én is imádjuk. Nem az volna-e kötelességünk, hogy mindketten azon fáradozzunk, minél boldogabb legyen? Válságom óráiban szolgálatkész, elnéző szerelmes voltam. Szerettem volna megismernedni Jacques-kal, elmagyarázni neki a dolgokat, meg azt is, miért nem szabad nekünk egymásra féltékenynek lennünk. Aztán a gyűlölet hirtelen ismét szakadékot támasztott közénk.

Marthe minden levelében arra kért, menjek el hozzá, a lakására. Állandó sürgetése egy igen ájtatos nagynénémet juttatta eszembe, aki szememre vetette, hogy soha nem megyek el nagyanym sírjához. Nincs bennem semmi zarándoköszön. Az ilyen unalmas kötelességek helyhez kötik a halált, a szerelmet.

Hát egy halottra vagy a távollevő kedvesre nem gondolhat az ember máshol, csak a temetőben vagy egy meghatározott szobában? Kísérletet sem tettem a kimagyarázkodásra, és azt írtam Marthe-nak, hogy eljárak a lakására; mint ahogy nagynénémnek is azt mondtam, hogy jártam a temetőben. De azért mégis úgy fordult, hogy elmentem Marthe lakására; ám egészen különös körülmények között.

Egy nap a vasúton találkoztam azzal a svéd leánnyal, akinek jóakarói megtiltották, hogy Marthe-tal barátkozzék. Magányos mivoltomban megtetszett nekem ennek a kis nőcskének a

gyerekessége. Meghívtam, jöjjön el másnap titokban J...-be, uzsonnára. Elhallgattam Marthe távollétét, nehogy visszariadjon, sőt még azt is hozzátettem, mennyire örül majd Marthe, ha újra láthatja. Állítom, magam sem voltam tisztában vele, mit szándékozom tenni. Úgy cselekedtem, mint azok a gyerekek, akik megismerkedésük után minden módon el akarják képesztetni egymást. Nem tudtam ellenállni a váagnak, hogy lássam Svea angyali arcocskáján a meglepetést vagy a haragot, amikor kénytelen leszek bevallani neki Marthe távollétét.

Igen, kétségtelenül, az elképesztésnek ez a gyermekes öröme vezetett, mivel semmi meglepőt sem tudtam neki mondani, ő viszont idegenségével előnyben volt, s majdnem minden mondatával meglepett. Semmi sem olyan édes, mint ez a hirtelen támadt bizalmasság olyan személyek között, akik rosszul értik meg egymást. Nyakában egy kis kék zománcos aranykeresztet hordott. Meglehetősen csúf ruháját gondolatban ízlésem szerint átszabtam. Valóságos élő baba. Éreztem, egyre nő a vágyam, hogy négyszemközti beszélgetésünket megismételjük, de nem a vasúti kocsiban.

Apácanövendék jellegén valamelyest rontott a Pigier gép- és gyorsíróiskola tanulóinak viselkedése, ahol, valójában nem nagy eredménnyel, naponta egy órát tanult franciául és gépen írni. Megmutatta géppel írt házi feladatait. Minden levél egyetlen összefüggő hiba volt, amelyet a tanár a lapszálon javított. Egy borzalmas, kétségtelenül maga készítette kézitáskából grófi címeres cigarettatárcát vett elő, és megkínált. Ő nem dohányzott, de a tárcát mindig magánál hordta, mert barátnői dohányosak voltak. Beszél a svéd szokásokról, s én úgy tettem, mintha mindet ismerném: Szent Iván-éjszakáját, az áfonyalekvárt. Aztán elővette táskájából iker-testvérének a fényképét, amely előző nap érkezett hazulról: lovon ült, teljesen meztelenül, fején nagyapjuk cilinderével. Bíborvörös lettem. Nővére annyira hasonlított rá, hogy magamban meggyanúsítottam, a bolondját járhatja velem, a saját képét mutogatja, és mulat rajtam. Ajkamba haraptam hogy csillapítsam vágyamat, amely arra ösztönzött, hogy ezt a gyermekien pajkos kislányt megcsókoljam. Arckifejezésem olyan lehetett, mint egy dúvadé, mert láttam, hogy megijed, és szemével a vészféket keresi.

Másnap négy órakor állított be Marthe-hoz. Azt mondtam, Marthe Párizsban van, de hamarosan megérkezik. Hozzátettem: szigorúan megparancsolta, nehogy elengedjem, mielőtt megjönne. Úgy terveztem, hogy majd csak akkor valloam be neki hadicsелеmet, mikor már késő lesz.

Szerencsére Svea torkos volt. Az én torkosságom egészen új formában jelentkezett. Nem éheztem tortára, eperfagylaltra, hanem a torta és fagylalt szerettem volna lenni, amelyet szájához emel. A magaméval önkéntelen fintorokat csináltam.

Nem bujaságból kívántam meg Sveát, hanem torkosságból. Szája híján arcával is beértem volna.

Szótagolva beszéltem, hogy jól megértsen. A mulatságos uzsonna lázba hozott, és idegesített, hogy nem beszélhetek gyorsan. Én, a máskor hallgatag, most gyerekes fecsegésre, bizalmaskodásra áhítoztam. Szájához tartottam a fülem. Ittam a gügyögését.

Rávettem, igyék egy csepp szeszt. Utána megsajnáltam, mint egy kismadárkát, akit berúgatnak.

Reméltem, hogy részegsége az én malmomra hajtja a vizet, mert vajmi keveset törődtem vele, hogy jószántából hagyja-e magát megcsókolni vagy sem. Megfordult fejemben, mennyire illetlen ez a jelenet Marthe lakásán, „de - ismételtettem magamban - végtére is semmit sem veszek el szerelmünkből”. Úgy kívántam Sveát, mint egy gyümölcsöt: emiatt nem lehet féltékeny a kedvesünk.

Kezét kezem közé fogtam. A sajátomat formátlannak láttam az övé mellett. Szerettem volna levetköztetni, elringatni. Végigdőlt a díványon. Felkeltem, s fölé hajoltam, oda, ahol haja pihésen serked. Hallgatásából nem tudtam megállapítani, vajon örül-e csókjaimnak; de képtelen volt méltatlankodni, nem talált semmi udvarias formulát, hogy franciául visszautasítsa közeledésemet. Harapdáltam az arcát, s azt vártam, hogy édes lé csordul belőle, mint az őszibarackból.

Végül szájon csókoltam. Türelmes áldozatként tűrte csókjaim, csukott ajakkal, hunyt szemmel. Minden tiltakozása abban merült ki, hogy gyengén jobbról balra és balról jobbra forgatta fejét. Én nem értettem félre, de szám mégis a válasz illúziójába ringatta magát. Úgy buzogtam mellette, ahogy Marthe mellett soha. Ellenállása, amely mégsem volt az, borzolta bátorságomat és lustaságomat. Elég naiv voltam, hogy azt higgyem, a továbbiakban is megy majd a dolog, és könnyű erőszakkal célt érek.

Sohasem vetköztettem még nőket; inkább ők vetköztettek engem. Persze ügyetlenül fogtam hozzá; először a cipőt és a harisnyát húztam le. Csókoltam a lábát, a lábszárát. De amikor a ruha derekát kezdtem kikapcsolni, Svea kézzel-lábbal védekezett, mint valami kis ördögfióka, akit erőszakkal vetköztetnek, mert nem akar aludni menni. Összevissza rugdosott. Elkaptam röptében a lábát, leszorítottam, csókoltam. Aztán egyszer csak jóllaktam, mint ahogyan a torkosságot felváltja a csömör a túl sok tejszínhabtól és édességtől. Kénytelen voltam beismerni a csalást, és bevallani, hogy Marthe elutazott. Meg kellett ígérnie, hogy soha nem beszél légyottunkról, ha találkozik Marthe-tal. Nem vallottam be neki, de sejtettem, hogy Marthe a szeretőm. Amikor már torkig voltam vele, és merő udvariasságból megkérdeztem, találkoznak-e újra, szemlátomást élvezve titokzatosságát, annyit felelt: „Holnap.”

Nem mentem többé Marthe lakása felé. És talán Svea sem csöngetett a zárt ajtón. Éreztem, a mindennapi erkölcs mennyire elítéli cselekedetemet. Kétségtelenül a körülmények tették olyan kíváncsisággá Sveát. Vajon másutt is megkívántam volna, nemcsak Marthe szobájában?

De lelkiismeret-furdalást nem éreztem. És nem is azért engedtem útjára a kis svéd leányt, mert Marthe-ra gondoltam, hanem mivel kiszívtam minden édességét.

Néhány napra rá levelet kaptam Marthe-tól. A borítékban egy másik levél, a háztulajdonostól, amelyben értesíti, hogy az ő háza nem találkahely, hogy én hogyan élek vissza a nálam maradt kulccsal, hogy nőt vittem a lakására. „Íme, hűtlenséged bizonyítéka” - tette hozzá Marthe. Soha többé nem találkozok velem. Szenvedni fog, az biztos, de inkább szenved, mint hogy becsapják.

Jól tudtam, milyen ártatlanok fenyegetései, s elég egy hazugság vagy, szükség esetén, akár az igazság, hogy semmivé válnak. De bosszankodtam, hogy Marthe szakító levelet ír, és meg sem említi az öngyilkosságot. Érzéketlenséggel vádoltam. Levelét arra sem méltattam, hogy magyarázkodjam. Én hasonló helyzetben minden valóságos szándék nélkül, pusztán illendőségből kötelességemnek tartottam volna, hogy öngyilkossággal fenyegezzem Marthe-ot. Életkorom és az iskola eltörölhetetlen nyomot hagytak rajtam. Hittem, hogy a szenvedély törvénykönyve előír bizonyos hazugságokat.

Új, megoldandó feladat várt rám szerelmi tanonckodásomban: ártatlanná mosni magam Marthe előtt, és megvádolni őt, hogy kevésbé bízik meg bennem, mint házigazdájában. Kifejtettem, milyen ügyes húzás volt ez a Marin-klikk részéről. Az igaz, hogy Svea ellátogatott hozzá éppen egy olyan napon, amikor nála levelet írtam, és csupán azért nyitottam ajtót, mert az ablakból megláttam, és tudtam, hogy el akarják idegeníteni Marthe-tól; nem szerettem volna,

ha azt hiszi, hogy Marthe neheztel rá fájdalmas elmaradása miatt. Svea kétségkívül csak titokban jöhetett, és így is rengeteg nehézséget kellett legyőznie.

Módomban áll tehát tudatni Marthe-tal, hogy Svea változatlanul érez iránta. Befejezésül még megírtam, milyen vigasztaló volt számomra, hogy Marthe-ról beszélhettem nála, a lakásán, legmeghittebb barátnőjével.

Ez a riadalom megátkoztatta velem a szerelmet, mely kényszeríti az embert, hogy számot adjon tetteiről, holott nekem legfőbb vágyam volt, hogy soha semmiről számot ne adjak, magamnak éppoly kevésbé, mint másoknak.

És mégis, tűnődtem, a szerelem csodálatos kincseket ígérhet, hiszen minden ember leteszi a szerelem kezébe szabadságát. Sóvárogtam, vajha minél előbb szert tennék annyi erőre, hogy meg tudjak élni a szerelem nélkül, s ne kelljen feláldoznom egyetlen vágyamat sem. Nem tudtam, hogy ha már választani kell két szolgátság között, még mindig jobb, ha a szívet szolgáljuk, mint ha az érzékek rabszolgái vagyunk.

Mint ahogy a méh minden zsákmányával a kast gazdagítja, a szerelmes minden vággyal, mely az utcán tör rá, szerelmét gazdagítja. Kedvese látja a hasznát. Akkor még nem fedeztem fel ezt az elméletet, a hűtlen természetűek hűségét. Ha egy férfi megkíván egy utcalányt, és szenvedélyét átviszi arra a nőre, akit szeret, a kielégítetlenség folytán felforrósodott vágy elhiteti kedvesével, hogy soha ennyire nem szerették. A csalás megtörtént, de az erkölcs nem szenved kárt az emberek szemében. Az efféle okoskodás a léha élet kezdete. Ne ítélkezzünk tehát túlságosan gyorsan azok felett, akik szerelmük tetőfokán megcsalják szerelmesüket; ne vádoljuk őket léhasággal. Nem szívesen veszik igénybe ezt a kibúvót, és eszükbe sem jut, hogy összekeverjék boldogságukat és élvezeteiket.

Marthe csak arra várt, hogy tisztázzam magam. Könyörgött, hogy bocsássam meg szemrehányásait. Megtettem; nem minden fellengzősség nélkül. Írt a háztulajdonosnak, gúnyosan kérve, engedje meg, hogy távollétében ajtót nyithassak egyik barátnőjének.

Amikor augusztus végén Marthe hazajött, nem J...-be ment lakni, hanem szülei házába, akik meghosszabbították nyaralásukat. Új környezete, tulajdonképpen Marthe egész életének színhelye, úgy hatott rám, mint valami izgatószer. Az érzéki fáradtság, a magányos alvás titkos vágya eltűnt. Egy éjszakát sem töltöttem a szülői házban. Égtem, siettem, mint azok, akiknek fiatalon kell meghalniuk, és habzsolják az életet. Ki akartam használni Marthe-t, mielőtt az anyaság tönkreteszi.

Az a lányszoba lett a hálónk, amelyből Jacques-ot annak idején kitiltotta. Tetszett nekem, hogy a keskeny ágy felett pillantásom első áldozásakor készített fényképére esett. Ráparancsoltam, hogy sokáig, mereven nézze egy másik, csecsemőkori fényképét, hogy gyerekünk ahhoz hasonlítson. Elragadtatva jártam-keltem a lakásban, amely látta születését és virágba borulását. Egy lomtárban ráakadtam bölcsőjére, s óhajtottam, hogy majdan ismét szolgálatba állítsák; elővételtem Marthe-tal kis gyermekabátkáit, bugyogóit, a Grangier család ereklyéit. Nem kíváncsoltam a j...-i lakásba, ahol a berendezésből hiányzott ezeknek a roppant csúf családi bútoroknak a bája, s ezért semmit sem mondtak nekem. Itt ellenben minden bútor Marthe-ról beszélt, kicsi korában ezekhez koccant a feje. Ráadásul itt magunk éltünk, községi tanácsos nélkül, háztulajdonos nélkül. Nem zavartattuk magunkat; akárcsak a vadak, csaknem meztelenül sétáltunk a kertben, mely valóságos lakatlan sziget volt. Leheveredtünk a fűbe, lonccal, iszalaggal és vadszőlővel befuttatott lugasban uzsonnáztunk. A naptól langyos, érettségében kirepedt szilvát összeszedtem, s aztán szánkkaal egymás szájából sarcoltuk ki a szemeket. Apám

sohasem tudott rávenni, hogy fivérem módjára törődjek a kertünkkel, de Marthe kertjét gondoztam. Gereblyéztem, gyomláltam. Egy meleg nap estéjén, amikor itattam a szomszéd földet, a könyörgő virágokat, ugyanaz a részegítő férfigőg fogott el, mintha egy asszony vágyát elégíteném ki. A jószágot mindig kissé bárgúnak hittem: most megértettem roppant erejét. Az én gondoskodásom nyomán pompáznak a virágok, a tyúkok tőlem kapják a gabonaszemet, és most az árnyékban alszanak. Mennyi jószág? - Mennyi önzés! A hervadt virágok, a sovány tyúkok behurcolták volna a szomorúságot szerelmünk szigetére. Víz és mag tőlem származtak, és sokkal fontosabbak voltak nekem, mint a virágoknak és a tyúkoknak.

Szívemnek ebben a tavaszában elfeledtem vagy megtagadtam legújabb elméleteimet. A kicsapongó élet végét láttam kicsapongásomban, amelyre ennek a családi háznak környezete serkentett. Így augusztus utolsó hete és ez a szeptemberi hónap volt életem egyetlen igazán boldog időszaka. Nem csaltam, nem gyötörtem magam, nem gyötörtem Marthe-ot. Minden akadály eltűnt szemem elől. Tizenhat éves koromban olyan életmódot folytattam, amilyent érett korban kíván az ember. Falun fogunk élni; örökké fiatalok maradunk.

Elnyúltam Marthe mellett a pázsiton, és egy fűszállal csiklandoztam arcát, miközben lassan, komolyan magyaráztam, milyen lesz az életünk. Marthe visszatérése után Párizsban keresett számunkra lakást. Szeme könnybe lábadt, amikor kijelentettem, hogy vidéken szeretnék élni: - Sohasem mertem volna ajánlani neked - mondta. - Attól félttem, hogy unatkoznál, ha egyedül lennél velem, mert szükséged van a városra. - Milyen rosszul ismersz! - feleltem. Mandres táján szerettem volna lakni, amerre egyszer sétáltunk, a nagy rózsakertészet mellett.

Azóta, ha Párizsban vacsoráztunk Marthe-tal, s véletlenül az utolsó vonattal jöttünk haza, mindig megcsapott a rózsák illata. Az állomásépület udvarán szállítómunkások hatalmas ládákat raknak le, amelyek balzsamos illattal telítik a levegőt. Kisgyermek koromban sokat hallottam a titokzatos rózsavonatról, amely akkor indul, mikor a gyermekek már alszanak.

- A rózsanyílásnak megvan az ideje - szólt Marthe. - Nem félsz, hogy utána csúfnak találod Mandres-ot? Nem lenne okosabb olyan helyet választani, amely kevésbé szép, de mindig egyformán kedves?

Szavai tükröt tartottak elém: csak arra vágytam, hogy két hónapig gyönyörködjem a rózsákban, s megfellebbeztem a tíz másik hónapról, és hogy Mandres-ot választottam, csak újabb bizonyítéka volt szememben szerelmünk illanó voltának.

Kirándulások, meghívások ürügyén gyakran vacsorára sem mentem haza F...-be, hanem Marthe-tal maradtam.

Egy délután repülő egyenruhába öltözött fiatalember társaságában fogadott. Az unokatestvére volt. Marthe-ot most nem tegeztem, de ő felkelt és megcsókolta a nyakamat. Unokatestvére mosolygott zavaromon. - Paultól nem kell félni, drágám - szólt Marthe. - Mindent elmondtam neki. - Feszélyezett, de örültem is, hogy Marthe bevallotta unokatestvéreinek, hogy engem szeret. Szeretetre méltó, de felületes ember volt, és semmi mással nem törődött, csak hogy egyenruhája előírászerű legyen; szemlátomást tett nekem ez a szerelem. Jó tréfának tartotta Jacques-kal szemben, akit lenézett, mert nem volt repülőtiszt, és nem járt bárókba.

Paul felidézte régi gyermekszórakozásait, amelyeknek ez a kert volt a színhelye. Én faggattam, és sóváran hallgattam elbeszélését, amely egészen új megvilágításban mutatta Marthe-ot. Ugyanakkor szomorúság fogott el. Még túlságosan közel voltam a gyermekkorhoz, hogysem elfeleddem volna a szülők előtt titkolt játékokat; lehet, hogy a felnőttek már

egyáltalán nem emlékeznek rájuk, vagy talán valami elkerülhetetlen rossznak tekintik játékaikat. Féltékeny voltam Marthe múltjára.

Amikor nevetve elmeséltük Paulnak a háztulajdonosék gyűlöletét és Marinék ünnepélyét, tűzbe jött, és felajánlotta párizsi legénylakását.

Megállapítottam, Marthe nem meri neki bevallani tervünket, hogy együtt akarunk élni. Érezhető volt, hogy Paul szívesen segítené szerelmünket a szórakozás keretein belül, de ő is a farkasokkal üvöltene, ha egy napon kitörne a botrány.

Marthe felkelt és tálalt. A cselédek Grangier-néval együtt nyaralni mentek, mert Marthe óvatosságból állandóan hangoztatta, hogy csak Robinson módjára szeret élni. Szülei elhitték leányukról, hogy regényes hajlamú, s a regényes hajlamúak hasonlóak a bolondokhoz, akikkel nem szabad ellenkezni; ezért hagyták egyedül.

Sokáig ültünk az asztal mellett. Paul a legjobb üveg borokat hozta fel a pincéből. Vidámak voltunk, de tulajdonképpen szégyelltük vidámságunkat, mert Paul olyan hangon bizalmaskodott velünk, mint egy teljesen mindennapi házasságtörő szerelmespárral. Gúnyolta Jacques-ot. Hallgatásommal esetleg éreztethettem volna vele, mennyire tapintatlan a viselkedése; de inkább csatlakoztam a játékhöz, nehogy megalázzam a könnyűvérű rokont.

Amikor az órára pillantottunk, az utolsó vonat már elment Párizs felé. Marthe felajánlotta Paulnak, aludjék nála. Elfogadta. Olyan szemmel néztem Marthe-ra, hogy mindjárt hozzátette: - Természetesen, te maradsz, drágám. - Amikor szobánk küszöbén Paul jó éjszakát kívánt nekünk, és a világ legtermészetesebb módján megcsókolta unokahúga mindkét arcát, elringatott az ábránd, hogy saját otthonomban vagyok, mint Marthe férje, s vendégül látom feleségem egyik unokatestvérét.

Szeptember végén határozottan éreztem, hogy a boldogságot hagyom el, amikor elhagyom ezt a házat. Még néhány ajándék hónap, s aztán választanunk kell, hogy az igazságban vagy a hazugságban élünk, de sem egyik, sem másik nem lesz kedvünkre való. Mivel fontos volt, hogy Marthe-ot szülei ne hagyják egyedül, mielőtt világra hozza gyermekét, végül rászántam magam és megkérdeztem, szólt-e már állapotáról anyjának. Azt felelte, igen, sőt Jacques-nak is beharangozta. Most hát meggyőződhettem róla, hogy néha hazudik nekem, mert májusban, Jacques szabadsága után, megesküdt, hogy férje nem érintette.

Egyre korábban sötétedett; és az esték hűvössége elvette a kedvünket a sétáktól. J...-ben nehéz volt találkozunk. Nehogy botrány törjön ki, a tolvajok elővigyázatosságával kellett élnünk, az utcáról lestük, mikor nincsenek otthon Marinék és a háztulajdonosék.

Október mélabúja, a hűvös, de tűzgyújtáshoz még nem elég hideg esték szomorúsága már öt órakor ágyba fektetett bennünket. Ha nálunk valaki otthon nappal lefeküdt, annyit jelentett, hogy beteg, ezért az ötórás ágy elbűvölt. El sem képzeltem, hogy más is tehet ilyet. Egymagam heverészttem Marthe-tal, egy nyüzsgő, tevékeny világ közepén. Marthe meztelen volt: alig mertem ránézni. Szörnyeteg vagyok? Az ember legnemesebb hivatása lelkiismeret-furdalással töltött el. Egyre domborodó hasát nézve, vandálnak éreztem magam, hogy tönkretettem Marthe leányos báját. Amikor szerelmünk kezdetén harapdáltam, ő biztatott: „Szeretném viselni a jegyedet.” Hát nem a leggonoszabb módon jelöltem meg?

Marthe számomra most nem csupán a legszeretettebb kedves volt, ami nem jelenti egyben a leggyöngédebben szeretett kedvest, hanem minden helyet elfoglalt bennem. Barátaimra sem gondoltam, sőt féltem tőlük, tudván, hogy véleményük szerint azzal segíthetnek nekünk, ha

utunkról letérítenek. Szerencsére barátaink szeretőinket elviselhetetlennek és hozzánk méltatlannak tartják. Ez egyetlen biztosítékunk. Mert ha nem így áll a dolog, szeretőink könnyen odaadják nekik magukat.

Apám kezdett megrémülni. De mivel eddig mindig védelmemre kelt nővérével és anyámmal szemben, nem akart úgy viselkedni, mintha megbánta volna, amit eddig mondott, ezért nem tárgyait velük, de az ő pártjukon állt. Nekem kijelentette, mindenre kész, hogy elválasszon Marthe-tól. Értesíteni fogja a szülőket, a férjet... Másnap azonban ismét szabadjára engedett.

Gyengeségen kaptam. Kihasználtam. Volt bátorságom visszafelelni. Ugyanazzal vádoltam, mint anyám és nagynéném, akik szemére vetették, hogy tekintélyével későn lép közbe. Nem az ő kívánságára ismerkedtem meg Marthe-tal? Ő is szemrehányásokkal illette magát. Tragikus légkör áramlott a házba. Micsoda példa két öcsémnek! Apám már előre látta, semmit sem felelhet majd nekik, ha egyszer engedetlenségüket az én engedetlenségemmel igazolják.

Apám eddig azt hitte, hogy csak egy kis szerelmi kalandról van szó, de anyám ismét elcsípett egy levelet. Diadalmasan vitte apámhoz, mint perdöntő bizonyítékot. Marthe közös jövőnkől írt és a gyermekünkről!

Anyám szemében még mindig csak baba voltam, és a józan ész alapján képtelenségnek tartotta, hogy unokával lepjem meg. Nagymamának lenni az ő korában! Egyébként ebben látta legfőbb bizonyítékát, hogy a gyermek nem lehet az enyém.

A tisztesség a leghitványabb érzelmekkel társulhat. Anyám mélységes tisztességében elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy asszony megcsalhatja férjét. Akkora erkölcsi léhaságot látott benne, hogy szerinte ilyen esetben szó sem lehet szerelemről. Anyám azt tartotta, ha én Marthe szeretője vagyok, akkor más, több szeretőt is tart. Apám tudta, mennyire hamis ez az okoskodás, mégis felhasználta, hogy zavart keltsen lelkemben, és kisebbítse Marthe-ot. Olyasmit emlegetett, hogy én vagyok az egyetlen, aki nem tudom... Azt feleltem, hogy ez a rágalom is szerelmem miatt éri. Apám nem akarta, hogy javamra fordítsam a pletykákat, és biztosított róla, hogy azok a viszonyunkat, sőt Marthe házasságát megelőző időkből származnak.

Apám eddig azon volt, hogy házunk méltóságteljes homlokzatát megőrizze. Most azonban elvesztette minden önfegyelmét, és amikor néhány napig kimaradtam, elküldte a szobalányt Marthe lakására egy levéllel, amelyben megparancsolta, hogy azonnal térjek haza; ha nem, szökésemet bejelenti a rendőrségen, és eljárást indítat L.-né ellen kiskorú elcsábítása miatt.

Marthe megőrizte a látszatot, csodálkozó arcot vágott, és azt felelte a szobalánynak, hogy legközelebbi látogatásom alkalmával át fogja adni nekem a levelet. Valamivel később aztán hazamentem, átkozva fiatalságomat, mely megakadályozza, hogy a magam ura lehessen. Apám egy szót sem szólt, anyám sem. Böngészni kezdtem a törvénykönyvben, de nem találtam azokat a törvénycikkeket, amelyek a kiskorúakkal foglalkoznak. Jellemző felelőtlenségemre: nem hittem el, hogy magaviseletem javítóintézetbe juttathat. Miután hiába forgattam össze-vissza a törvénykönyvet, a lexikont vettem elő, és tízszer is elolvastam a „kiskorú” fejezetet, de nem találtam semmit, ami reánk vonatkozott volna.

A rákövetkező napon apám megint szabadjára engedett.

Különös magatartásának okait a kíváncsiak számára összefoglalhatom három sorban: kezdetben hagyta, hogy kedvem töltsen. Aztán szégyenkezett miatta. Fenyegetőzött, de sokkal inkább haragudott önmagára, mint rám. Végül amiatti szégyenében, hogy haragja tanácsára hallgatott, ismét elengedte a gyeplőt.

Mikor visszatért otthonába, Grangier-néban a szomszédok alattomos kérdései hamarosan gyanút ébresztettek. Úgy tettek, mintha Jacques testvérének tartanának, s elmesélték neki közös életünket. Mivel pedig Marthe sem tudta megállni, hogy egy-egy aprósággal kapcsolatban ne említse a nevem, ne hivatkozzék szavaimra vagy tetteimre, anyja nem sokáig maradt bizonytalanságban Jacques testvérének személyét illetően.

Hajlandó volt megbocsátani, mert bizonyosra vette, hogy a gyermek, akit Jacques-énak hitt, pontot tesz a kaland után. Férjének semmit sem mesélt el, mert félt a botránytól. Hallgatását nagylelkűségnek tüntette fel, s erre nyomatékosan felhívta Marthe figyelmét, hogy leánya hálás legyen neki. Be akarta bizonyítani Marthe-nak, hogy mindent tud, s ezért burkolt célzásaival szüntelen nyugtalanította, ráadásul olyan ügyetlenül, hogy férje, amikor egyedül maradtak, kérve kérte, kímélje a szegény gyereket, hisz ártatlan, és ezek az állandó gyanúsítgatások végül is meg fogják zavarni a fejét. Grangier-né ilyenkor néha egyszerűen csak mosollyal felelt, de ebből a mosolyból a férj azt vehette ki, hogy leányuk már vallott.

Ahogy Grangier-né viselkedett most is, meg Jacques első szabadsága idején is, megerősített abban a hitemben, hogy bár elítélte leányát, férje meg veje előtt a pártjára állt a pusztán elégtételért, hogy ne adjon nekik igazat. Tulajdonképpen Grangier-né csodálta Marthe-ot, mert megcsalta a férjét; megtette azt, amit ő sohasem mert megtenni, talán aggályoskodásból, talán alkalom híján. Leánya, gondolta, bosszút állt érte, a meg nem értett asszonyért. Bárgyú érzelmességében csak azért haragudott Marthe-ra, hogy egy olyan fiatal gyereket szeret, amilyen én vagyok, aki a legnagyobb mértékben alkalmatlan arra, hogy megértse a „női lélek finomságait”.

Lacombe-ék, akikhez Marthe egyre ritkábban járt, minthogy Párizsban laktak, semmit sem sejtettek. De egyre különösebbnek találták Marthe-ot, s ezért egyre kevésbé tetszett nekik. Nyugtalanok voltak a jövő miatt. Azon töprengtek, mi lesz ebből a házasságból néhány év múlva. Elvben minden anya leghőbb óhaja, hogy fia megházasodjék, de gáncsolja a nőt, akit kiválasztott. Jacques anyja tehát sajnálta fiát, hogy ilyen felesége van. Ami Lacombe kisasszonyt illeti, rosszmájúságának fő oka abban gyökerezett, hogy Marthe volt egyetlen tudója egy eléggé messzire jutott idillnek, még arról a nyárról, amikor a tengerparton megismerkedett Jacques-kal. Ez a nővér igen sötét jövőt jósolt a házasságnak, s kijelentette, hogy Marthe meg fogja csalni Jacques-ot, ha ugyan eddig meg nem csalta.

Feleségének és leányának acsarkodása miatt Lacombe néha kénytelen volt felkelni az asztaltól. A derék ember szerette Marthe-ot. Ilyenkor anyja és leánya sokatmondó pillantást váltottak. Lacombe-né pillantása ezt mondta: „Látod, gyermekem, hogyan babonázzák meg az ilyenfajta nők a mi férfiainkat.” Lacombe kisasszonyé pedig: „Én azért nem tudok férjhez menni, mert nem Marthe-féle vagyok.” Valójában a boldogtalan maga kényszerített menekülésre minden férjjelöltet jelszavával, hogy „változnak az idők, változnak az erkölcsök”, és hogy a házasságokat ma már nem úgy kötik, mint régen, s ennek megfelelően nem mutatkozott eléggé ellenállónak. Házassági reményei sosem tartottak tovább, mint egy fürdőévad. A fiatal emberek megígérték, hogy mihelyst Párizsban lesznek, megkérik Lacombe kisasszony kezét. De aztán nem adtak életjelt magukról. Lacombe kisasszonynak, aki huszonöt évével lassan vénkisasszonynak számított, az volt talán a legnagyobb sérelme, hogy Marthe oly könnyen talált férjet. Vigaszul azt hajtogatta, hogy csak a bátyjához hasonló ostoba fajankó hagyhatta magát befonni.

Mégis, bármennyire gyanakodtak a családok, senki sem gondolta, hogy Marthe gyermekének más is lehet az apja, mint Jacques. Ami éppen eléggé ingerelt. Voltak napok, amikor gyávasággal vádoltam Marthe-ot, hogy nem tárta még fel az igazságot. Hajlamos lévén rá, hogy mindenütt gyengeséget lássak, holott csak bennem volt ez a gyengeség, azt gondoltam, hogy Grangier-né, ha már a dráma kezdete felett elsiklott, mindvégig behunyja a szemét.

Közeledett a vihar. Apám fenyegetőzött, hogy bizonyos leveleket elküld Grangier-nénak. Kívántam, vajha beváltaná fenyegetését. Aztán fontolgatni kezdtem: Grangier-né eldugná a leveleket férje elől. Hiszen mindkettőjük közös érdeke, hogy ne törjön ki a vihar. És én fulladoztam. Hívtam a vihart. Ha már apám elküldi valakinek ezeket a leveleket, küldje egyenesen Jacques-nak.

Haragjának napján, mikor közölte velem, hogy megtörtént, majdnem a nyakába ugrottam. Végre! Végre! megtette nekem ezt a szívességet, és közölte Jacques-kal, amit fontos volt tudtára adni. Sajnáltam apámat, hogy ennyire lebecsülte szerelmem erejét. És örültem, hogy ezentúl Jacques a leveleiben aligha fog ömlengeni a mi gyermekünkről. Lázasan állapotomban nem tudtam felfogni ennek a cselekedetnek örült és képtelen voltát. Csak akkor kezdtem tisztán látni, amikor apám másnap lehiggadva megnyugtatót, legalább ő így hitte, és bevallotta hazugságát. Embertelen tett lett volna. Igaza volt. De hol a határ az emberi és embertelen között?

Minden idegerőmet felemésztette a gyávaság, a vakmerőség. Halálra fárasztott a rengeteg ellentmondás korom és a felnőtt férfihoz illő kaland között.

A szerelem érzéketlenné tett minden iránt, ami nem Marthe volt. Nem gondoltam, hogy apám is szenvedhet. Mindent annyira hamisan és kicsinyesen ítélt meg, hogy végül már azt hittem, hogy közte és köztem áll a harc. Most már nem csupán Marthe iránt érzett szerelmem miatt tiportam lábbal fiúi kötelességeimet, de be kell vallanom, néha a bosszúvágy is megszállt.

Nem sokat törődtem tehát a levelekkel sem, amelyeket apám Marthe-hoz küldözgetett. Marthe volt, aki könyörgött nekem, legyenek többet otthon, viselkedjem értelmesen. Ilyenkor kitörtem: - Már te is nekem támadsz? - Összeszorítottam a fogam, dobantottam. Marthe a szenvedélyes szerelem jelének vette, hogy már maga az a gondolat kihoz a sodromból, hogy néhány órára távol leszek tőle. A bizonyosság, hogy szeretem, oly határozottságot adott neki, amelyet eddig sohasem láttam nála. Bizonyosra vette, hogy csak rá gondolok, és ezért ragaszkodott hozzá, hogy hazamenjek.

Hamarosan rájöttem, honnan meríti a bátorságát. Kezdték taktikát változtatni. Úgy tettem, mintha megadnám magam érveinek. Ilyenkor egyszerre megváltozott az arca. Engedelmisségem (vagy könnyedségem) láttára elfogta a félelem, hogy vajon nem csökkent-e szerelmem. Most ő könyörgött nekem, hogy maradjak, annyira szüksége volt rá, hogy megnyugtassam.

Egyszer azonban sehogy sem ment a dolog. Már három napja nem tettem be szüleimhez a lábamat, és erősködtem Marthe-nak, hogy még egy éjszakát vele akarok tölteni. Megpróbált mindent, hogy elhatározásomtól eltérítsen: hízelt, fenyegetett. Még alakoskodásra is képes volt. Végül kijelentette, hogy ha én nem megyek haza, akkor ő fog a szüleinél aludni.

Apám a legkisebb mértékben sem fogja méltányolni nemes gesztusát, feleltem én. Jó! Akkor nem megy haza. Lemegy a Marne partjára. Meg fog fájni, bele fog halni; így végre megszabadul tőlem: - Legalább a gyermekünket szánd meg - kiáltott Marthe. - Ne veszélyeztesd az életét pusztán szeszélyből! - Vádolt, hogy szerelmével szórakozom, és ki akarom puhatolni, hol

van a határa. Makacssága láttán elismételtem neki apám szavait: mindenkivel megcsal, de engem nem csap be. - Csak egy okod lehet - mondtam -, hogy így kötöd magad. Ma estére ide várod az egyik szeretődöt. - Mit lehet válaszolni ilyen örült igazságtalanságra? Elfordult. Én szemére vettem, hogy fel sem háborítja a sértés. Végül addig mesterkedtem, míg beleegyezett, hogy velem tölti az éjszakát. Egy feltétele volt csupán: nem az ő lakásán. A világ minden kincséért sem vállalná, hogy szüleim küldöncének másnap a háztulajdonosék megmondhassák, igen, itthon volt.

Hová menjünk?

Olyanok voltunk, mint a székre álló gyermekek: büszkék, mert egy fejjel magasabbak a felnőtteknél. A körülmények nyújtóztattak minket, de tehetetlenek maradtunk. És ha bizonyos bonyolult dolgokat éppen tapasztalatlanságunk folytán roppant egyszerűnek gondoltunk, másrészt egészen egyszerű dolgok átléphetetlen akadállyá nőttek. Sohasem mertük igénybe venni Paul legénylakását. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy a házfelügyelőnek megmagyarázzam, miközben egy pénzdarabot csúsztatok markába, hogy néha ide fogunk jönni.

Tehát szállodában kellett aludnunk. Sohasem jártam szállodában. Reszkettem a pillanattól, amikor majd át kell lépnem a küszöbét.

A gyermekkor kifogásokat keres. Állandó kényszerhelyzetében, hogy a szülők előtt igazolja magát, végzetévé válik a hazugság.

Kötelességemnek éreztem, hogy még egy kétes szálloda szolgálégénye előtt is igazoljam magam. Felszólítottam Marthe-ot, hogy csomagoljon be egy táskába, mert mondtam, szükségünk lesz valamelyes fehérneműre és toaletteszközre. Két szobát fogunk kérni. Azt hiszik majd, testvérek vagyunk. Semmiképp sem mernék egy szobát kérni kettőnknek, mert korom miatt (az a kor, amelyben még kikergetnek a mulatóhelyekről) bármikor megszégyeníthetnek.

Utazásunk, esti tizenegy órakor, végtelennek látszott. Még két ember ült a kocsinkban: egy asszony, aki férjét, egy kapitányt kísért a Gare de l'Estre. A kocsit nem fűtötték, nem világították. Marthe a nedves ablaküveghez támasztotta fejét. Túrte egy kegyetlen kamasz szeszélyét. Meglehetősen szégyelltem magam, és szenvedtem, ha arra gondoltam, hogy Jacques, aki mindig olyan gyengéd vele, mennyivel inkább megérdemelné Marthe szerelmét.

Nem tudtam megállni, hogy ne mentegetőddzem halk hangon. Megrázta a fejét. - Inkább vagyok boldogtalan veled - suttogta -, mint boldog vele. - Az ilyesféle szerelmes szavak semmit sem mondanak, még említeni is szégyelli az ember, de megrészegetnek, amikor a szeretett lény ajkáról hangzanak. Szentül hittem, megértem Marthe szavait. Pedig mit jelentettek valójában? Lehetünk-e boldogok valakivel, akit nem szeretünk?

Eltöprengtem akkor, mint ahogy ma is: vajon feljogosít a szerelem, hogy egy asszonyt kiragadjunk talán középszerű, de nyugalommal teljes sorsából? „Inkább vagyok boldogtalan veled...” - nincs ebben tudattalan szemrehányás? Kétségtelen, Marthe, mert szeretett, olyan órákat élt át velem, amilyenekről Jacques-kal nem is álmodhatott, de vajon a boldog órák feljogosítottak engem a kegyetlenségre?

A Bastille-nál szálltunk le. A hideg, amit jól bírok, mert a legtisztább dolognak tartom a világon, ennek az állomásnak a csarnokában mocskosabb volt, mint egy tengeri kikötő hősége, de az azt kiegyensúlyozó derű nélkül. Marthe görcsökről panaszkodott. Karomba kapaszkodott. Siralomra méltó pár, eszükbe se jut a szépség, a fiatalság, csak szégyenkeznek, akár egy kolduspár!

Nevetségesnek éreztem Marthe áldott állapotát, és lesütött szemmel haladtam mellette. Nagyon távol volt tőlem az atyai büszkeség.

A fagyos esőben a Bastille és a Lyoni pályaudvar között kóvályogtunk. Mindegyik szálloda előtt kitaláltam valami rossz kifogást, csak hogy be ne kelljen menni. Azt hajtogattam, hogy megfelelő szállodát keresek, ahová utasok szállnak meg, kizárólag utasok.

A Lyoni pályaudvarnál nehéz volt tovább halogatni a dolgot. Marthe követelte, hogy vessek véget ennek a kínszenvedésnek.

Mialatt kint várt, magam sem tudom, miben reménykedve, beléptem az előcsarnokba. A portás megkérdezte, szobát akarok-e. Könnyű lett volna igent mondani. Túlságosan könnyű volt, de én tetten ért szállodatolvaj módjára Lacombe-né után érdeklődtem. Közben elpirultam, s féltem, hogy így felel: „Bolonddá tart, fiatalember? Lacombe-né kinn vár az utcán.” Megnézte a vendégek jegyzékét. Bizonyára eltévesztettem a címet. Kimentem, s elmagyaráztam Marthe-nak, hogy nincs hely, és nem is találunk a környéken. Fellelegeztem. Siettem, mint egy menekülő tolvaj.

Eddig az a rögeszmém, hogy meneküljek ezekből a szállodákból, amelyekbe erőszakkal vittem Marthe-ot, megakadályozott abban, hogy órá gondolkodjak. Most megnéztem szegény kicsikémet. Alig tudtam visszatartani könnyeimet, amikor megkérdezte, hol találunk hát ágyat. Könnyörögtem, ne haragudjon egy betegre, hanem menjünk haza szófogadóan, ő J...-be, én a szüleimhez. Beteg! Szófogadóan! Gépiesen elmosolyodott, amint ezeket a rosszul használt szavakat hallotta.

Szégyenkezésem drámaivá tette a hazautazást. Ha az efféle kegyetlenkedések után Marthe vesztére azt találta mondani: „Nahát, hogy te milyen komisz voltál”, dühbe gurultam, s hiányoltam benne a nagylelkűséget. Ha pedig ellenkezőleg, hallgatott, és úgy tett, mintha elfelejtette volna a történeteket, gyanakodtam, hogy azért csinálja, mert betegnek, bolondnak tart. Ilyenkor addig erőszakoskodtam, míg végre kijelentette, hogy nem felejtett el semmit, és ha megbocsát, nem szabad visszaélnem jószágával; egy nap majd megunja komiszkodásaimat, elege lesz belőlem, szerelme hevét veszti, és elhagy. Mikor aztán erőszakoskodásom következtében határozottan beszélt velem, jóllehet nem hittem a fenyegetésekben, mégis gyönyörűséges fájdalmat éreztem, amely felnagyított arányokban, a hullámvasút izgalmához hasonlított. Utána nekiestem Marthe-nak, és szenvedélyesebben csókoltam, mint valaha.

- Mondd még egyszer, hogy elhagysz - suttogtam lihegve, és oly erősen öleltem, hogy majd összetörtem. Rabszolgánál alázatosabban, egy médium engedelmességével ismételt a kedvemért olyan mondatokat, amikből semmit sem értett.

A szállodák éjszakája döntő volt, noha annyi más szertelen kaland után nem tisztáztam magamban teljesen. De ha én azt hittem, hogy ilyen módon végigdöcöghetünk egy egész életen, Marthe a visszaúton, a vasúti kocsi szögletében kimerülve, lesújtva, vacogó foggal *mindent megértett*. Talán azt is meglátta, hogy egy örült által vezetett kocsiból egyeztetendei hajszás út után nincs más szabadulás, mint a halál.

Másnap Marthe-ot, szokás szerint, ágyban találtam. Mellé akartam bújni: gyengéden visszatartott: - Nem érzem jól magam - mondta -, menj, ne maradj mellettem. Elkapod a náthámat. - Köhögött, lázas volt. Nehogy azt képzeljem, hogy szemrehányást tesz, mosolyogva jegyezte meg, hogy biztosan tegnap este fázott meg. Gyengélkedése ellenére sem engedte, hogy orvosért menjek. - Semmi, semmi - hajtogatta. - Csak az kell, hogy jó melegben maradjak. - Valójában attól félt, hogy ha engem küld az orvosért, eljuttassa becsületét a család e régi barátja

előtt. Annyira szomjaztam a megnyugtatóst, hogy elmúltak aggodalmaim, amikor Marthe visszautasította ajánlkozásomat. Nyugtalanságom azonban ismét felébredt, sőt sokkal erősebben, mint az imént, amikor vacsoráját, hazafelé indulóban, Marthe megkért, tennék egy kis kerülőt, hogy elvigyek egy levelet a doktorhoz.

Másnap, mikor Marthe házához értem, a lépcsőházban találkoztam a doktorral. Nem mertem kérdezősködni, csak aggodalmasan fürkésztem. Nyugodtsága engem is megnyugtatót: pedig magatartása csak hivatásával járt együtt.

Beléptem Marthe lakásába. Hol van? A szoba üres. Marthe fejét a takaró alá rejtve zokogott. Az orvos arra ítélte, hogy egészen a szülésig az ágyat őrizze. Azonkívül ápolásra van szüksége; haza kell költöznie szüleihez. El kellett válnunk.

A szerencsétlenségbe sohasem nyugszunk bele. Csupán a boldogság dukál nekünk. Amikor lázongás nélkül belenyugodtam elválásunkba, nem hősiességből tettem. Egyszerűen nem értettem a dolgot. Hallgattam kábán az orvos rendelkezését, mint az elítélt az ítéletet. Ha valaki nem sápad el, az emberek azt mondják: „Milyen hős!” Pedig egyáltalán nem: inkább a képzelőerő hiányáról beszélhetnénk. Mikor az embert az ítélet végrehajtásához felkeltik, akkor, akkor érti meg az ítéletet. Így én is csak akkor értettem meg, hogy nem látjuk többé egymást, amikor jelentették, hogy megérkezett a kocsi, melyet a doktor küldött. Az orvos megígérte, hogy nem értesít senkit, mert Marthe váratlanul akart betoppanni anyjához.

Grangier-ék házától nem messze megállítottam a kocsit. Amikor a kocsi már harmadszor fordította hátra fejét, leszálltunk. A jóember azt hitte, a harmadik csókunkat leste meg, pedig az első volt. Elváltam Marthe-tól, anélkül, hogy a legcsekélyebb dologban is megállapodtunk volna levelezésünkre vonatkozólag, sőt alig köszöntem neki, mintha egy óra múlva ismét találkoznánk. A kíváncsi szomszédasszonyok már feltűnedeztek az ablakokban.

Anyám észrevette, hogy szemem vörös. Nővéreim kinevettek, mert egymás után kétszer esett ki a kezemből a leveseskanál. Imbolygott a padló. A fájdalom elvette egyensúlyérzéskemet. Nem hiszem, hogy találhatnánk jobb hasonlatot a szív és lélek hasonló szédüléseinek kifejezésére, mint a tengeribetegség. Olyan volt az élet Marthe nélkül, mint egy hosszú tengeri út. Megérkezem-e? Miként a tengeribetegség első tüneteinel az ember nem sokat törődik vele, hogy kikötőbe ér-e még egyszer, hanem legszívesebben ott helyben elpusztulna, én sem sokat törődtem a jövővel. Néhány nap múlva a lazuló fájdalom időt engedett, hogy a szárazföldre gondoljak.

Marthe szüleinek nem sok kitalálnivalójuk maradt. Nem elégedtek meg azzal, hogy elfogják leveleimet. Előtte égették el mindegyiket a szobája kályhájában. Ő ceruzával írta leveleit, alig olvashatóan. Az öccse adta őket postára.

Nem kellett többé családi jeleneteket elszenvednem. Esténként ismét szépen elbeszélgettem apámmal a tűz mellett. Egy év alatt nővéreim elidegenedtek tőlem. Ismét hozzám szoktak, hozzám szelídültek. A legkisebbet ölembe ültettem, és a félhomályban olyan erővel szorítottam magamhoz, hogy félig sírva, félig nevetve kapálódzott. Az én gyermekem járt az eszemben, de szomorú voltam. „Jobban őt sem szerethetem - gondoltam. - Elég érett vagyok-e ahhoz, hogy egy csecsemő más legyen számomra, mint öcs vagy hűg?”

Apám szórakozásokat ajánlott. Tanácsait a nyugalom szülte. Mi tennivalóm lehet nekem azon kívül, amit már többé nem fogok tenni? A csengő hangjára, egy kocsi zörgésére összerendeztem. Börtönömből lestem, mutatkozik-e a szabadulás legkisebb jele.

Állandóan figyeltem minden zajt, ami valamit jelenthet számomra; egy napon harangzúgást hallottam. A fegyverszünet harangjait.

A fegyverszünet nekem Jacques hazatérését jelentette. Képzeletben Marthe ágya mellett láttam, anélkül hogy bármit is tehetnék ellene. Szinte eszemet vesztettem.

Apám megjött Párizsból. Azt akarta, menjünk együtt vissza: „Ilyen ünnepről nem marad le az ember!” Nem mertem visszautasítani. Félttem, hogy szörnyetegnek tart. Örült boldogtalanságomban legalább hadd örvendjek a mások örömének.

Bevalljam-e, hogy ezt az örömet nem nagyon irigyeltem? Azokat az érzéseket, amelyeket a tömegnek tulajdonítanak, úgysem érezheti át igazában más, csak én. Hol itt a hazafi érzése? Lehet, hogy igazságtalanul, de én csak a váratlan szabadság miatt kitört vidámságot láttam: a kávéházak tovább tartanak nyitva, a katonáknak jogukban áll megcsókolni a varróleányokat. Azt hittem, ez a látvány el fog szomorítani vagy iriggyé tesz, talán a fenséges érzés ragályával magával ragad, de úgy untatott, mint egy Katalin-bál.

Néhány napja egyetlen levelet sem kaptam. A ritka délutánok egyikén, amikor esett a hó, öcsém a kis Grangier-tól üzenetet hoztak nekem. Grangier-né fagyos levelét. Arra kért, jöjjen a lehető leggyorsabban. Mit akarhat tőlem? A lehetőség, hogy ha közvetve is, érintkezhetem Marthe-tal, elnyomta nyugtalanságomat. Elképzeltem, Grangier-né megtiltja, hogy viszontlássam leányát, hogy levelet írjak neki, és én hallgatom lehajtott fejjel, mint egy rossz diák. Egyetlen mozdulat sem árulja el gyűlöletemet, mert képtelen vagyok kitörni, haragra gerjedni. Udvariasan köszönök, és az ajtó becsukódik mögöttem mindörökre. Csak akkor jutnak majd eszembe a válaszok, a rosszhiszemű érvek, a sértő szavak, amelyek kevésbé siralmas emléket hagytak volna Grangier-néban leánya szeretőjéről, mint ez a mulasztáson kapott kis diák. Magam előtt láttam a jelenetet percről percre.

Amikor beléptem a kis szalonba, lélekben átéltem első látogatásomat. Ez a látogatás most annyit jelentett, hogy talán nem látom többé Marthe-t.

Grangier-né belépett. Én szenvedtem helyette kicsiny termete miatt, mert nagyon büszke szeretett volna lenni. Bocsánatot kért, hogy ok nélkül fárasztott. Kijelentette, azért üzent értem, mert bizonyos felvilágosításra van szüksége, amit írásban igen bonyolult lett volna elintézni, de időközben megkapta a felvilágosítást. Lehetetlen titokzatossága jobban megzavart, mint bármilyen zivatar.

A Marne mellett találkoztam a kis Grangier-val. Pontosan az arca közepébe kapott egy hógolyót. A kerítésrácsnak támaszkodva pityergett. Megsimogattam, s kérdezősködtem Marthe-ról. Nővére hívott engem, mesélte. Anyjuk hallani sem akart a dologról, de apjuk azt mondta: „Marthe nagyon rosszul van, követelem, hogy teljesítsék a kívánságát.”

Egy pillanat alatt megértettem Grangier-né eljárását, mely annyira kispolgári, annyira különös volt. Hivatott férje iránti tiszteletből, egy haldokló kívánságának engedve. De mihelyt elmúlt a veszedelem, és Marthe jobban érezte magát, megváltozott a jelszó. Örülnöm kellett volna. Sajnáltam, miért nem tartott a roham tovább, hogy láthattam volna a beteget.

Két nappal később Marthe írt. Nem tett célzást látogatásomra. Bizonyára eltitkolták előtte. Marthe különös, derűs, égi hangon beszélt jövőnkéről. Egy kicsit megzavart. Vajon igaz-e, hogy a szerelem az önzés leghevesebb formája, mert keresve zavarom okát, csak arra gondolhattam, hogy féltékeny vagyok gyermekemre, akiről sokkal több szó volt a levélben, mint énrólam.

Márciusra vártuk. Egy januári pénteken öcsém lihegve újságolták, hogy a kis Grangier-nak unokaöccse született. Nem értettem lelkendezésüket, s azt sem, miért szaladtak ennyire. Bizonyára nem sejtették, az újságnak milyen különös jelentősége lehet szememben. Persze, öcsém egy nagybácsit idősebb embernek képzeltek. Csodaszámba ment, hogy a kis Grangier nagybácsi lett, s ezért szaladtak, hogy megoszthassák velünk csodálkozásukat.

Ha kissé elmozdítják helyéről azt a tárgyat, amely állandóan a szemünk előtt van, igen nehezen ismerjük fel. A kis Grangier unokaöccsében nem ismertem fel azonnal Marthe gyermekét, az én gyermekemet.

Bennem körülbelül olyan izgatott zűrzavar keletkezett, mint nyilvános helyen rövidzárlatkor. Hirtelen sötétség vett körül. Ebben az éjszakában érzelmeim egymásba ütköztek: kerestem önmagam, dátumokat, pontos adatokat kerestem. Ujjaimon számoltam, ahogy Marthe-től láttam néha, de akkor nem vádoltam csalással. Próbálkozásom egyébként semmit sem segített. Nem tudtam már számolni. Mit jelent az, hogy a gyerek, akit márciusra vártunk, januárban megszületett? Magyarázatot kerestem erre a rendellenességre, és féltékenységem kész volt a válasszal. Bizonyosságom azonnal megingathatatlaná vált. A gyermek Jacques-é. Vagy nem kilenc hónapja volt szabadságon? Tehát azóta hazudott nekem Marthe. Egyébként nem hazudott-e már azelőtt is, éppen ezzel a szabadsággal kapcsolatban? Nem esküdött-e meg először, hogy az átkozott két hét alatt nem nyúlt hozzá Jacques, és aztán, sokkal később, bevallotta, hogy többször is az övé volt!

Soha komolyan nem gondoltam, hogy a gyermek Jacques-é is lehet. És ha Marthe terhessége kezdetén gyáván kívántam is, hogy bár az övé lenne, most be kellett vallanom, úgy éreztem, a helyrehozhatatlannal állok szemben; mert hónapokon keresztül beleringatva magam apaságom gondolatába, megszerettem ezt a gyermeket, ezt a gyermeket, aki nem az enyém. De miért csak most érzem magamban az apai szívet, mikor megtudtam, hogy nem is vagyok apa!

Igen, olyan hihetetlen zűrzavarba jutottam, mintha sötét éjjel vízbe vetettek volna, s nem tudnék úszni. Már semmit sem értettem. Főként egy dolgot nem értettem, Marthe vakmerőségét, amellyel az én nevemet adta ennek a törvényes gyermeknek. Egyszer a sors kihívásának éreztem, amiért nem engedte, hogy az enyém legyen ez a gyermek, máskor nem láttam benne egyebet, mint merő tapintatlanságot, egyet az ízléstelenségek közül, amelyeket többször meglepődve tapasztaltam Marthe-nál, és amelyek tulajdonképpen csak szerelmének túlzásai voltak.

Nekifogtam egy gyalázkodó levélnek. Úgy éreztem, ezzel tartozom neki, sértett méltóságomért! De nem találtam szavakat, mert eszem másutt járt, nemesebb régiókban.

Eltéptem a levelet. Másikat írtam, amelyben szívemet juttattam szóhoz. Bocsánatot kértem Marthe-től. Bocsánatot, de miért? Kétségtelen, a fiú Jacques-é. Könyörögtem Marthe-nak, szeressen mégis engem.

Az ember, ha nagyon fiatal, a fájdalom ellen lázadozó állat. Máris másként alkudoztam sorsommal. Csaknem belenyugodtam a más gyermekébe. De mielőtt befejeztem az írást, megjött Marthe boldogságtól túlradó levele. A gyermek a miénk, két hónappal korábban született, vatta közt, bura alatt kell gondozni. „Majdnem meghaltam” - írta. Ez a mondat olyan örömet szerzett, mint valami gyerekes csacsiság.

Mert szívemben csak a boldogság számára volt hely. Szerettem volna gyermekem születését az egész világnak hírül adni, megmondani az öcsémnek, hogy ők is nagybácsik. Gyönyörűséget találtam a magam megvetésében: hogyan kételkedhettem Marthe-ban? Boldogságomhoz keveredő lelkiismeret-furdalásaim még jobban megszerettették velem őt is, fiamat is.

Összevissza hangulatomban boldoggá tett, hogy az előbb még megvetettem. Végeredményben jólesett, hogy néhány percig belekóstoltam a fájdalomba. Legalábbis így hittem. De a dolgokhoz semmi sem hasonlít kevésbé, mint közvetlen szomszédságuk. Aki majdnem meghalt, azt hiszi, ismeri a halált. De ha egy nap a halál végül érte jön, nem ismer rá: „Ez nem a halál” - mondja, s meghal.

Marthe levelében azt is írta: „Rád hasonlít.” Láttam már újszülötteket, öcséimet, húgaimat, és tudtam, csupán az anyai szeretet képes rajtuk felfedezni a hasonlatosságot, amelyre vágyakozik. „Olyan szeme van, mint nekem” - tette hozzá. És csak a vágy, hogy kettőnket egyetlen lényben egyesülve lássa, sugallta, hogy felismerje saját szemét.

Grangier-ék tudták, a dologhoz nem fér kétség. Átkozták Marthe-ot, de szövetkeztek vele, nehogy a botrány „bemocskolja” a családot. Az orvos, a polgári rend másik cinkosa, hajlandó volt eltitkolni, hogy koraszülés történt, és vállalta, hogy kitalál valamilyen mesét, miért van szükség a bura alatti ápolásra.

A következő napokban természetesnek találtam Marthe hallgatását. Jacques biztosan mellette van. Egyetlen szabadságolása sem érintett oly kevésbé, mint a mostani, amelyet fia, az ő fia, születésére kapott a szerencsétlen. A gyerekeség utolsó, hirtelen fellángolásával még mosolyogtam is, ha arra gondoltam, hogy szabadságos napjait nekem köszönheti.

Nyugalom áradt el házunkban.

Minden igazi előérzet olyan mélységben alakul, ahová értelmünk nem hatol le. Így fordul elő, hogy néha egészen tévesen ítéljük meg azokat a cselekedeteket, amelyeket előérzetünk szavára követünk el.

Azt hittem, csupa gyengédség vagyok a boldogságtól, és örültem, hogy Marthe-ot olyan házban tudom, amelyet boldog emlékeim fétissé avattak.

Rendetlen emberek haláluk előtt, nem is sejtik miért, egyszerre hirtelen rendet teremtenek maguk körül. Megváltozik életük. Rendbe rakják az irataikat. Korán kelnek, jókor fekszenek. Rossz szokásaikról lemondanak. Környezetük boldog. És a durván rájuk törő halál még igazságtalanabbnak látszik. *Milyen boldogan éltek volna ezentúl!*

Az én életemnek új nyugalma is a siralomház békessége volt. Azt hittem, jobb fiú lettem, mert magamnak is van fiam. Holott gyengédségem azért vitt közelebb apámhoz, anyámhoz, mert valami már tudta bennem, hogy hamarosan szükségem lesz az ő gyengédségükre.

Egy nap délben öcséim az iskolából jövet odakiáltottak nekem, hogy Marthe meghalt.

A villám gyors; az ember, akibe sújt, nem szenved. De kísérőjének szomorú látvány. Én semmit sem éreztem, de apám arca eltorzult. Kikergette öcséimet. - Menjetek ki - hebegte. - Bolondok vagytok, bolondok vagytok. - Én úgy éreztem, megmerevedek, kihűlök, kővé válok. Azután, mint ahogy a haldokló szeme előtt egy pillanat alatt lepereg egy élet minden emléke, a bizonyosság leleplezte előttem szerelmemet, s megmutatta minden szörnyűségével együtt. Apám sírt, hát én is zokogtam. Ekkor anyám vett kézbe. Száraz szemmel, hideg gyengédséggel ápolt, mintha vörhenyről volna szó.

Első napokban öcsém előtt ájulásom indokoltta tette a csendet, mely a házban honolt. Később azonban már nem értették. Eddig sohasem tiltották nekik a zajos játékot. Hallgattak. De délben, ha meghallottam lépteiket az előszoba kövén, újra elvesztettem eszméletemet, mintha minden alkalommal azért jönnének, hogy Marthe halálát jelentsék.

Marthe! Féltékenységem még a sírba is elkísérte; azt kívántam, hogy semmisüljön meg teljesen a halál után. Mint ahogy elviselhetetlen a gondolat, hogy a szeretett lény nagy társaságban részt vegyen egy ünnepélyen, ahonnan mi ki vagyunk zárva. Szívem abban a korban volt, amikor még nem gondolunk a jövővel. Igen, a megsemmisülést kívántam Marthe-nak, inkább, mint egy új világot, ahol egyszer majd találkozhatom vele.

Egyetlen alkalommal láttam Jacques-ot, néhány hónappal később. Tudta, hogy apámnak van néhány akvarellje Marthe-tól. Azokat szerette volna megnézni. Az ember sóvárog, hogy felkutasson mindent, amihez köze volt szeretteinek. Látni akartam azt az embert, akinek Marthe a felesége lett.

Lélegzetemet visszafojtva, lábujjhegyen lopódtam a félig nyitott ajtó felé. Épp jókor, hogy halljam:

- Feleségem úgy halt meg, hogy az ő nevét mondta. Szegény kis poronty! Ő életemnek egyetlen értelme.

A méltóságteljes, kétségbeesésén uralkodó özvegy láttán megértettem, hogy a rend egy idő múlva túlnő a dolgokon. Azt is megtudtam, hogy Marthe halála pillanatában engem hívott, és hogy fiam rendezett életet fog élni.

.oOo.